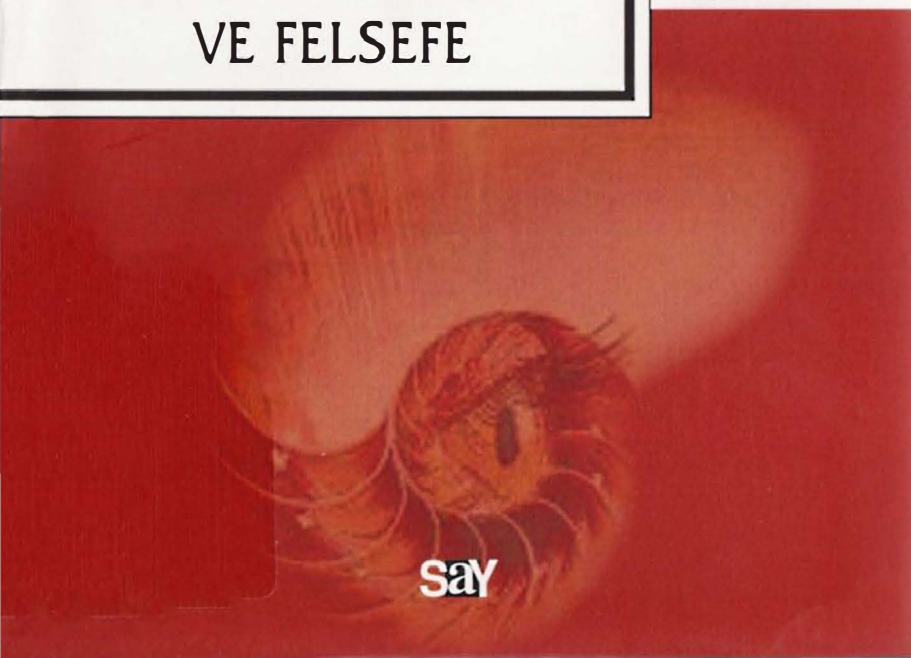

SCHOPENHAUER

ÜNİVERSİTELER VE FELSEFE

Toplu Eserleri - 5

say

Arthur Schopenhauer
(d. 1788, Danzig - ö. 1860, Frankfurt am Main)

Ünlü Alman filozofu. 1813'te Jena'da *Über die vierfache Wurzel des Satzes vom Zureichender Grunde* (Yeterli Sebebin Dörtlü Kökü) adlı bir tez savundu ve 1818'de büyük eseri *Die Welt als Wille und Vorstellung*'u (İstenç ve Tasarım Olarak Dünya) yayımlandı. Berlin Üniversitesi'nde doçent oldu (1820); 1831'de öğretim üyeliğinden ayrılarak Frankfurt'ta münzevi bir hayat yaşadı; alaycı ve nükteli eserleri arasında, *Über den Willen in der Natur* (Tabiatta İrade Üstüne) (1836), *Über die Freiheit des Menschlichen Willens* (İnsan İradesinin Hürriyeti Üstüne) (1839), *Die beiden Grundprobleme der Ethik* (Ahlakın İki Temel Meselesi) (1841), *Parerga und Paralipomena* (1851) yer alır. İki eseri ise ölümünden sonra yayımlandı: *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar, Düşünceler ve Fragmanlar.*

Schopenhauer felsefesi, hem Kant idealizmine hem de Hint filozoflarına dayanır. Bütün doktrinini, özneyi de nesneyi de kapsayan tasavvur (Vorstellung) ve irade gücü kavramı üstüne kurar. Dünya bir tasavvurdur, yani o, akılda tasavvur edildiğinden başka bir şekilde düşünülemez *(idealizm).* Schopenhauer, bu fenomenler dünyasının dayanağına, "irade" (istenç) adını verir ve her kuvveti bir irade olarak görür *(iradecilik).* Bu irade varlıklarda, yaşama isteği veya yok etme sebeplerine karşı direnme ve onlara hâkim olma eğilimi olarak belirir. Zekâ bile yaşama isteğinin hizmetindedir; bununla birlikte, insan, her yaşantıda ve çabada kötülük ve acının bulunduğunu anlayınca, yaşama isteğinden kendini gene zekâ yoluyla kurtarabilecektir. Bu, hayat şartlarının karamsar bir analizidir ve Schopenhauer, kendisine ün sağlayan keskin zekâsını ve acı belagatini bu konuda ortaya koymuştur. Schopenhauer'in ahlakı, insanların özdeşliğinden ileri gelen acıma duygusuna dayanır.

... MERKEZ KÜTÜPH...

Arthur Schopenhauer

Üniversiteler ve Felsefe

Çeviren:
Ahmet Aydoğan

say
İstanbul

Say Yayınları
Schopenhauer / Toplu Eserleri 5

Üniversiteler ve Felsefe

ISBN 978-975-468-725-5

Özgün adı: *Parerga und Paralipomena,*
Bd. II, Kap. I: *Über Philosophie und ihre Methode*
Bd. I, Kap. III: *Über die Universitäts-Philosophie*

Çeviren: Ahmet Aydoğan

Baskı: Engin Ofset
2. Matbaacılar Sitesi A Blok 1NA33
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 612 05 53

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2008

12 11 10 09 08 5 4 3 2 1

© Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 · TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 · Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: sayyayinlari@ttmail.com
web: www.sayyayincilik.com

Genel Dağıtım: **Say Dağıtım Ltd. Şti.**
Ankara Cad. 54/4 · TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 · Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.**saykitap**.com

İÇİNDEKİLER

FELSEFE VE YÖNTEMİ ÜZERİNE 11
ÜNİVERSİTELERDE FELSEFE ÜZERİNE 37

İnsan dışında hiçbir varlık varoluşuna hayret etmez; hepsi için bu öylesine doğal bir şeydir ki ona dikkat bile etmezler. Doğanın bilgeliği hayvanların sakin bakışlarında herkese konuşur, çünkü onlarda irade ve akıl, tekrar karşılaştıklarında birbirlerine şaşırabilecek kadar ayrılmamıştır. Dolayısıyla onlarda bütün fenomen çıktıkları doğa köküne hâlâ sağlam biçimde bağlıdır ve büyük ananın her şeyi bilinçsiz bilirliğinden pay alır. Ancak doğanın iç varlığı (nesnelleşmesi içinde yaşama iradesi) bin bir güçlükle ve neşeyle, bilinçsiz varlıkların iki alanı, ardından hayvanların uzun ve geniş dizisinden geçip yükseldikten sonra, en sonunda aklın ortaya çıkışıyla ilk kez düşünmeye, yani insana ulaşır. İşte o zaman kendi işlerine hayret eder ve kendisinin ne olduğunu kendisine sorar.

Ne var ki burada ilk defa *ölüm*le bilinçli olarak karşı karşıya kaldığı ve ayrıca her türlü varoluşun sınırlılığı, her türlü çabanın beyhudeliği ve verimsizliği üzerine az ya da çok yüklendiği için hayreti daha ciddidir. Dolayısıyla bu düşünme ve hayret ile birlikte sadece insana özgü olan *metafizik ihtiyacı* doğar; bu yüzden o bir *animal metaphysicum*dur. Bilincinin başlangıcında kesinlikle o da kendisini doğal bir şey olarak görür. Ne var ki bu uzun sürmez, çok erken bir dönemde, düşüncenin ilk şafağıyla birlikte, bu hayret çoktan ortaya çıkmıştır bile ve o bir gün metafiziğin anası olacaktır. Aristoteles'in

*Metafizik*ine girişinde buna uygun olarak dediği gibi: Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθροποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤ ρξαντο φιλοσοφειν. (*Proper admirationem enim et mine et primo incepcrunt homines philosophari.*)*

Ayrıca özel felsefi yetenek (ya da eğilim) doğrusunu söylemek gerekirse öncelikle her gün olup biten sıradan şeylere hayret edebilmemize dayanır. Bu sayede fenomendeki evrensel (külli)** şeyi sorun haline getirmeye teşvik ediliriz. Diğer yanda, doğa bilimlerindeki araştırmacılar yalnızca seçme ve seyrek karşılaşılan fenomenlere hayret ederler ve onların sorunu bunların daha iyi bilinen fenomenlerle bağlantısını kurmaktan ibarettir.

Zihinsel-düşünsel bakımdan bir kimse ne kadar aşağı ise, varoluşun kendisi ona o kadar az şaşırtıcı ve esrarlı görünür; tam tersine her şey varoluşu ve varlığıyla ona doğal bir şey olarak görünür. Bunun nedeni onun aklının başlangıçtaki kaderine, güdülerin aracı olarak iradeye hizmet edebilir olmaya sadık kalmasıdır ve bu yüzden dünyaya ve doğaya, onların bütünleyici bir parçası olarak sıkı sıkıya bağımlıdır. Dolayısıyla dünyayı bütünüyle nesnel olarak kavramaktan, deyiş yerindeyse, kendisini şeylerin bütünlüğünden koparıp, bu bütünlüğün karşısına koymaktan, böylece bir zaman kendi başına varolmaktan çok uzaktır.

Diğer yandan, her ne kadar genelde sadece buna bağlı değilse de, kişide aklın daha yüksek gelişimi dünyayı bütünüyle nesnel olarak kavramaktan kaynaklanan felsefi hayretin koşuludur; fakat hiç kuşkusuz, felsefi düşünceye ve dünyanın metafizik açıklamalarına en güçlü

* (: Çünkü ilk başta olduğu gibi şimdi de insanlar hayret ve şaşkınlık nedeniyle felsefe yapmaktadırlar.)

** Köşeli parantez içindeki açıklama ve dipnotlar çevirmene aittir.

uyarıyı yapan şey ölüm bilgisi, ve onunla birlikte hayatın ıstırap ve sefaletinin düşünülmesidir. Eğer hayatımız sonsuz ve ıstırapsız olmuş olsaydı dünyanın neden var olduğunu ve neden tam da bu şekilde var olduğunu sormak muhtemelen kimsenin aklına gelmez, her şey tamamen doğal olarak kabul edilirdi.

FELSEFE VE YÖNTEMİ ÜZERİNE*

* *Parerga und Paralipomena*, Bd. II, Kap. I: *Über Philosophie und ihre Methode*.

Bütün bilgi ve bilimimizin üzerine oturduğu nihai temel açıklanamazdır. Dolayısıyla her açıklama az çok ara aşamalarla buna geri döner, nasıl ki denizde iskandil kurşunu, kimi zaman daha derin, kimi zaman daha az derinde dibi bulur, ama yine de her yerde önünde sonunda ister istemez dibe erişecekse. Bu açıklanamaz olan şey Metafiziğin payına düşer.

***

Neredeyse herkes hep şöyle şöyle bir insan (τις ἄνθρωπος) olduğunu, bundan çıkan sonuçlarla birlikte düşünüyor. Diğer taraftan (her türlü kayıt ve sınırlamadan bağımsız olarak) genelde bir insan oldukları (ὁ ἄνθρωπος) ve bundan çıkan sonuçlar pek kimsenin aklına gelmez; ama asıl hayati mesele budur. Bu sonuncu önermeye ilkinden daha fazla dikkat eden azınlık filozoflardır. Fakat diğerlerinin eğilimi şeylerde asla cüzi (tikel) ve münferit olan haricinde bir şey görmeme, onların tümelliklerini (kavramama)larına indirgenebilir. Ancak daha yüksek derecede yetenekli olanlar, seçkinliklerinin derecesine bağlı olarak, münferit şeylerdeki tümel (evrensel) boyutu az ya da çok görürler. Bu önemli ayrım en sıradan günlük objelerin sezgisel kavranışına kadar indiği ölçüde, bütün bilgi melekesine nüfuz eder; dolayısıyla böyle bir kavrayış seçkin kafada sıradan kafadakinden farklıdır. Kendisini her zaman gösteren tikelde tümel olanın bu kavranışı benim bilmenin saf iradesiz öznesi

dediğim ve Platon'un ideasının öznel tamamlayıcısı olarak kabul ettiğim şeyle örtüşür. Çünkü bilgi ancak evrensel olana yönelmesi halinde iradesiz kalabilir; oysa *istemen*in objeleri her zaman münferit şeylerde bulunacaktır; bu sebepten ötürü hayvanların bigisi tam anlamıyla bu münferit şeylerle sınırlıdır ve dolayısıyla akıllarını münhasıran iradelerinin hizmetinde kalır. Diğer yandan aklın evrensel olana bu eğilimi felsefe, şiir ve genel olarak sanat ve bilimlerdeki gerçek ve özgün başarılar için vazgeçilmez koşuldur.

. *İradenin hizmetindeki*, dolayısıyla pratik kullanımdaki *akıl* için sadece *münferit şeyler* vardır. Sanat ve bilimin peşinde olan, başka bir deyimle, kendi için etkin olan akıl için sadece şeylerin *tümellikleri*, genel türleri, türleri, cinsleri, *İdeaları* vardır; çünkü yaratıcı sanatçı bile tikel şeyde İdeayı, yani türü sunmak ister. Bunun sebebi iradenin doğrudan sadece gerçek objeleri olan tikel şeylere dönmesidir, çünkü yalnızca bunların deneysel gerçeklikleri vardır. Diğer yandan kavramlar, türler, cinsler onun ancak dolaylı olarak objeleridir. Dolayısıyla sıradan ve eğitimsiz kimselerin evrensel hakikatler için düşüncesi ya da arzusu yoktur, halbuki deha tikel olanı küçümser ve görmezden gelir. Bu vasfıyla tikel olanla mecburen uğraşma onun için, bu pratik hayatın malzemesini oluşturduğu kadarıyla, bıktırıcı usandırıcı bir tutsaklıktır.

***

Felsefe yapmanın ilk iki koşulu: öncelikle bir soru hakkında söylenecek her şeyi söyleme* cesaretine sahip olmak, ikincileyin, onu bir sorun olarak kavramak

* (Yani o soru dışında hiçbir kaygı, endişe, çıkar vs. gözetmeksizin...)

için *kendiliğinden aşikâr olan* her şeyin açık biçimde bilincinde olmaktır. Son olarak gerçek anlamda felsefe yapmak için ruhun-dimağın hakiki manada serbest olması* gerekir. Herhangi bir amacın peşinde olmaması, dolayısıyla irade tarafından yönlendirilmemesi, fakat bölünmemiş dikkatini sezgisel kavrayış dünyasının ve kendi bilincinin öğrettiği şeye vermesi gerekir. Halbuki felsefe profesörlerinin akıllarında kişisel çıkarları ve avantajları ve bunlara götüren şeyler vardır; onların ciddi oldukları nokta burasıdır. Bu sebepten ötürü bunca aşikâr şeyi göremezler; aslında felsefenin sorunları onların akıllarına bile gelmez.

* * *

Şair düş gücünün önüne hayatın, insan karakterlerinin ve durumlarının tablolarını getirir, hepsini canlandırır ve ardından herkesi düşünsel melekeleri elverdiğince bu tablolar üzerine düşünmesi için bırakır. Bu sebepten ötürü o, çok çeşitli yeteneklere sahip insanları, hatta eş zamanlı olarak budalaları ve bilgeleri bile tatmin edebilir. Ne ki *filozof* bu şekilde hayatın kendisini değil, fakat hayattan soyutladığı tamamlanmış fikirleri getirir ve okurunun tam olarak aynı şekilde ve kendi düşündüğü kadar düşünmesini talep eder; dolayısıyla onun hitap ettiği kesim çok dardır. Bu yüzden şair çiçekleri derleyenle karşılaştırılabilir, halbuki filozof çiçeklerin özünü-esansını getirene benzer.

Şiirin başarılarının felsefeninkiler üzerindeki bir diğer büyük üstünlüğü şiirsel eserlerin tümünün eş zamanlı olarak, biri diğerine engel olmaksızın, zarar vermeksizin var olabilmesidir; halbuki bir felsefi sistem tıpkı tahta çı-

* (Günlük hayatın sorunlarının tutsağı olmaması gerekir...)

kan bir Asya sultanı gibi kardeşlerinin tümünü öldürmeyi düşünmeksizin dünyaya zor gelir. Zira nasıl ki bir kovanda tek bir kraliçe arı olabilirse gündemde de sadece tek bir felsefe olabilir. Dolayısıyla sistemler doğaları gereği örümcekler kadar toplumsallıktan uzaktır, her biri kendi başına ağında oturur ve ne kadar sineğin yakalanacağını seyreder, ama bir başka örümceğe sadece savaşmak için yaklaşır. Dolayısıyla şairlerin eserleri koyunlar gibi yan yana barış içinde otlarken, felsefeninkiler yırtıcı hayvanlar olarak doğar ve tıpkı akrepler, örümcekler, ve belli böceklerin larvaları gibi yok etme dürtüleri öncelikle kendi türüne karşı yönelir. Onlar dünyaya Iason'un ejderhasının dişlerinin tohumundan zırhlı-silahlı insanlar gibi gelirler ve tıpkı bunlar gibi şimdiye dek birbirlerini yok ettiler. Bu savaş iki bin yıldan fazla bir zamandır sürmekte: Acaba bundan nihai bir zafer ve kalıcı bir barış çıkacak mıdır?

Dolayısıyla bir filozof olarak tanınmak, felsefi sistemlerin bu esaslı biçimde çatışmacı doğasının, bu *bellum omnium contra omnes*inin* bir sonucu olarak, bir şair olarak tanınmaktan çok daha güçtür. Şairin eseri okurdan kendisini eğlendiren ya da yücelten yazılar dizisinin (dünyası)na dahil olmaktan ve onlara birkaç saat ayırmaktan başka bir şey talep etmez. Halbuki filozofun eseri onun genel düşünce tarzında bir devrim yapmaya çalışır; o ondan bu sahada şimdiye dek öğrendiklerinin ve inandıklarının tümünün yanlış olduğunu kabul etmesini, bütün zaman ve emeğinin boş yere kaybolduğunu ilan etmesini ve her şeye tekrar baştan başlamasını talep eder. En fazla, üzerine temelini atmak için selefin-

* (: Herkesin herkese karşı savaşı.)

den birkaç parçanın kalmasına izin verir. Buna zaten mevcut sistemin her öğretmeninde bizzat mesleğinden ötürü bir muhalefet (hissinin) var olduğu ve kimi zaman devletin bile kendisini hoşnut eden bir felsefi sistemi koruması altına aldığı ve güçlü maddi imkânları sayesinde başka herhangi birinin başarısını engellediği de ilave edilmelidir. Ayrıca felsefenin ve şiirin hitap ettiği kesimlerin büyüklüğünün öğretilmeyi isteyenlerin sayısının eğlendirilmeyi isteyenlerin sayısına oranıyla aynı olduğunu aklımızda tutarsak, bir filozofun *quibus auspidis** ortaya çıkışını değerlendirebiliriz. Diğer yandan, filozofun ödüllendirildiği şey, elbette, uzun zaman aralıklarının ve millet ayrımı olmaksızın bütün ülkelerin seçimine düşünürlerin alkışıdır; kalabalık, otoritenin gücüyle zaman içinde onun ismine saygı duymayı ve onurlandırmayı öğrenir. Bununla uyum içinde ve felsefenin akışının bütün insan soyunun akışı üzerindeki yavaş fakat derin etkisinin izahına bağlı olarak, binlerce yıldır, filozofların tarihi, kralların tarihiyle birlikte gider ve isimleri sonunculararınkinden yüz kat daha azdır. Bu yüzden bir kimsenin isminin filozofların tarihi içinde kalıcı bir yer edinmesi büyük bir şeydir.

***

Filozof-yazar rehber, okuru gezgindir. Eğer birlikte ulaşacaklarsa, her şeyden evvel, birlikte yola çıkmalıdırlar; bir başka deyişle, yazar okurunu müştereken sahip oldukları bir görüş noktasına çıkarmalıdır; fakat bu hepimiz için ortak olan tecrübi bilincin görüş noktasından başkası olamaz. O halde okuru elinden tutup sıkı sıkıya kavramalı ve dağ yolunda adım adım ilerleyerek bulutla-

* (: Neyin himayesinde.)

rın üzerine ne kadar yükseğe erişebileceğini görmelidir. Kant bu şekilde ilerledi; hem kendisinin hem sair şeylerin bütünüyle ortak bilincinden yola çıktı o. Öte yandan, fiziküstü ilişkilerin, ya da olayların, hatta duyumüstünü kavrayan bir aklın, yahut kendi kendini düşünen mutlak bir aklın sözde düşünsel sezgisinin görüş noktasından yola çıkmaya çalışmak ne kadar saçmadır! Çünkü bütün bunlar doğrudan iletilebilir olmayan biliş-kavrayışların görüş noktasından yola çıkmak anlamına gelir; dolayısıyla burada daha başından okur, yazarının yanında mı yoksa fersah fersah uzağında mı durduğunu asla bilmez.

***

Bir makinenin canlı bir organizma karşısında durumu neyse, şeyler hakkında başka birisiyle *sohbet*in de (onlar hakkında) ciddi tefekkür ve derin düşünme karşısındaki durumu odur. Çünkü ancak bu sonraki durumda sanki her şey tek parçadan kesilmiş ya da yeknesak bir tarzda çalınıyormuş gibidir; ve böylece o mutlak açıklığa, seçikliğe, gerçek tutarlılığa, aslında birliğe ulaşabilir. Halbuki ilkinde çok farklı kökenden türdeş olmayan parçalar bir araya getirilir ve belli bir hareket birliği (dışarıdan) zorlanır ki çoğu kez beklenmedik biçimde durur. Dolayısıyla kişi ancak kendisi tam olarak anlar; diğerleri ancak yarı yarıya anlar; çünkü böyle en fazla bir kavramlar uzlaşmasına ulaşabilir, ama onun temelini oluşturan sezgisel kavrayış (bütünlüğüne) asla. Bu sebepten ötürüdür ki karşılıklı konuşmada ortak düşünme yoluyla derin felsefi hakikatler asla gün ışığına çıkmaz. Ne var ki bir hazırlık aşaması olarak, sorunların tespit edilip tartışmak üzere ortaya atılması ve daha sonra önerilen çözü-

mün sınanması, denetlenmesi ve eleştirisi için çok yararlıdır. Platon'un diyalogları bu anlamda hazırlanmıştır ve dolayısıyla onun okulundan çıkmış olan ikinci ve üçüncü *akademia*lar gittikçe daha kuşkucu bir eğilim benimsemiştir. Felsefi düşüncelerin iletilmesinin bir biçimi olarak yazılı diyalog ancak konunun iki veya daha fazla, bütünüyle farklı, hatta zıt görüşleri kabul etmesi durumunda uygundur; bunlarla ilgili yargı okura bırakılacaktır. Karşıt değil de birbirini destekler durumdaysalar o zaman konunun tam ve doğru anlaşılmasına hizmet edeceklerdir. Ortaya atılan itirazların çürütülmesi ilk durumun kapsamına girer. Ne var ki o zaman bu amaçla seçilmiş olan diyalog formu hakiki manada dramatik olmalıdır, ki bu sayede görüş ayrılığı tam olarak vurgulanıp ayrıntılı olarak işlenir. Ayrıca gerçekten konuşan iki kişi olmalıdır. Böyle bir amaç olmadıkça bu boş bir oyundan başka bir şey değildir, ki durum çoğu zaman bu merkezdedir.

* * *

Başkalarının söylemiş olduklarının karşılaştırılması ve tartışılmasıyla büyük ölçüde ne bilgimiz ne de derin kavrayışımız artacaktır; çünkü bu her zaman suyun sadece bir kaptan diğerine boşaltılmasına benzer. Kavrayışımız ve bilgimiz ancak şeylerin kendilerini bizzat derinlemesine düşünmek suretiyle zenginleşebilir; çünkü sadece o her zaman hazır ve el atında olan canlı kaynaktır. Bu yüzden sözde filozofların her zaman ilk yolla uğraştıklarını ve diğerini hiç bilir görünmediklerini; her zaman şunun ne söylediği ve diğerinin ne kastetmiş olabileceğiyle ilgilendiklerini görmek ilginçtir. Dolayısıyla bunlar her zaman, deyiş yerindeyse, geride bir damlanın

kalmış olup olamayacağını görmek için eski kapları ters çevirirlerken, beri yanda canlı kaynak ayaklarının dibinde fark edilmemiş olarak gürül gürül akar. Hiçbir şey bunun kadar yetersizliklerini ele vermez ve önemlilik, derinlik ve özgünlük kuruntularının aslını açığa vurmaz.

***

Felsefe tarihi çalışarak filozof olacaklarını umut edenlerin, şairlik gibi, filozofluğun da ancak *doğuştan* olabileceğini ve bunun çok nadir rastlanır bir şey olduğunu öğrenmeleri gerekir.

***

Tuhaf ve hiçbir kıymeti olmayan, hatta Kant'ın da verdiği, bir felsefe tarifi, felsefenin bir *salt kavramlar* bilimi olduğudur. Ne var ki kavramların sahip olduklarının tümü, her türlü derin kavrayışın gerçek ve bitmez tükenmez kaynağı olan sezgisel kavrayış bilgisinden dilenip elde edildikten sonra onlara yerleştirilmiş olandan ibarettir. Dolayısıyla gerçek bir felsefe salt soyut kavramların güdümünde kalamaz, fakat hem iç hem dış gözlem ve tecrübenin üzerine oturmalıdır. Felsefede, özellikle zamanımızın sofistleri Fichte ve Schelling, ama en iğrenç biçimiyle Hegel, ve ayrıca ahlakta Schleiermacher tarafından, sık sık yapılmış olanlar gibi, kavramların terkibine dönük çabalarla hiçbir zaman sağlam bir şey başarılmayacaktır. Sanat ve şiir gibi felsefenin de kökeni dünyanın derin sezgisel kavrayışla kavranışında olmalıdır. Ayrıca, her ne kadar birçok kafa yüksekte kalacaksa da, hadiselerin akışı böylesine soğukkanlı biçimde ele alınmamalı, fakat kafası ve yüreğiyle bütün insan harekete geçmeli ve o heyecanı bütün benliğinde hissetmelidir. Felsefe bir cebir problemi değildir: tam tersine

Vauvenargues: *Les grandes pensées viennent du coeur** derken gayet haklıdır.

* * *

Genel olarak düşünüldüğünde bütün zamanların felsefesi *akılcılık* ve *işrakilik* (aydınlanıcılık), yani nesnel ve öznel bilgi kaynaklarının kullanımı arasında gidip gelen bir sarkaç gibi düşünülebilir.

Akılcılık, kökeninde varlık sebebi sadece *irade*ye hizmet etmek olan ve bunun bir gereği olarak *dışarıya* yönelen aklın üzerine oturur; önce *dogmacılık* olarak ortaya çıkar; ve bu hüviyetiyle bütünüyle *nesnel* bir tavır sergiler ve bunu sürdürür. Ardından değişir, *kuşkuculuğa* dönüşür ve bunun sonucu olarak nihayetinde *eleştiri* olur. Uyuşmazlığı özne(nin durumu)nu düşünce süzgecinden geçirerek çözmeye girişir; bir başka deyimle *aşkın felsefe* olur. Bununla en yakın ve doğrudan nesnesinin şeyler değil, fakat şeyler hakkındaki insan *bilinci* olduğu ve bu yüzden bunun hiçbir şekilde açıklama zorunluluğunun dışında tutulamayacağı önermesinden yola çıkan her felsefeyi kastediyorum. Fransızlar buna pek de doğru olmayan biçimde, *méthode purement logique*den farklı olarak, *méthode psychologique* diyorlar ve bununla gayet basit biçimde, nesnelerden ya da nesnel biçimde düşünülmüş kavramlardan yola çıkan felsefeyi, dolayısıyla dogmacılığı anlıyorlar. Bu noktaya ulaştıktan sonra akılcılık, üzerine oturduğu uzvun (akıl) sadece *fenomen*i kavradığı, fakat şeylerin nihai, deruni ve asli özüne erişmediği bilgisine ulaşır.

Bütün aşamalarında, ama hepsinden çok tam bu noktada, *işrakilik* kendisini onun karşıtı olarak öne sü-

* (: Büyük düşünceler yürekten çıkar.)

rer. Esas itibariyle *içe* yönelmiş olan *işrakilik*in *organon*u içsel aydınlanma, akli sezgi, yüksek bilinç, dolay(ım)sız bilen akıl, Tanrısal bilinç, birleşme, ve benzeridir ve akılcılığı "doğanın ışığı" olarak yaftalar. İmdi eğer burada temeli olarak bir dini alırsa *mistisizm* olur; fakat bunun temel kusuru bilgisinin *iletilebilir olmayışı*dır. Bunun nedeni kısmen içsel seziş-kavrayış için farklı öznelerin objelerinin özdeşliğinin ölçütünün olmamasıdır; kısmen de böyle bir bilginin, her şeye rağmen, dil aracılığıyla iletilmek zorunda olmasıdır. Fakat dil aklın dışarıya yönelmiş bilgisinin soyutlamalar yoluyla (iletimi) amacı için doğmuştur ve bu yüzden ondan temelli olarak farklı olan ve işrakilikin malzemesini oluşturan iç halleri yahut durumları anlatmak için uygun değildir. Dolayısıyla bu sonuncusu kendine ait bir dil oluşturur, fakat bu da daha önce zikredilen ilk sebepten ötürü çalışmaz. İmdi böyle bir bilgi *iletilebilir olmadığı* için aynı zamanda kanıtlanabilir de değildir, bunun üzerine akılcılık kuşkuculukla birlikte tekrar devreye girer.

İşrakilik Platon'un belli pasajlarına kadar geri götürülebilir; ama daha açık biçimde Yeni-Platoncuların, Gnostiklerin, Dionysius Areopagita'nın felsefesinde, ayrıca Scotus Erigena'da, Müslümanlar arasında *Sufiler*in öğretilerinde ortaya çıkar; Hindistan'da Vedenta ve Mimansa'da; ama hepsinden en açık biçimde Jacop Böhme ve bütün Hıristiyan mistiklerinde egemendir. O her zaman, akılcılık hedefine erişmeksizin kendi yolunda ilerlediği sırada ortaya çıkar. Dolayısıyla skolastik felsefenin sonuna doğru ve ona karşı mistisizm olarak, bilhassa Almanlar arasında Tauler ve *Theologia Germanica*'nın yazarında; ve yakın zamanlarda Kant felsefesine karşı, Jacobi ve Schelling'de, ayrıca Fichte'nin son döneminde ortaya çıkmıştır.

Ne var ki felsefe iletilebilir bilgi, dolayısıyla akılcılık olmalıdır. Bu yüzden felsefemin sonunda işrakilik alanına varlığı inkâr edilemeyen, ama üzerine tek ayak bile oturtmamaya özel bir özen gösterdiğim bir şey olarak işaret ettim.* Çünkü dünyanın varoluşunun nihai açıklamasını vermeye girişmedim, fakat sadece akılcılığın nesnel yolunda mümkün olduğunca ilerlemeye çalıştım. Benim yoluma çıkmaksızın ya da bana karşı bir polemiğe girişmeksizin, kendi yolunda bütün sorunlarda bir çözüme ulaşabilmesi için işrakilike açık alan bıraktım.

Ne var ki gizli bir işrakilik çoğu kez akılcılığın temelinde yer alabilir; filozof o zaman buna gizli bir pusula olarak bakar, halbuki o yolunu ancak yıldızlarla, yani açıkça önünde yer alan harici nesnelerle bulduğunu ve sadece bunlara itibar ettiğini kabul eder. Bu kabul edilebilirdir, çünkü o iletilmesi mümkün olmayan (dolayımsız) bilgiyi iletmeye kalkışmaz, onun ilettikleri bütünüyle nesnel ve akli kalır. Platon, Spinoza, Malebranche ve başka birçokları için durum böyle olmuş olabilir; bu kimseyi ilgilendirmez, çünkü bunlar onların iç dünyalarına ait sırlardır. Fakat nesnel geçerlilik iddiasıyla birlikte akli sezgiye tantanalı müracaat ve özünün (muhtevasının) pervasızca ifadesi, Fichte ve Schelling'in durumunda olduğu gibi, küstahlıktır ve kabul edilemezdir.

Bunun dışında işrakilik hakikati iskandil etmeye dönük doğal ve doğal olduğu ölçüde meşru bir girişimdir. Çünkü *irade*nin amaçları için safi araç ve dolayısıyla ikincil bir şey olarak *dışarıya* yönelmiş akıl neticede bütün insan doğamızın ancak bir *parça*sından ibarettir. O, *fenomenler* dünyasına aittir ve onun bilgisi sadece ona

* (Bkz., *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Band II, Kapitel 50. *Epiphilosophie*.)

karşılık gelir, çünkü onun varlığı sadece fenomenin amacına dönüktür. Nesnel olarak bilen akılla başaramadığımızda, şimdi kendisinden yardım aramak için, aynı zamanda kendinde şey ve dolayısıyla dünyanın gerçek doğasına ait olması ve bu yüzden de bir ölçüde kendi içinde bütün muammaların çözümünü barındırması gereken gerçek varlığımızdan artakalanın tümünü oyuna çıkarmamızdan daha doğal ne olabilir? Bu tıpkı eski Almanların yaptığına benzer, onlar sair her şeyle oynadıktan sonra, en sonunda kendilerini sürerlermiş oyuna. Fakat bunu yapmanın tek doğru ve nesnel olarak tek geçerli yolu, uygun biçimde benim yaptığım gibi, kendisini en iç varlığımızda belli eden ve yegâne gerçek doğamızı oluşturan bir iradenin deneysel olgusunu kavramak ve nesnel dışsal bilgiyi açıklamak için bu olguyu kullanmaktır. Diğer yandan daha önce ifade edilen sebeplerden ötürü işrakilik yolu hedefe ulaştırmaz.

***

Bir kuşkucu olmak için kurnazlık yeterlidir, ama bir filozof olmak için değil. Ne var ki kuşkuculuk felsefede ne ise mecliste de muhalefet odur; zorunlu olduğu kadar faydalıdır da. Her yerde felsefenin, matematiğin sahip olduğu türden kanıta, bir insanın ancak hayvansal içgüdünün, bir o kadar *a priori* kesin olan, oyunlarına güç yetirebildiği kadar güç yetirebileceği gerçeğinin üzerine oturur. Dolayısıyla kuşkuculuk her sisteme karşı olarak kendisini daima terazinin öteki kefesine yerleştirebilecektir. Fakat ağırlığı nihayetinde ötekine karşı o kadar küçük gelecektir ki ona dairenin, ancak yaklaşık bir değer olan, aritmetik tümlevinden daha az zarar verecektir.

Bildiğimiz şey, aynı zamanda kendimize *bilmediğimiz* şeyi bilmediğimizi kabul ettirdiğimizde, iki kat değerlidir. Çünkü böylelikle ilki, sözgelimi Schellingciler gibi, bilmediğimiz şeyi de bilir göründüğümüzde, açık bırakıldığı şüpheden kurtulur.

***

Herkes araştırıp sorgulamaksızın doğru olarak kabul ettiği belli önermeler oluşturur ve bunun için *aklın bildirimleri* ifadesi kullanılır. Kimse böyle önermeleri, isteseydi bile, ciddi biçimde sınamaya tabi tutamaz, çünkü bu onlardan kuşkulanmayı gerekli kılardı. Bunlar kişinin sarsılmaz inancı haline gelmiştir, çünkü o ne zaman konuşmaya ve düşünmeye başlasa sürekli olarak onlardan söz edildiğini duymuş ve böylece onlar onun kafasına yerleşmiştir. Dolayısıyla onun bunları düşünme alışkanlığı onun düşünme alışkanlığı kadar eskidir; o kadar ki neticede o bunların ikisini birbirinden ayıramaz; esasen bunlar onun beyniyle birlikte gelişmiştir. Burada söylenen o kadar doğrudur ki onu örneklerle desteklemek bir yandan lüzumsuz, diğer yandan tehlikelidir.

***

Eşyanın nesnel sezgisel bir kavranışından kaynaklanmış ve mantıksal ve tutarlı bir şekilde savunulmuş olan hiçbir dünya görüşü bütünüyle yanlış olamaz. Böyle bir görüş, en kötü haliyle, tek yanlı olabilir, katıksız maddecilik, mutlak idealizm, ve diğerlerinde olduğu gibi. Bunların hepsi doğrudur, ama bir o kadar da tek yanlıdır; bu yüzden doğrulukları ancak izafidir. Dolayısıyla böylesi her kavrayış ancak belirli bir görüş noktasından doğrudur, nasıl ki bir resim bir manzarayı tek bir bakış noktasından sergilerse. Ne var ki eğer kendimizi böyle bir sis-

temin bakış noktasının üzerine çıkarırsak, doğruluğunun izafiliğini, yani tek yanlılığını fark ederiz. Ancak her şeye yukarıdan bakıp tüm her şeyi hesaba katan en yüksek bakış noktası mutlak hakikati sağlayabilir. Dolayısıyla sözgelimi kendimi, bir bakıma *Koheleth* (Vaiz) kitabının tarzına uygun olarak, doğanın zaman içinde var olmuş ve akıbeti tam bir yok oluş olan salt gelip geçici bir ürünü olarak düşündüğümde bu doğrudur. Ama aynı zamanda var olmuş ve var olacak her şeyin ben olduğu, ve benim dışımda hiçbir şeyin olmadığı da doğrudur. Anakreon'un yolunu takip ederek en yüksek mutluluğu şimdiki zamanın tadının çıkarılmasına yerleştirirsem bu da bir o kadar doğrudur; ama aynı zamanda ıstırabın olumlu-yararlı doğasını ve her türlü hazzın boşluğunu, hatta tehlikeli tesirini tanıyıp, ölümü varoluşumun hedefi ve amacı olarak düşünmem de aynı derecede doğrudur.

Bütün bunların nedeni, mantıksal olarak savunulan her görüşün, kavramlara çevrilip sabit hale getirilen nesnel, sezgisel bir doğa kavrayışından ibaret olmasıdır. Fakat doğa, bir başka deyişle, sezgisel olarak kavrayışsal olan şey, asla yalan söylemez ya da kendisiyle çelişmez, çünkü onun iç özü böyle bir şeyi dışlar. Dolayısıyla çelişki ve yalanın olduğu yerde nesnel kavrayıştan kaynaklanmayan düşünceler, yani iyimserlik vardır. Diğer yandan nesnel bir kavrayış eksik ve tek yanlı olabilir; o zaman çürütülmeye değil tamamlanmaya gereksinim duyar.

***

İnsanlar doğa (fizik) bilimlerinin kaydettiği büyük ilerleme karşısında küçük adımları nedeniyle metafiziği eleştirmekten asla yorulmazlar. Hatta Voltaire bile feryat eder: *O métaphysique! nous sommes aussi avancés que*

*du tems des premiers Druides** (*Mélanges philosophiques*, bl. 9). Fakat başka hangi bilgi dalının, metafizik gibi, her zaman önünde sürekli bir engel olarak, savunmasız ve silahsız üzerine çullanan bir *ex officio* hasmı, tayin edilmiş ücretli bir savcısı, tepeden tırnağa zırhlı bir kral savunucusu olmuştur? Kendisini tehditler altında, kalabalıkların çok yetersiz kabiliyetlerine uyarlanmış dogmalarla bağdaştırması beklendiği sürece, o hiçbir zaman gerçek güçlerini göstermeyecek, hiçbir zaman büyük ilerlemeler kaydedemeyecektir. Önce silahlarımız bağlanıyor, ardından elimizden hiçbir şey gelmediği için, bizimle alay ediliyor.

Dinler, kısmen dogmalarını erken yaşlarda aşılamak suretiyle onu felç ederek, kısmen onun her türlü özgür ve önyargısız ifadelerini yasaklayıp tabulaştırarak insanın metafizik eğilimini zorla elinden almıştır. Dolayısıyla en önemli ve en ilginç sorunlarla, yani insanın bizatihi varoluşuyla ilgili özgür araştırma kısmen doğrudan yasaklanmakta, kısmen dolaylı olarak engellenmekte, ya da bu felç edici etkiyle öznel olarak imkânsız hale getirilmektedir; ve bu şekilde insan melekelerinin en soylusu prangaya vurulmaktadır.

***

Başkalarının kendimizinkine karşıt olan görüşlerine hoşgörülü ve çelişkiye karşı sabırlı olmak için belki de hiçbir şey kendimizin aynı konu hakkında birbiri ardına karşıt görüşler benimsediğimizi, onları tekrar tekrar, hatta kimi zaman çok kısa bir dönem içinde değiştirdiğimizi; konunun kendisini şimdi bu açıdan, az sonra bir başka açıdan göstermesine bağlı olarak, bir görüşü red-

* (: Ey metafizik! Eski zamanlara, ta *Druid*lerin dönemine kadar gittik.)

dedip ardından onun tam aksini kabul ettiğimizi hatırlamak kadar etkili değildir.

Benzer şekilde, görüşünü çürüttükten sonra bir başkasının tasvibini (teveccühünü) kazanmak için hiçbir şey şu ifadeden daha iyi düşünülmüş değildir: "Ben de daha önce aynı görüşteydim, fakat" vs.

***

İster yanlış bir görüş üzerine otursun, ister hiçbir kıymeti olmayan bir amaçtan kaynaklanmış olsun yanlış bir öğreti her zaman sadece özel koşullar, dolayısıyla belli bir zaman için düşünülüp tasarlanmıştır; fakat hakikat bütün zamanlar içindir, her ne kadar bir müddet yanlış anlaşılabilir veya örtbas edilebilirse de. Çünkü içeriden küçük bir ışık demeti ya da dışarıdan bir miktar hava sızar sızmaz onu ilan edecek ya da savunacak birisi çıkacaktır. Dolayısıyla o herhangi bir tarafın (hizbin) tasarı ya da amacından kaynaklanmadığı için herhangi bir seçkin kafa herhangi bir zamanda onun savunucusu (bayraktarı) olacaktır. Çünkü o her zaman ve her yerde mutlak olarak tek bir yönü işaret eden mıknatıs gibidir; diğer yandan yanlış öğreti bir heykele benzer ki eliyle başka bir heykele işaret eder, ama o oradan kaldırıldığında (bu işaret) bütün anlamını kaybeder.

***

Hakikatin keşfine en karşıt şey, şeylerden ileri gelen ve yanlışa götüren asılsız-sahte görünüm, ya da doğrudan akıl (anlayış gücü) zayıflığı değildir; fakat önceden edinilmiş kanaat, yani önyargıdır ve o sahte bir *a priori* olarak hakikate karşıttır. O zaman gemiyi karanın bulunduğu istikametten geriye doğru sürükleyen ters bir rüzgâra benzer, öyle ki dümen ve yelken kullanmak beyhudedir.

***

Goethe'nin *Faust*'undaki mısraları aşağıdaki gibi yorumluyorum:

> Gerçekten sahip olmak için
> Atalarından miras kalmış olana,
> Yeniden kazanmalısın onu.

Düşünürlerin bizden önce bulup ortaya çıkardıkları şeyi onlardan bağımsız olarak ve ondan haberdar olmazdan önce kendi imkânlarımızla bulup keşfetmemizin çok büyük faydası ve kıymeti vardır. Çünkü kendi kendimize düşündüğümüz şey, öğrendiğimiz şeyden çok daha tam ve esaslı biçimde anlaşılır; ve ardından onu daha önceki düşünürlerin eserlerinde gördüğümüzde, başkalarının kabul edilmiş otoritesiyle, beklenmedik biçimde teyit edilmiş olur ve bu teyit güçlü biçimde onun doğruluğunun lehine konuşur. Bu şekilde onu her çürütme girişiminin karşısında savunmak için özgüven ve cesaret kazanmış oluruz.

Diğer yandan bir şey önce kitaplarda bulunduğunda ve ardından aynı sonuca düşünerek ulaşıldığında, kimse onu kendisinin düşünüp akıl etmiş olduğundan ve yalnızca daha önceki düşünürlerin sözcüklerini tekrar edip etmediğinden ya da onların duygularını kendilerine mal edip etmediğinden emin olmaz. Fakat bu meselenin kesinliğine ve güvenilirliğine bağlı olarak büyük farklılık oluşturur. Çünkü bu son durumda, su nasıl ki kendiliğinden mecrasını takip ederse, onlarla meşgul olmamızın bir sonucu olarak her şeye karşın o düşünürlerle birlikte yanılmış olabiliriz. Eğer iki kişi birbirinden habersiz olarak bir hesap yapıp da aynı sonuca ulaşmışsa

bu kesin ve güvenilirdir; ama eğer bunlardan birinin hesabı diğerine bakılarak yapılmışsa, değil.

* * *

Dünyayı ya *amaç* ya da *araç* olarak düşünmekten kendimizi alıkoyamamamız aklımızın doğasının bir sonucudur, çünkü kökeni iradedir. İmdi ilki onun varlığının özüyle doğrulandığını ve böyle bir varoluşun kesinlikle yokluğuna tercih edilir olduğunu ileri sürecektir. Fakat onun ıstırap çeken ve ölen varlıklar için bir mücadele yerinden ibaret olduğu bilgisi bu fikri anlamsızlaştırır. Ayrıca geçmiş olan zamanın sınırsızlığı onun bir *araç* olarak tasavvurunu kabul etmez, çünkü ulaşılacak her amaç zorunlu olarak uzun zaman önce elde edilmiş olurdu. Buradan aklımız için doğal olan varsayımın topyekûn eşyaya ya da dünyaya bu tatbikinin *aşkın* olduğu sonucu çıkar; bir başka deyişle bu, dünya*da* geçerli olan, ama dünya *hakkında* geçerli olmayan bir varsayımdır. Bu onun, gösterdiğim gibi, bireysel *irade*nin hizmeti, yani onun amaçlarına erişmek için teşekkül etmiş olan aklın doğasından kaynaklanmasından hareketle açıklanabilir. Böyle bir akıl münhasıran amaçlarla ve araçlarla ilgilenir ve dolayısıyla başka herhangi bir şeyi ne bilir, ne düşünür.

* * *

Dünyanın uçsuz bucaksızlığının ve varlıklarının sayılmazlığının kendilerini gösterdikleri *dışarıya* baktığımızda safi bir birey olarak kendi benliğimiz büzülüp hiçleşir ve öyle görünür ki sanki gözden kaybolur. Bu muazzam kütle ve sayılarla kendinden geçmiş olarak bir adım daha atar ve ancak *dışarıya* yönelmiş, dolayısıyla *nesnel felsefe*nin doğru yolda olabileceğini düşünürüz; en eski

Grek filozoflarının bundan kuşku duymak hiçbir zaman akıllarına bile gelmemiştir.

Gelin şimdi *içeriye* bakalım. Öncelikle her bireyin dolaysız olarak sadece kendisiyle ilgilendiğini görürüz; gerçekten o kendisiyle başka her şeyi yapıp çatmaktan daha fazla derinden ilgilenir. Bu onun doğrudan yalnızca kendisini, buna karşılık kalan her şeyi ancak dolaylı olarak bilmesinden ileri gelir. Eğer buna ilave olarak bilinçli ve bilen varlıkların yalnızca bireyler olarak düşünülebildiği, ama bilinçsiz olanların ancak yarım varlığa, sadece dolaylı olan varlığa sahip olduklarını düşünürsek, o zaman buradan gerçek ve hakiki varoluşun yalnızca bireylerde gerçekleştiği sonucuna ulaşırız. Son olarak öznenin nesneyi belirlediğini, dolayısıyla bu uçsuz bucaksız dış dünyanın varoluşunun ancak bilen varlıkların *bilinc*inde gerçekleştiğini hatırlarız. Dolayısıyla bu dünya onun taşıyıcıları olan bireylerin varlıklarına öylesine belirgin biçimde bağlıdır ki bu anlamda o bireysel bilincin salt donanımı, bir ilineği olarak bile görünebilir.

Bütün bunları aklımızda tutarsak ancak doğrudan doğruya verili olan şey olarak özneden hareket edip *içeriye* yönelmiş olan felsefenin, dolayısıyla Descartes'tan bu yana yakın zamanların felsefesinin, doğru yolda olduğu görüşüne ulaşırız; o zaman eskilerin temel meseleyi gözden kaçırmış olduklarını düşünürüz. Fakat bundan ancak içimize çekilip kendimizle baş başa kaldığımızda ve her bilen varlığa ait olan özgünlük duygusunun farkına vardığımızda tam olarak emin oluruz. Dahası herkes, hatta en önemsiz birisi bile, kendisini basit öz-bilincinde bütün varlıkların en gerçeği olarak görür ve zorunlu olarak kendisinde dünyanın gerçek merkezini, hatta bütün gerçekliğin asli kaynağını tanır. Ve bu ni-

hai bilinç yalan söyleyebilir mi? Bunun en güçlü anlatımı *Upanişadlar*ın sözüdür: *hoe omnes creaturae in totum ego sum, et praeter me ens aliud non est, et omnia ego creata feci** (Oupnek'hat, Pt. ı., s. 122). Bu kuşkusuz aydınlanıcılığa hatta gizemciliğe geçiştir. O halde bu içe yönelmiş düşüncenin sonucudur, halbuki dışa yönelmiş düşünce varlığımızın amacı olarak bize bir kül yığınını gösterir.**

***

Benim baktığım yerden aşağıdakiler, felsefenin açıklanması bakımından özel bir öneme sahip olan bölümlenmesi için faydalı olacaktır:

Felsefe, doğrudur, konusu için tecrübeye sahiptir, fakat diğer bilimler gibi, şu ya da bu belirli tecrübeye değil, tersine imkânına, alanına, asli muhtevasına, iç ve dış unsurlarına, biçimine ve malzemesine göre, genel ve tecrübe olarak tecrübenin kendisine sahiptir. Dolayısıyla, başyapıtımın ikinci cildinin 17. bölümünde uzun uzadıya açıkladığım ve ayrıca yukarıda § 9'da*** kısa bir özet olarak verdiğim gibi, felsefe kesinlikle tecrübi temellere sahip olmalı ve salt soyut kavramlardan örülü

* (: Bütün bu yaratıkların toplu olarak hepsi benim ve benim dışımda başka bir varlık yoktur. Her şeyi ben yarattım.)

** *Sınırlı* ve *sınırsız* sadece mekân ve zaman bakımından bir anlama sahip olan kavramlardır, çünkü bunların her ikisi de sınırsızca bölünebilir oldukları için *sınırsız,* yani sonsuzdur. Eğer bu iki kavramı başka şeyler için kullanırsak, bunların mekânı ve zamanı dolduracak ve onların niteliklerini paylaşacak türden şeyler olması gerekir. Bu iki kavramın on dokuzuncu yüzyılda filozof taslakları ve çenebazlar tarafından ne kadar çok kötüye kullanılmış olduğu buradan anlaşılabilir.

*** (Bu kitapta sayfa 20'de "Tuhaf ve hiçbir kıymeti olmayan, hatta Kant'ın da verdiği, bir felsefe tarifi..." diye başlayan paragraf.)

olmamalıdır. Ayrıca kendisine konu olarak seçip duyurduğu şeyden, felsefenin göz önünde bulundurması gereken ilk şeyin *genel olarak tecrübenin* kendisini sunduğu araç ile birlikte bu aracın biçim ve mahiyeti olması gerektiği sonucu çıkar. Bu araç tasarım,* bilgi, ve dolayısıyla akıldır. O nedenle her felsefe bilgi yetisinin, onun biçim ve yasalarının ve ayrıca onun geçerliliği (etkinlik alanı) ve sınırlarının araştırılmasıyla başlamalıdır. Dolayısıyla böyle bir araştırma bir *Philosophia prima* olacaktır. Bu kendi içinde temel tasarımların, yani sezgisel kavrayışın tasarımlarının incelenmesine; ve sistematik biçimde düzenlenmeleri de dahil, ikincil tasarımların, yani soyut tasarımların incelenmesine ayrılır; bunlardan ilkine *dianoiology* ya da anlayış teorisi, ikincisine de *mantık* ya da akıl bilimi denebilir. Şimdi bu genel bölüm aynı zamanda eskiden *varlıkbilim* denilen ve şeylerin genelde ve şey olarak en genel ve temel özelliklerinin ve niteliklerinin öğretisi olarak öne sürülmüş bölümü de kucaklar, daha doğrusu onun yerini alır. Çünkü şeylere ancak tasarım yetimizin biçim ve doğasının sonucu olarak yakıştırılan şey kendinde şeylerin özellikleri olarak görülür, zira bu şekilde kavranacak her varlık kendisini onun biçim ve doğasına uygun olarak sergilemelidir ve neticede onlar o zaman, hepsi için ortak olan belli nitelikleri ya da özellikleri taşırlar. Bu bir camın rengini onun aracılığıyla görülen nesnelere atfetmemize benzetilebilir.

Bu tür araştırmaları yürüten felsefe, şu halde daha dar anlamda *metafizik*tir, çünkü o bizi sadece doğa ile, fiilen mevcut olan şeyle tanıştırıp, onun düzenini ve ardıllığını (art arda gelişini) incelemez, fakat onu verili

* (Ya da zihinde canlanan tablo, *Vorstellung*.)

ama bir ölçüde koşullandırılmış olan ve bir öz ya da varolanın kendisini dışa vurduğu bir fenomen olarak kavrar; böyle bir varolan fenomenin kendisinden farklıdır ve dolayısıyla o kendinde şey olacaktır. Şimdi bizim anladığımız anlamda felsefe bu kendinde şeyi daha yakından tanımaya çalışır. Bunun araçları kısmen iç ve dış tecrübenin bir araya getirilmesi, kısmen anlamını ve bağlantısını keşfederek bütün fenomene ilişkin bir anlayışa ulaşmaktır; bu bilinmeyen bir yazının bu zamana kadar esrarını korumuş karakterlerini okumakla karşılaştırılabilir. Bu yolda felsefemiz fenomenler dünyasına ait görünüşten yola çıkıp görünen şeye, fenomenin arkasında saklı olan şeye, dolayısıyla τὰ μετὰ τὰ φυσικάya* ilerler. Dolayısıyla kendi içinde üç bölüme ayrılır:

Doğa Metafiziği,
Güzel Metafiziği,
Ahlak Metafiziği.

Ne var ki bu bölümlemenin kökenine kadar götürülmesi zaten peşinen, kendinde şeyin, fenomenin iç ve nihai özünün, *irade*mizde olduğunu gösteren metafiziğin kendisini gerektirir. Dolayısıyla onun kendisini harici doğada dışa vurduğu biçimiyle incelenmesinin ardından içimizdeki bütünüyle farklı ve dolayımsız dışavurumu araştırılır, ki bu bizi ahlak metafiziğine götürür. Ne var ki bundan önce iradenin harici ya da nesnel fenomeninin en tam ve en saf kavranışını incelememiz gerekir ki bu bize güzel metafiziğini verir.

Kant'ın gösterdiği gibi, ruh aşkın ve bu hüviyetiyle kanıtlanmamış ve doğrulanmamış bir dayanak olduğu için, akli psikoloji ya da ruh öğretisi yoktur; dolayısıyla "ruh

* [: *Fizikten sonra gelen (kitaplar).* Metafiziğin kökenine telmih.]

ve doğa" karşıtlığı dar kafalılara (*Philister*) ve Hegelcilere kalır. İnsanın kendinde şey özü ancak her şeyin ve dolayısıyla dünyanın kendinde şey özüyle birlikte anlaşılabilir. Bu sebepten ötürü Platon *Phaidros*'ta Sokrates'e soruyu olumsuz bir anlamda sordurur (c. 54, 270C):

Ψυχῆς οὖν φύσιν ἀξίως λόγου κατανοῆσαι οἴει δυνατὸν εἶναι ἄνευ τῆς τοῦ ὅλου φύσεως; (*Animae vero naturam absque totius natura sufficienter cognosci posse existimas*?)* Dolayısıyla küçükevren ve büyükevren birbirlerini açar, açığa kavuşturur, böylece özde aynı olduklarını gösterirler. İnsanın iç yanıyla irtibatlı olan bu düşünce bütün bölümleri itibariyle metafiziğe nüfuz eder ve artık ayrı bir ruhbilimi ortaya çıkamaz. Diğer yandan *antropoloji* ayrı bir tecrübi bilim olarak tesis edilebilir, fakat bu kısmen anatomi ve fizyoloji, kısmen de safi deneysel psikoloji, bir başka deyişle, insan soyunun ahlaki ve düşünsel dışavurumlarının ve özelliklerinin bilgisidir. Bu bilgi, bu bakımdan değişik bireylerin bilgisinden olduğu kadar gözlemden elde edilir. Ancak antropolojinin en önemli kısmı, deneysel malzeme olarak, ister istemez metafiziğin üç bölümünden alınacak ve onlarca işlenecektir. Geri kalan ince gözlemi ve akıllıca yorumu, hatta daha yüksek, demem o ki, belli bir üstünlüğün bakış açısından izleyip düşünmeyi gerektirir; dolayısıyla ancak Theophrastos, Montaigne, La Rochefoucauld, La Bruyere, Helvetius, Chamfort, Addison, Shaftesbury, Shenstone, Lichtenberg ve diğerleri gibi seçkin kafaların eserlerinde tadına varılacak, ama akılsız, dolayısıyla akıl düşmanı felsefe profesörlerinin muhtasar el kitaplarında araştırılmamalıdır, çünkü tahammül edilmezdir.

* (Bütün evrenin asli doğasını bilmeden ruhun asli doğasını uygun biçimde bilmenin mümkün olduğuna inanıyor musun?)

ÜNİVERSİTELERDE FELSEFE ÜZERİNE*

Ἡ ἀτιμία φιλοσοφία διὰ ταῦτα προσπέπτωκεν, ὅτι οὐ κατ' ἀξίαν αὐτῆς ἅπτονται, οὐ γὰρ νόθους ἔδει ἅπτεσται, ἀλλὰ γνησίους.**

Platon, *Devlet*, VII. Kitap

* (*Parerga und Paralipomena* Bd. I, Kap. III: Uber die Universitäts-Philosophie.)

** (: Felsefe küçük düştü, çünkü insanlar onun hak ettiği ölçüde bağlanmadı ona; düzmece değil hakiki filozoflar ona kendilerini adamalı.)

Üniversitelerde ders olarak okutulmasının kesinlikle felsefeye değişik bakımlardan faydası dokunur. Bu sayede o resmi bir varlık kazanır ve insanların gözünde konumu yükselir, böylelikle de varlığı sürekli olarak akla gelir ve insanlar onun farkında olur. Fakat bunun esas faydası birçok genç ve yetenekli ruhun onunla tanışması ve onu öğrenmeye teşvik edilmesi olacaktır. Ancak yetenekli ve dolayısıyla ona ihtiyaç duyan herkesin böyle olmasa da onunla başka yollardan karşılaşacağı ve tanışacağı kabul edilmelidir. Çünkü birbirlerini sevip bağırlarına basanlar ve birbiri için doğmuş olanlar kolayca birbirlerini bulurlar; akraba ruhlar birbirlerini zaten uzaktan selamlarlar. Dolayısıyla böyle birisi hakiki bir filozofun, ellerine şans eseri geçen, her eseriyle bir kürsü filozofunun bugünlerde verilenlere benzer türden dersleriyle olabilecek olandan daha güçlü ve daha etkili biçimde heyecanlanıp etkilenir. Ayrıca okulların klasik bölümlerinde Platon dikkatli biçimde okunmalıdır, çünkü o felsefi ruhu uyarıp harekete geçirecek en etkin araçtır. Ne var ki, genel olarak zamanla şu kanaate vardım ki, kürsü felsefesinin yukarıda sözü edilen yararı, bir meslek olarak felsefenin özgür hakikat araştırması olarak felsefeye ya da devlet güdümündeki felsefenin doğa ve insanlık adına (yapılan) felsefeye yüklediği sakıncayla doludur.

Öncelikle devlet binlerce atanmış rahip ya da din öğretmeninin kürsülerden yaydıklarına doğrudan, hatta dolaylı olarak olsa bile, ters düşen insanlara para ödemeyecektir; çünkü böyle bir yol etkili olduğu kadarıyla kaçınılmaz olarak önceki örgütlenmeyi etkisiz kılacaktır. Pek iyi bilinir ki yargılar birbirini sadece çelişkiyle değil, ama aynı zamanda salt karşıtlıkla, zıtlarla da geçersiz kılarlar. Dolayısıyla sözgelimi, "Gül kırmızıdır" yargısı, sadece "Gül kırmızı değildir" ile değil, aynı zamanda "Gül sarıdır" yargısı ile, bu bakımdan, aynı şeyi değil, hatta daha fazlasını gerçekleştiren bir yargıyla da çelişir. *Improbant secus docents** düsturunun temeli budur. Fakat bu sayede üniversite filozofları kendilerini çok nazik bir konuma oturturlar. Bu konumun herkesçe bilinen sırrı için burada birkaç söz edilebilir. Bilginin diğer bütün dallarında profesörler mümkün olduğunca ve yetenekleri elverdiğince sadece doğru ve gerçek olanı öğretmekle yükümlüdürler. Fakat sadece felsefe profesörleri söz konusu olduğunda bu meseleyi *cum grano salis*** anlamalıyız. Bu yüzden dini halkın metafiziği olarak tarif ettim. Dolayısıyla felsefe profesörlerinin de kuşkusuz doğru ve gerçek olanı öğretmesi gerekir; ama bunun temel ve öz olarak, felsefe kadar doğru ve gerçek olan yerleşik dinin öğrettiğiyle aynı olması gerekir. Bu benim "Kant Felsefesinin Eleştirisi"nde zaten iktibas edilmiş ve 1840'da hayli saygın bir felsefe profesörü tarafından dile getirilmiş olan şu çocuksu ifadenin kökenidir. O şöyle diyordu: "Eğer bir felsefe Hıristiyanlığın temel fikirlerini inkâr ediyorsa ya o yanlıştır ya da *eğer doğru olsa bile, bir yaran yoktur.*" Buradan üniversitelerdeki felsefede hakikatin

* (: Farklı bir şey öğreten kimseyi ret ve mahkûm ederiz.)
** (: İhtiyat kaydıyla.)

ancak ikinci sırada geldiği ve eğer ihtiyaç duyulursa oradan da kalkıp başka bir niteliğe yer açması gerektiği anlaşılır. Dolayısıyla üniversitelerde felsefeyi orada öğretilen diğer bütün bilgi dallarından ayıran şey budur.

Bunun sonucunda üniversite otoriteleri her zaman ancak kilise var olduğu sürece öğretilecek bir felsefeye izin vereceklerdir. Yerleşik dine genel saygıyla şekillenmiş olan bu felsefe özünde ona paralel hareket eder; ve dolayısıyla belki karmaşık biçimde telif edilmiş, tuhaf biçimde süslenmiş ve böylece anlaşılmaz derecede güçleştirilmiş de olsa, temelde ve esas itibariyle her zaman yerleşik dinin (farklı sözcüklerle yeni) bir anlatımı ve müdafaasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu kısıtlamalar altında öğretmeyi sürdürenlere yerleşik dinin muhteviyatını düzenleyecekleri yeni ifade kalıpları ve söyleyiş biçimleri bulmaktan başka bir şey kalmaz. Soyut ifadelerin ardına saklanmış ve böylece kurulaşıp yavanlaşmış olarak işte o zaman felsefe adıyla anılırlar. Gene de eğer birisi bunun yanı sıra herhangi bir şey yapmak isterse ya amaçsızca komşu bilgi dallarında gezinecek ya da insan kafasındaki düşünsel tabloların dengesi üzerine anlaşılması güç çözümleyici işlemler ve benzeri soytarılıklar gibi türlü türlü masum saçmalıklara başvuracaktır.

Bu arada, etkinlik alanları bu şekilde daraltılmış olan üniversite profesörleri hallerinden gayet memnundurlar, çünkü onların asıl peşinde oldukları şey kendileri, karıları ve çocukları için güvenli, mütevazı bir geçim imkânı elde etmek ve ayrıca halk nazarındaki belli bir saygınlığın tadını çıkarmaktır. Diğer taraftan bütün işi, endişesi, tehlikeli olduğu kadar esrarlı olan varoluşumuz için anahtar bulmak olan gerçek filozofun derin biçimde he-

yecanlı ruhu, eğer aralarında karşılaşmış olsaydılar, ruhen bu şekilde etkilenmiş kimse onlara zihni tek bir düşünceye takılı kalmış olarak görünmese bile, mitolojik bir şey olarak görünürdü. Çünkü bir kimsenin gerçekten felsefeye son derece ciddi alaka duyabilmesi kural olarak kimsenin, hele de üniversite profesörünün aklına gelmez; nasıl ki en kuşkucu Hıristiyan genellikle Papa ise. Dolayısıyla hakiki bir filozofun aynı zamanda üniversitede bir felsefe hocası olması en nadir rastlanır hadiselerden biri olmuştur.* Başyapıtımın ikinci cildinin 17. bölümünde Kant'ın neden böyle istisnai bir durum arz ettiğini, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte tartışmıştım. Ayrıca Fichte'nin iyi bilinen talihi, her ne kadar bu adam gerçek bir filozof değil, safi bir sofist ise de, az önce ortaya koyduğum tüm üniversite felsefesinin sınırlandırılmış varoluşu için delil sunar. Nitekim o felsefe yaparken yerleşik dinin öğretilerini bir kenara koymaya cüret etmişti, ne ki bunun sonucunda işten el çektirilmiş ve ilave olarak ayaktakımının hakaretine uğramıştı. Onun durumunda ceza etkili olduğunu gösterdi, çünkü ardından Berlin'e atanmasından sonra mutlak Ben en itaatkâr biçimde hayırhah Tanrı'ya dönüştürüldü, ve bütün öğreti

* Bir profesör için gerekli olan şeyin daha çok dindarlık, daha az bilgi olması gayet doğaldır, nasıl ki Altenstein'ın gününde bir kimse için Hegel'in saçmalıklarıyla tanışması yeterli idiyse. Fakat profesörlüklere atanmada dindarlık derin bilginin yerini alabildiği için, bu beyler kendilerini ikinciyle sıkıntıya sokmazlar. *Tartuffeler* ya da sofuluk taslayan ikiyüzlüler ihtiyatla kendilerine sormalılar: "buna inandığımızı söylerken bize kim inanacak?" *Bu beylerin* profesör olmaları onları atayanların sorunudur; ben onların kötü yazarlar olduklarını biliyor ve onlara karşı mücadele ediyorum. Benim peşinde olduğum şey *hakikat*, profesörlük değil. Son tahlilde benimle Kant sonrası filozoflar arasındaki fark buna dayanır. Bu zaman geçtikçe daha da fazla anlaşılacak.

genel olarak aşırı derecede Hıristiyan bir hüviyete büründü; bunun delili bilhassa "Mutlu Bir Hayatın Nasıl Yaşanacağı Üzerine Talimatlar"da bulunur. Suçlanmasının ardındaki ana neden "Tanrı manevi dünya düzeninden başka bir şey değildir" sözüydü, bu bakımdan davası dikkate değer bir durumdur; halbuki böyle bir ifade Yuhanna'nın "Tanrı Sevgidir" sözünden pek de farklı değildir. 1853'te benzer bir akıbet Heidelberg'de bir *privat* doçent olan Dr. Fischer'in başına geldi, kamutanrıcılığı yaydığı için *jus legendi*si* geri alındı. Dolayısıyla çözüm şudur: "Çorbanı iç, köle, felsefe diye de Yahudi mitolojisi öğret!"

Fakat işin soytarılığı şurada ki, bu adamlar kendilerine filozof demekte ve bu sıfatla benim hakkımda yargıda bulunmaktadırlar; aslında burunları havada benim paramla bana caka satmaktadırlar. Kırk yıldır beni ilgilenilmeye değer bulmayarak yukarıdan bakmaya tenezzül etmediler. Fakat devlet kendi adamlarını korumalı ve dolayısıyla felsefe profesörlerini alaya almayı yasaklayan bir yasa çıkarmalıdır.

Dolayısıyla bu şartlar altında kürsü felsefesinin elinden,

> Uzun bacaklı bir çekirge gibi görünür
> Zıplayarak uçar ve uçarak zıplar,
> Ve çayırda aynı eski teraneyi söyler.
> (Goethe, *Faust*)

benzer şekilde davranmaktan başka bir şey gelmeyeceğini görmek bizim için kolaydır. İşin tehlikeli kısmı, ayn-

* (: Ders verme yetkisi.)

ca, eşyanın doğasına, bizzat kendi varlığına ve dünyanın varlığına insanın erişebileceği derin kavrayışın kısmen bu ilk küçük Yahudi ırkına bildirilmiş ve kısmen on sekiz yüz yıl önce Yeruşalim'de ortaya çıkmış olan öğretilerle tam olarak uyuşmama ihtimalidir; bir ihtimalden öteye gitmese de olabilirliği halen kabul edilmektedir. Bu kuşkuyu bütünüyle ortadan kaldırmak için Hegel denilen felsefe profesörü, halkını tanıdığı için aynı zamanda sayesinde amacına da eriştiği, "mutlak din" diye bir şey icat etti. Çünkü üniversite felsefesi için o aynı zamanda gerçekten ve fiilen mutlaktır, başka bir ifadeyle, bu hüviyetiyle mutlak ve kesin olarak doğru olmalıydı ve doğru olmalıdır, aksi halde...! Keza bu hakikat araştırmacılarından başka bazıları felsefe ve dini, din felsefesi dedikleri bir *kentaurosta* kaynaştırarak birleştirdiler; onların alışkanlığı da din ve felsefenin gerçekte bir ve aynı şey olduğunu öğretmektir. Ne var ki böyle bir ifade ancak, I. Francis'in V. Charles'la ilgili olarak oldukça uzlaşmacı bir edayla söylediği sanılan anlamda doğru görünür: "Kardeşim Charles'ın istediği aynı zamanda benim istediğimdir", yani Milano. Başka bazıları da böyle bir teşrifata dayanamayıp sözünü sakınmadan doğrudan bir Hıristiyan felsefesinden söz ederler, ki bu büyük ölçüde, bir Hıristiyan aritmetiğinden söz etmekle aynı şeydir, ve bu bir noktayı abartmak olacaktır. Ayrıca bu tür dogmalardan alınan isimler sıfatlar açık ki felsefeye uymaz, çünkü o akıl yetisinin kendi imkânlarıyla ve her türlü otoriteden bağımsız olarak varoluş sorununu çözme girişimine tahsis edilmiştir. Bir bilim olarak felsefenin, *inanılabilecek, inanılacak* yahut *inanılması gereken* şeyle hangi türden olursa olsun hiçbir alıp vereceği yoktur, o sadece *bilinebilir* olanla ilgilenir.

İmdi eğer bunun bizim inanmamız gereken şeyden tamamen farklı bir şey olduğu ortaya çıksaydı o zaman bile inanç bundan zarar görmezdi, çünkü o bizim bile*meye*ceğimiz şeyi içermesi sayesinde inançtır. Eğer bunu da bilebilseydik, o zaman inanç, tıpkı matematiğin temaları üzerine kurulmuş bir dogma gibi, gayet lüzumsuz ve hatta gülünç bir şey olarak görünürdü. Ne var ki, eğer biz hakikatin bütünüyle ve eksiksiz olarak yerleşik dinde içerildiğine eminsek o zaman kendimizi dizginlemeli ve felsefe yapmanın her türlüsünden vazgeçmeliyiz; çünkü olmadığımız şeyi olma iddiasında bulunmamalıyız. Tarafsız hakikat araştırması iddiası, yerleşik dini hakikatin sonucu, hatta ölçüsü ve denetçisi yapma kararıyla birlikte, tahammül edilmez bir şeydir ve yerleşik dine zincirle bir köpek gibi bağlanmış böyle bir felsefe insanlığın en yüksek ve en soylu çabasının can sıkıcı karikatüründen başka bir şey değildir.

Bu arada bir *kentaurosa* benzer bir şey olarak tanımlanan bu din felsefesi üniversite filozoflarının satışa çıkardığı belli başlı mallardan biridir. O kendince sonunda bir tür *gnosis* ya da bilgiye, hiçbir şekilde doğrulanmayan belli gözde varsayımlar üzerine bir felsefe yapmaya varır. *De verae philosophiae erga religionem pietate** gibi program başlıkları, böyle bir felsefi bir koyun ağılı** üzerine bu uygun kitabe, açıkça profesörlerin felsefesinin eğilim ve güdülerine işaret eder. Bu evcil filozofların zaman zaman tehlikeli gibi görünen bir hamle yaptıkları doğrudur; fakat biz temelli olarak tespit etmiş oldukları hedefe ulaşacaklarına emin olarak sükûnet içinde zamanımızı bekleyebiliriz.

* (: Dine kıyasla gerçek felsefenin dindarlığı üzerine.)

** (: *die Schafhürde*, aynı zamanda sığınılacak güvenli yer (kilise vb.)).

Kimi zaman şeytana uyup onların ciddi felsefe araştırmalarını on iki yaşlarından önce tamamlamış ve bu yaşta hayatlarının kalanı için dünyanın mahiyeti ve onunla ilgili her şey hakkındaki görüşlerini belirlemiş olduklarını düşünmez değiliz. Böyle bir ayartıya kapılıyoruz, çünkü cüretkâr önderlerin ardında her türlü felsefi tartışma ve tehlikeli sapmalardan sonra insana bu körpe çağda genellikle makul görünen şeye her zaman geri dönüyor ve bunu da hakikatin ölçütü olarak kabul eder görünüyorlar. Hayatlarının değişik dönemlerinde şu veya bu sebepten ötürü ilgilenmek zorunda kaldıkları yerleşik dine aykırı her türlü felsefi öğretinin varlık sebebi anlaşılan onlar için sadece çürütülmek ve böylece bu diğerlerini daha sağlam biçimde yerleştirmektir. Hayatlarını bunca uğursuz sapkınlık içinde geçirdikleri halde içlerindeki felsefi masumiyeti lekelemeden muhafaza etmeyi başarma tarzlarına hayranlık duymamız bile gerekir.

Bütün bunlardan sonra üniversite felsefesinin ruhu ve hedefiyle ilgili olarak hâlâ kuşku duyan varsa Hegel'in sahte bilgeliğinin akıbetine baksın. Temel fikirlerinin en saçma kuruntu, ters yüz edilmiş bir dünya, felsefi bir maskaralık* olması nedeniyle, ya da muhtevasının ahmakların kandığı en sığ ve en anlamsız sözcük oyunları sergilemesi, serimlemesinin de, bizzat yazarının eserlerinde görüldüğü üzere, bir kaçığın hezeyanlarını andıran, bir sürü anlaşılmaz deyimle dolu en iğrenç ve saçma hezeyan olması yüzünden itibarından bir şey kaybetti mi? Hayır, hem de hiç! Tam tersine bu yirmi yıl boyunca en parlak kürsü felsefesi olarak gelişti, görülmedik ders ücreti ve aylıklar kazandırdı; semirdikçe semir-

* Başyapıtımın birinci cildinin sonundaki "Kant Felsefesinin Eleştirisi"ne bakınız.

di ve yüzlerce kitapla bir baştan bir başa Almanya'ya insan bilgeliğinin nihai zirvesi ve felsefelerin felsefesi olarak ilan edildi; göklere çıkarıldı. Öğrenciler ondan imtihana tabi tutuldu ve onu öğretmek için profesörler atandı. Yazarı, o ne kadar ahmaksa, bir o kadar uysal, arsız özel öğretmen sürüyü takip etmek istemeyen kimsenin "kendi hesabına bir ahmak" olduğunu duyurdu; böyle bir uğursuzluk kaynağına karşı zayıf bir muhalefete yeltenmiş olan azınlık "büyük akıl ve sınırsız deha"nın, bu gülünç filozof taslağının tanınıp kabul görmesi karşısında ürkek ve çekingen kaldı. Burada söylenenlerin kanıtını bu berbat iş üzerine yazılıp çizilmiş şeylerin tümü sunar; bunlar artık tamamlanmış belgeler olarak, dudak büküp alay eden komşuların dışarıdaki mahkemesinden, hepimizin önünde tekrar buluşacağı yargı makamına, gelecek kuşakların mahkemesine geçmiştir. Bu mahkemenin kullandığı diğer silahlar arasında, bütün bir çağ için bile çalabilecek, bir kepazelik çanı vardır.

İmdi sonunda ne oldu da bu debdebe, bu tantana böylesine ansızın sona erdi, *bestia trionfante*nin* düşüşüne ne yol açtı, birkaç kalıntı dışında bütün bir paralı askerler ve avanaklar sürüsünü ne dağıttı? *Halle'sche Jahrbücher*** bayrağı altında başıbozuklar ve çapulcular olarak toplanmış olan bu kalıntıların bir bölüğüne aleni rezalete varacak fesatlarını sürdürmelerine bir müddet daha izin verildi; bir diğer bölüğü ise bugün bile gençlik yıllarında kendilerine belletilmiş olan şeylere inanan ve etrafta bağıra çağıra hâlâ bunları pazarlayan birkaç sefil eblehtir.

* (: Alıklar saltanatı.)

** (: 1838'de Arnold Ruge ve T. Echtermeyer'in önderliğinde yayınlanmış olan Hegelci dergi.)

Olan yalnızca şuydu: Birileri bunun yerleşik dinle fiilen ve gerçek anlamda değil, ancak görünüşte ve lafzen uzlaşan bir üniversite felsefesi olduğunu gösterecek zararlı bir düşünce edindi. Kendi başına bu suçlama iyi temellendirilmişti, çünkü sonradan *Yeni-Katolikliki*n kanıtladığı da buydu. Dolayısıyla *Yeni Katoliklik ya da Alman Katolikliği* halk kesimi için uygun hale getirilmiş Hegelcilikten başka bir şey değildir. Tıpkı onun gibi bu da dünyayı izahsız bırakır; dünya daha fazla malumat verilmeksizin nasılsa öyle vardır. Dünya sadece *Tanrı* ismini, insanlık da *Mesih* ismini alır. Her ikisi de "kendinde amaç" tır, diğer bir deyimle her ikisi de, bu kısa hayat sürdüğü sürece, insanlar keyiflerince yaşasınlar diye vardır. *Gaudeamus igitur*!*

Devletin Hegelci Tanrılaştırılması ayrıca komünizme götürür. Bu anlamda *Yeni-Katoliklik*in oldukça eksiksiz bir tarifini F. Kampe, *Geschichte der religiösen Bewegung neuerer Zeit*'ının, üçüncü cildinde (1856) verir.

Fakat böyle bir suçlamanın hâkim felsefi sistemin Akhilleus topuğu olabilmesi bize gösterir,

> Biliyorsun seçimi belirleyebilecek
> Ve insanı yükseltebilecek niteliği,
> (Goethe, *Faust*)

ya da Alman üniversitelerinde hakikatin ve bir felsefenin kabul edilebilirliğinin gerçek ölçütünün ne olduğunu ve neye dayandığını. Ayrıca bu tür bir saldırı, her türlü sapkınlık suçlamasının alçaklığından ayrı olarak, οὐδὲς πρὸς Διόνυσον** ile kısa yoldan savuşturulacaktır.

* (: O halde sevinelim!)
** (: Dionysos'u ilgilendirmez.)

Her kim aynı görüşün daha fazla kanıtına ihtiyaç duyuyorsa, büyük Hegel güldürüsünün devamına yani Herr v. Schelling'in Spinozacılıktan yobazlığa hemen ardından gelen ve çok iyi zamanlanmış dönüşüne ve müteakiben, bütün gazetelerin borazanları eşliğinde, Münih'ten Berlin'e nakledilmesine baksın. Dokundurmalarına ve anıştırmalarına bakılırsa, Schelling'in cebinde böylesine büyük bir taleple beklenen kişisel Tanrı'yı götürdüğü kestirilebilir; bunun üzerine talebelerin (derslere) izdihamı öylesine büyük oldu ki pencerelerden dersliğe tırmandıkları bile görüldü. Ardından ders döneminin bitiminde kendisine derslerini izlemiş olan çok sayıda üniversite profesörü tarafından, en itaatkâr biçimde, insanlara verilen diplomaların büyüğü takdim edildi; ve o en küçük bir mahcubiyet belirtisi göstermeksizin Berlin'deki fevkalade parlak ve bir o kadar da kârlı-kazançlı rolün tamamını üstlendi; ve bu, soylu yaradılışlarda kişinin arkasında bıraktığı saygınlık üzerine kaygısının sair her şeye ağır bastığı yaşlılık döneminde oldu. Bunun gibi bir şey olağan koşullarda insanın içini kasvetle doldurabilirdi; gerçekten üniversite profesörlerinin bundan yüzlerinin kızarması gerektiği düşünülebilirdi, ancak bu onlardan çok fazla şey beklemek olurdu. Şimdi böyle bir sonucu düşündükten sonra her kim ki gözlerini kürsü felsefesi ve onun kahramanlarına açmamışsa o iflah olmaz birisidir.

Ne var ki insaf, üniversite felsefesini sadece buradaki gibi ve sözde amacı bakımından değil, fakat aynı zamanda gerçek ve ona özgü hedefi bakımından değerlendirilmesi gerektiğini talep eder. Aslında bu şuna varır: geleceğin genç avukatları, hukuk müşavirleri, doktorları, memur adayları, eğitimcileri, hatta en derin kanaatle-

rinde, devlet ve yönetiminin kendileriyle ortak olduğu hedef ve niyetlerle uyum içinde aynı düşünce çizgisini muhafaza edeceklerdir. Buna bir itirazım ve dolayısıyla bu bakımdan söyleyecek bir şeyim yok. Çünkü kendimi bir çıkar yol olarak böyle bir devletin zorunluluğunu ya da lüzumsuzluğunu değerlendirmek için yeterli görmüyorum, daha çok bunu *insanları* yönetmek, yani sınırsız derecede bencil, hak hukuk tanımaz, sahtekâr, düzenbaz, kıskanç, art niyetli, huysuz, dar kafalı insan soyunun kalabalıkları arasında hukuk ve düzeni, barış ve sükûneti sürdürmek gibi güç bir işi üstlenmiş olanlara bırakıyorum. Onlar yargı yetkisini büyük çoğunluktan alıp onu maddi güçlerinden başka bir şeyi olmayan geniş yığınların mallarını mülklerini ellerinden almış azınlığı korumak için kullanırlar. Bu iş o kadar güçtür ki, onlarla bu durumda kullanılacak araçlar üzerine tartışmaya kesinlikle cüret etmem; çünkü benim düsturum her zaman şu olmuştur: "Şükret Tanrı'ya bu yüzden her sabah, bakıp gözeteceğin bir Roma ülkesi yok!"

Fakat *Hegelciliğe* böylesine emsalsiz bir devlet himayesi sağlamış olan üniversite felsefesinin bu temel (siyasi) hedefleriydi. Çünkü onun için *devlet* "mutlak kusursuz bir ahlaki organizma"ydı ve o insan varoluşunun bütün hedefinin *devlet*te ortaya çıktığını ileri sürüyordu. Geleceğin genç avukatları ve dolayısıyla devlet memurları için bundan daha iyi bir hazırlık olabilir miydi? Öyle ki bunun sonucunda bütün özleri ve varlıkları, bedenleri ve ruhları, tıpkı bir kovandaki arılar gibi, bütünüyle *devlet*e terkedilmiş olacak ve bu büyük devlet aygıtını, bu *ultimus finis bonorum*u* hareket halinde tutmak için

* (: İyi şeylerin nihai hedefi.)

işbirliği yapan işe yarar çarklar olmak dışında ne bu, ne de gelecek dünyada yapacak başka bir şeyleri olmayacaktı. Genç avukat ve insan bundan dolayı bir ve aynıydı. Bu dar kafalılığın, yobazlığın gerçek anlamda Tanrılaştırılmasıydı.

Fakat böyle bir üniversite felsefesinin devletle ilişkisi başka, gerçek felsefeyle ilişkisi başka bir şeydir. Bu çerçevede o *saf* felsefe olarak *uygulamalı* olan ilkinden ayırt edilebilir. Dolayısıyla saf felsefe hakikatten başka amaç tanımaz; bu da şu demektir ki onun araçlarıyla bunun dışında peşine düşülen her hedef onun için ölümcül olduğunu er geç gösterecektir. Onun yüce hedefi, benim *metafizik* dediğim, bu soylu ihtiyacı tatmin etmektir; bu bütün zamanlarda insanlar arasında kendisini derin ve tutkulu biçimde hissettirir, fakat en güçlü biçimde, günümüzde olduğu gibi, dogmanın saygınlık ve otoritesinin her geçen gün daha da fazla gerilediği bir dönemde hissettirir. Dolayısıyla dogma insan soyunun büyük kalabalığı için tasarlanmıştır ve onlar için uygundur; ve bu hüviyetiyle o'içinde sadece *alegorik*, ama yine de ortada *sensu proprio** hakikat olarak dolaşması gereken hakikati barındırabilir. İmdi her türlü tarih ve doğa bilgisinin, hatta felsefi bilginin her geçen gün daha da genişlemesiyle dogmanın artık kendilerini tatmin etmediği kimselerin sayısı giderek daha da fazla büyümekte ve *sensu proprio* hakikat için daha da fazla bastırmaktadırlar. Fakat o zaman bu talep karşısında böyle bir *nervis alienis mobile*** kürsü kuklası ne yapabilir? Ancak özel imkânlarla desteklenen bu etekli (*Petticoat*)

* (: Gerçek anlamda.)

** (: Harici güçlerle hareket ettirilen ağaçtan oyma kukla. (Horatius, *Satirler*, II, 7 82).)

felsefe ile, içi boş sözcük yapılarıyla, hiçbir anlama gelmeyen ve bir sözcük seliyle en sıradan ve en aşikâr hakikatleri anlaşılmaz hale getiren ince belagat oyunlarıyla, hatta Hegel'in mutlak saçmalığıyla nereye gideceğiz?

Diğer yandan çekirgeyle beslenen, üzeri postlarla kaplı ve korkunç uğursuzlukların kendisine ilişmediği dürüst ve namuslu Yahya gerçekten çölden çıkıp gelse ve bu arada kendisini saf bir kalple ve tam bir ciddiyetle hakikat araştırmasına verse ve onun meyvelerini sunsaydı, devletin amaçları için kiralanmış, karısı ve ailesiyle felsefenin sırtından geçinmeye mecbur ve bundan dolayı kılavuz sözleri *primum vivere, deinde philosopari** olan bu kürsü esnafından ne tür bir kabul görürdü acaba? Bu yüzden bu adamlar pazarı ele geçirmişlerdir ve orada onların izin verdiklerinin dışında hiçbir şeyin para etmemesini sağlamışlardır; dolayısıyla erdem ancak onların ve vasatlıklarının kabulden hoşlandığı kadarıyla vardır. Böylece onlar felsefeyle ilgilenen bu küçük kamuoyunun dikkatinin dizginini yeteri kadar olmasa da ellerinde tutarlar.

Çünkü şiir ürünleri gibi eğlence ve hoşça vakit geçirme imkânı değil, sadece eğitim ve mali bakımdan hiçbir getirisi olmayan eğitim vaat eden konular üzerine bu kamuoyu, önce bu çabaların zengin biçimde ödüllendirileceği konusunda kendilerine tam olarak güvence verilmeden kesinlikle zamanını, emeğini ve çabasını heder etmeyecektir. O nedenle bu kesim atalarından devraldıkları, her kim bir işle yaşamını sürdürürse onun hakkında her şeyi bilir inancıyla, profesör kürsülerinden ve özet kitaplar, gazeteler ve edebiyat dergilerinde, sanki o konunun gerçek ustalarıymış gibi, kendilerinden emin

* (: Önce yaşa sonra felsefe yap!)

biçimde davranan meslek adamlarından bir güvence bekler. Dolayısıyla onlar usta belledikleri bu adamların neyin kayda değer neyin görmezden gelinebilecek olduğunu kendileri için sınayıp seçmelerine izin verirler.

Çölden gelen zavallı Yahya! Eğer getirdiğin, beklenece ği gibi, bu kazançlı felsefenin kibar beylerinin zımni sözleşmesine uygun olarak tasarlanmamışsa kim bilir başına ne gelecek? Onlar seni oyunun ruhuna nüfuz edememiş ve dolayısıyla muhtemelen herkesin keyfini kaçıracak birisi olarak göreceklerdir; bu yüzden sana ortak düşmanları ve muhalifleri olarak bakacaklardır. Getirdiğin insan aklının en büyük şaheseri olsaydı bile asla onların gözünde bir yer edinemezdi. Çünkü o *ad normam conventionis** tasarlanmamış olacaktır; ve bundan ötürü onların kürsüden derslerinin konusunu oluşturmalarını ve bun*dan* geçinmelerini sağlayacak şekilde hazırlanmamış olacaktır.

Ortaya çıkan yeni bir sistemin doğru olup olmadığını anlamak için tetkik etmek bir felsefe profesörünün asla aklına gelmez; ama sırf yerleşik dinin öğretileriyle, hükümet tasarılarıyla, dönemin hâkim görüşleriyle uyumlu hale getirilip getirilemeyeceğini anlamak için onu derhal sınamaya tabi tutar. Bütün bunlardan sonra onun kaderine karar verir. Ama eğer amacını kabul ettirip eğitici olduğunu ve bilgi içerdiğini gösterseydi; hatta kamuoyunun dikkatini çekse ve incelenmeye değer olsaydı bile, o zaman kaçınılmaz olarak bu ölçüde kürsü felsefesini aynı dikkatten, aslında itibarından, daha da kötüsü satışından yoksun bırakırdı. *Di meliora*?**

* (: Yaygın kalıba göre.)

** (: Tanrı saklasın!)

Dolayısıyla böyle bir şeyin olmasına izin verilmemeli ve herkes bu adamın karşısına dikilmelidir. Bunun yöntem ve taktiğini talihli bir içgüdü sağlar, böyle bir şey kendisini koruması için zaten her varlığa verilmiştir. Dolayısıyla *norma conventionise** karşı çıkan bir felsefeye meydan okumak ve çürütmek, özellikle bir profesör diplomasıyla verilmeyen meziyetlerin ve belli niteliklerin araştırıldığı durumda, genel olarak, son tahlilde kesinlikle kimsenin göze almayacağı tehlikeli bir iştir. Çünkü bu suretle, örtbas edildiğini söylediğimiz eserler tanınacak, meraklısı da onların peşine düşecektir, fakat o zaman fevkalade nahoş karşılaştırmalar yapılabilir ve sonuç vahim ve tehlikeli olabilir.

Tam tersine aynı kafa yapısına ve aynı zamanda benzer yeteneklere sahip kardeşler olarak onlar tedirgin edici böyle bir eseri tam bir uzlaşmayla *non avenu*** olarak görürler. Onu bastırıp boğmak için en önemli olanı en büyük lâkaydilikle önemsiz; mükemmelen düşünülmüş ve yüzyıllardır varolanı üzerinde konuşulmaya değmez bir şey olarak görürler. Garazkâr biçimde çenelerini kilitler ve sessiz kalırlar; evet, yaşlı Seneca tarafından bile lanetlenmiş olan *silentum quod livor indixerit**** (*Epistulae*, 79) ile suskun kalırlar.

Zaman zaman kardeşlerinin düşük (gelişmemiş) düşünsel döllerinin ve ucubelerinin üzerinde kargalar gibi seslerinin çıktığınca öterler ve endişelerini, kimsenin bilmediği hiç var olmayan kadar iyidir ve dünyadaki şeyler (bilfiil) var olanların değil, var gibi görünen ve isimlerini andıkları şeyin yerine geçer düşüncesiyle giderirler.

* (: Yaygın kalıp.)
** (: Var olmamış, ortaya çıkmamış.)
*** (: Kıskançlığın dayattığı sessizlik.)

Bu meziyete karşı en güvenli ve en az tehlikeli yoldur ve bu yüzden geçimlerini daha yüksek kabiliyet ve yeteneklere ihtiyaç duyan şeylerden arayan bütün sığ kafalara bunun en iyisi olduğunu salık verebilirim, ama bunun nihai sonuçları konusunda kendilerine güvence veremem.

Ne var ki burada bir *inauditum nefas** nedeniyle Tanrılara kesinlikle yakarılmamalıdır. Bütün bunlar ta başından beri bütün sanatlarda ve bilimlerde seyrettiğimiz oyundan bir sahnedir yalnızca, bir başka söyleyişle, bir gaye *uğruna* yaşayanlar ile onun *sayesinde* yaşayanlar, ya da onunla *özdeşleşenler* ile onu *temsil eden*ler arasındaki eski çatışmadan ibarettir. Onlar için göz önünde bulundurulan amaçtır, hayatları onun için bir araçtan ibarettir; berikiler içinse bu hayat, refah, eğlence için, ciddiyetlerinin, samimiyetlerinin bulunup bulunabileceği tek nokta olan ev içindeki mutluluk için araç, hatta yorucu bıktırıcı koşuldur; çünkü doğa onların etkinlik alanına sınırı burada çizmiştir. Her kim bunun örneklerini görmek ve onunla daha yakından tanışmak isterse edebiyat tarihini incelemeli ve her türden ve her sanattan büyük ustaların yaşam öykülerini okumalıdır. O zaman bu işlerin ta başından beri böyle olduğunu görecek ve hep böyle kalacağını anlayacaktır.

Bunu geçmişte herkes görür, içinde yaşadığımız zamanda ise kolay kolay kimse görmez. Edebiyat tarihinin şanlı sayfaları aynı zamanda neredeyse kaçınılmaz biçimde trajiktir. Bütün bilgi dallarında bunlar bize meziyetin kural olarak ahmakların ahmaklıklarına son verinceye, çalgı cümbüş hitama erip herkes yatağına çekilin-

* (: İşitilmemiş had bilmezlik.)

ceye kadar beklemek zorunda kaldığını gösterir. İşte o zaman kendisinden esirgenmiş olan saygın yeri doldurmak üzere, ama nihayetinde hâlâ bir gölge olarak, gecenin karanlığında bir hayalet gibi kalkmıştır o.

Ne var ki burada biz sadece felsefeyle ve onun savunucularıyla ilgileniyoruz. Öncelikle şimdi, ancak birkaç filozofun felsefe profesörü ve hatta nispeten daha da az felsefe profesörünün filozof olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla denilebilir ki kendinden elektrikli cisimler nasıl ki elektrik iletkenleri değillerse, filozoflar da felsefe profesörleri değildir. Aslında (filozofluk ile felsefe profesörlüğünün aynı kişide) buluşması bağımsız düşünürün önünü başka her şeyden çok tıkar. Çünkü felsefe kürsüsü belli bir ölçüde kişinin inanç ikrarını *coram popula** yaptığı, aleni bir itiraf yeridir.

Ayrıca tam ya da derin bir kavrayışa, dolayısıyla gerçek bilgeliğe bilfiil ulaşmanın önünde kolay kolay hiçbir şey, sürekli bilge görünme zorunluluğu, öğrenmeye istekli ve her makul soruyu cevaplamaya hazır öğrencilerin karşısında sözde bilgiyi sergileme kadar engel oluşturmaz. Ne var ki hepsinden kötüsü, böyle bir konumda bulunan kimsenin, aklına herhangi bir düşünce geldiğinde, bunun üstlerinin amaç ve niyetlerine uyup uymayacağı endişesinin tutsağı olmasıdır. Bu onun düşüncesini öylesine felç eder ki bu fikirler bir daha onun aklının yanından bile geçmez. Özgürlük ortamı hakikat için vazgeçilmez bir şeydir. Daha önce Kant'ın *exceptio quae firmat regulam*** bir profesör olması ile ilgili zorunlu olan şeyi zikretmiştim. Burada buna sadece şunu ekleyeyim ki, eğer profesörlüğü üstlenmemiş olsaydı onun felsefesi bi-

* (: Halk içinde.)

** (: İstisna kuralı bozmaz.)

le daha ilginç, daha sağlam, daha saf ve daha ince olurdu. Gene de o elinden geldiğince felsefe ile profesörlük arasına çok zeki biçimde bir sınır çekti, çünkü kürsüden kendi öğretisi üzerine ders vermedi (Bkz. Rosenkranz, *Geschichte der Kantischen Philosophie*, s. 148).

Şimdi Kant'ın etkilerinden bu yana geçen yarım yüzyıl içinde ortaya çıkmış olan sözüm ona filozoflara geri dönüp baktığımda ne yazık ki namı hesabına gerçekten ve ciddi biçimde hakikat araştırmasıyla ilgilendiğini söyleyebileceğim kimseyi görmüyorum. Tam tersine, her ne kadar her zaman açık biçimde bunun bilincinde olmasalar da, hepsinin üstündekilerin ve dolayısıyla öğrencilerinin tasvibini elde etmek için büyük bir gayretle işin sadece görüntüsüyle uğraştıklarını, bir etki uyandırmak, aldatmak, hatta şaşırtmakla meşgul olduklarını görüyorum. Bu çerçeve içerisinde nihai hedef, her zaman bu işten elde ettikleri kazancı karıları ve çocuklarıyla refah içinde yaşamak için harcamaktır. Ama bu aslında, tıpkı hayvan gibi, en yakın hedeflerini yemek, içmek ve çocuklarına bakmaktan ibaret olarak gören insan doğasına da uygundur. İnsan buna ilave olarak onun özel bir doğal eklentisi durumundaki şaşaa ve gösteriş düşkünlüğünü elde etmiştir.

Diğer yandan felsefede gerçek ve hakiki başarıların ilk koşulu, şiirde ve güzel sanatlarda olduğu gibi, bütünüyle sıradışı bir yaradılıştır. Böyle bir yaradılış insan doğasının hâkim eğiliminin aksine, kendisinin iyiliği için öznel mücadelenin yerine, bütünüyle *nesnel* bir mücadele koyar. Bu mücadele onun kendi benliğine yabancı olan ve tam bu sebepten ötürü gayet yerinde olarak *eksantrik* denen, hatta kimi zaman Donkişotluk olarak alay edilen bir *başarı*yı hedefler. Ama Aristoteles bile demiştir:

οὐ χρὴ δέ, κατὰ τοὺς παραινοῦντας, ἀνθρώπινα φρονεῖν ἄνθρωπον ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὸν θνητόν, ἀλλ' ἐφ ὅσον ἐνδέχεται, ἀθανατίξειν, καὶ πάντα πολεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ

(*Neque vero nos oportet humana sapere ac sentire, ut quidam monent, quum simus homines; neque mortalia, quum mortales; sed nos ipsos, quoad ejus fieri potest, a mortalitate vindicate, atque omnia facere, ut ei nostri parti, quae in nobis est optima, convenienter vivamus.* * *Nikomakhos'a Etik*, x. 7).

Böyle bir zihinsel eğilim kesinlikle fevkalade nadir rastlanır bir sıradışılıktır; fakat tam da bu sebepten ötürü onun meyveleri zaman içinde bütün insanlığın faydasına olur, çünkü bunlar şükür ki korunabilecek türden şeylerdir.

Bir sonraki düşünce adımında düşünürleri *kendileri için* ve *başkaları için* düşünenler diye ayırabiliriz; sonuncular kural, öncekiler istisnadır. Dolayısıyla öncekiler çifte anlamda özgün ve bağımsız düşünürler ve sözcüğün en soylu anlamında bencildirler. Dünyanın kendilerinden bir şeyler öğrenebileceği düşünürler sadece bunlardır. Çünkü daha sonra başkalarını aydınlatan sadece bir insanın kendisi için yaktığı ışıktır, dolayısıyla Seneca'nın ahlaki bir anlamda söylediği şeyin, yani *alteri vivas oportet, si vis tibi vivere*nin** (*Epistulae*, 48) tersine

* (: İmdi insan olarak insani şeyleri, ölümlü olarak ölümlü şeyleri düşünmemizi salık verenlere kulak asmamalı, fakat elimizden geldiğince kendimizi ölümsüzleştirmeli, ve içimizdeki en iyi, en yüce şeyle uyum içinde yaşamak için her şeyi yapmalıyız.)

** (: Eğer kendin için yaşamak istiyorsan, başkaları için yaşamalısın.)

çevrilmiş biçimi, *tibi cogites oportet, si omnibus cogitasse volueris,** düşünsel açıdan doğrudur.

Fakat bu kesinlikle herhangi bir resmi kararla ya da iyi niyetle zorla kabul ettirilemeyecek nadir rastlanır sıradışılıktır, ama yine de felsefede onsuz hiçbir gerçek ilerleme mümkün değildir. Diğerleri ya da genel olarak dolaylı hedefler için bir kimse bu amacın gerekli kıldığı, benliğin ve bütün hedeflerin unutulmasını talep eden en büyük zihinsel çaba içerisinde asla olmaz; tersine o şeylerin salt görüntüsü ve taklidiyle yetinir, daha ileri gitmez. Muhtemelen birkaç kavram bulunur ve birkaç farklı şekilde bir araya getirilip bir terkip oluşturulur, sonunda deyiş yerindeyse kâğıttan bir kule kurulur; fakat bu şekilde dünyaya yeni ve hakiki hiçbir şey gelmez.

Ayrıca gerçek hedefleri kendi esenlikleri olup düşünceyi bunun için sadece araç haline getirenler her zaman, çağdaşlarının gelip geçici ihtiyaç ve eğilimlerini, söz sahibi durumunda olanların hedef ve maksatlarını vb. göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu durumda hakikati hedeflemek mümkün değildir, dürüstçe araştırıldığında bile hakikatle karşılaşmak son derecede güçtür.

Fakat genel olarak konuşmak gerekirse, kendisi ve ailesi için dürüst bir geçim imkânı arayan birisi kendisini aynı zamanda nasıl hakikate adayacaktır? O ki her zaman tehlikeli bir yoldaş ve her yerde istenilmeyen bir misafirdir. Galiba getireceği, bahşedeceği hiçbir şey olmadığı, fakat sadece kendisi için araştırıldığı için böyle bir başına görünmektedir. Aynı zamanda iki efendiye,

* (: Eğer herkes için düşünmüş olmayı istiyorsan, kendin için düşünmelisin.)

baş harfleri dışında ortak hiçbir yanları olmayan dünyaya (*die Welt*) ve hakikate (*die Wahrheit*) hizmet edemeyiz; böyle bir şeye kalkışmak ikiyüzlülüğe, dalkavukluğa, fırsatçılığa götürür. Çünkü bir hakikat rahibinin, kendisinin inanmadığı şeyi inandırıcı biçimde başkalarına öğreten ve böylece her şeye kolayca inanan safdil gençlerin zamanını israf edip zihinlerini harabeye çeviren bir sahtekârlık ve hilekârlık prensi olması mümkündür. Edebi namusunu bir yana bırakıp kendisini dönemin etkili çam devirenlerine ve softalık taslayan mankafalarına övgüler düzmeye adar, ya da maaşı devlet tarafından devletin amaçları için ödendiğinden dolayı büyük bir gayretle devleti Tanrılaştırmaya çalışır, onu her türlü insani çabanın ve her şeyin zirvesi haline getirmeyi kendisine hedef edinir. Bu suretle o felsefe dersinin verildiği sınıfı en sığ dar kafalılığın bir okuluna dönüştürmekle kalmaz, fakat sonunda, sözgelimi Hegel gibi, insanın kaderini, bir bakıma tıpkı bir kovandaki arıların kaderi gibi, *devlet*le özdeşleştiren iğrenç öğretiye ulaşır; böylece varoluşumuzun en yüksek hedefi bütünüyle gözden kaçmış olur.

Sokrates ile karşılaştırdığı sofistleri tasvir ederken Platon felsefenin ekmek kazanma için uygun olmadığını göstermişti; fakat *Protagoras*'ın başında keyifle ve emsalsiz bir alaycılıkla bu adamların etkinliklerini ve başarılarını gözler önüne sermişti. Eski dünyada felsefeyle para kazanma sofisti filozoftan ayırt eden işaret olmuştur her zaman. Dolayısıyla bu ikisi arasındaki ilişki, tam olarak, gerçek aşka tutulan kızlarla para karşılığı icrayı sanat eden fahişeler arasındaki ilişkiye benziyordu. Bu yüzden Sokrates'in Aristippus'u sofistler arasına yerleş-

tirdiğini, hatta Aristoteles'in de onu böyle birisi olarak gördüğünü başyapıtımın II. cildinin, 17. bölümünde göstermiştim. Stobaios Stoacıların da benzer görüşleri savunduğunu bildirir (*Eclogae ethicae*, kit. II, bl. 7):

τῶν μὲν αὐτὸ τοῦτο λεγόντων σοφιστεύειν, τὸ ἐπὶ μισθῷ μεταδιδόναι τῶν τῆς φιλοσοφίας δογμάτων. τῶν δ' ὑποτοπησάντων ἐν τῷ σοφιστεύειν περιέχεσθαί τι φαῦλον, οἱονει λόγους καπηλεύειν, οὐ φαμένων δεῖν ἀπὸ παιδ είας παρὰ τῶν ἐπιτυχόντων χρηματίζεσθαι, καταδεέστερον γὰρ εἶναι τὸν πρόπον τοῦτον τοῦ χρηματισμοῦ τοῦ τῆς φιλοσοφίας ἀξιώματος.* (Bkz. *Eclogae physicae et ethicae* ed. Heeren, 2. Bsk., c. I, s. 226).

Stobaios'un *Florilegium*, c. I, s. 57'de iktibas ettiği Ksenophon'daki pasajda özgün metne uygun ilerler (*Memorabilia*, I, 6, 17):

τοὺς μὲν τὴν σοφίαν ἀργυρον τῷ βουλομένω πωλοῦντας, σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν.**

Ulpianus da şu soruyu sorar: *An et philosophi PROFESSORRUM numero sint? Et non putem, non quia non religiosa res est, sed quia hoc primum PROFITERI eos*

* (: Yalnızca sofist olarak ders verdiklerini, yani para karşılığında felsefi öğretileri sattıklarını itiraf edenlerle, bir sofist olarak ders vermenin, fikirlerin para karşılığı takası ve seyyar satıcılığı olduğu için aşağılanmayı, kınanmayı hak ettiğini düşünüp bilgi arayışı içinde olanların eğitiminde para alınmasına, bu tür bir para kazanmanın felsefenin vakarına yakışmadığı için, izin verilmemesini önerenler arasında bir ayrım yapılmalıdır.)

** (: Bilgeliği onu isteyen birine para karşılığı satanlara sofist denir.)

*oportet, MERCENARIAM OPERAM SPERNERE.** (*Lex*, I, § 4, *Digesta de extraordinaria cognitione*, 50. 13.)

Tyanalı Apollonius hasmı Euphrates'i esas itibariyle την σοφιαν καπηλευειν (*sapientiam cauponari*)** ile suçlar, ve ayrıca elli birinci mektubunda bu adama şunları yazar:

ἐπιτιμῶσί σοί τινες, ὡς εἰλεφότι χρήματα παρὰ τοῦ βασιλέως. ὅπερ οὐκ ἄτοπον, εἰ μὴ φαίνοιο φιλοσοφίας εἰληφέναι μι σθόν, καὶτοσουτάκις, καὶ ἐπι τοσοῦτον, καὶ παρά τοῦ πεπι στευκότος, εἶναί σε φιλόσοφον.

(*Repnehent te quidam, quod pecuniam ab imperatore acceperis: quod absonum non esset, nisi videreris philosophiae mercedem accepisse, et toties, et tam magnam, et ab illo, quie te philosophum esse putabat*).***

Buna uygun olarak kırk ikinci mektupta kendi hakkında ihtiyaç halinde sadaka alacağını, ama muhtaç duruma düşse bile asla felsefe için maddi bir karşılık kabul etmeyeceğini söyler:

* (: Filozoflar da profesörler arasında mı sayılmalıdır? Zannetmiyorum; ama buradaki sorunun bir şeyin dürüst ve titiz biçimde yapılmasıyla ilgili olmamasından dolayı değil, fakat her şeyden evvel onlara para karşılığı çalışmayı küçük gördüklerini alenen itiraf etmenin uygun düşmesinden dolayı.)

** (: Bilgeliği parayla değiş tokuş etmek.)

*** (: Birileri sizi kraldan para almakla suçluyor. Eğer onu felsefe karşılığında, hatta bu kadar sık ve bunca büyük miktarlarda ve ayrıca ister istemez sizin bir filozof olduğunuzu düşünecek birinden almış izlenimini uyandırmasaydınız bu kabul edilebilirdi.)

Ἐάν τις Ἀπολλωνίω χρήματα διδῶ, καί ὁ διδοὺς ἄξιος νομίζηται, λήψεται δεόμενος. φιλοσοφίας δὲ μισθὸν οὐ λ ήψεται, κἄν δέηται

(*Si quis Apollonio pecunias dederit et qui dat dignus judicatus fuerit ab eo; si opus habuerit, accipiet. Philosophiae vero mercedem, ne si indigeat quidem, accipiet.*)*

Aradan geçen zamanın saygınlığından hiçbir şey azaltmadığı bu görüşün temelleri sağlamdır ve felsefenin insanın hem özel hem kamusal hayatına temas eden birçok noktası olduğu gerçeğine dayanır. Dolayısıyla eğer ondan kazanç elde ediliyorsa, derin kavrayış derhal gizli niyet ve maksatın egemenliği altına girer ve sözde filozoflardan ancak felsefenin asalaklarını elde ederiz.

Fakat bu tür adamlar düşmanca ve engelleyici tutumla hakiki filozofların etkinliklerine karşı çıkacaklardır; aslında sırf gayelerinin desteklediği şeyi öne çıkarmak için onlara karşı suikast hazırlayacaklardır. Çünkü ne zaman kâr-kazanç söz konusu olsa, çıkar ve faydanın gerekli kılması halinde, derhal her türlü araç ve aşağılık oyuna, suç ortaklığı ve işbirliğinin vb. her çeşidine başvurulur; bununla gözetilen, maddi amaçların kabulü için uygun bir ortam oluşturmak, sahte ve düşük olanın benimsenmesini sağlamaktan başka bir şey değildir. Bu yüzden

* (: Eğer birisi Apollonius'a para sunmuş ve bunu ona vermeye layık görmüşse, ihtiyacı varsa Apollonius onu kabul edecektir; fakat para ihtiyacı içinde olmuş olsa bile, felsefe karşılığında maddi hiçbir şey almayacaktır. (Yukarıdaki çeviriler J. E. Payne'e aittir.))

onlara karşı olan, gerçek, hakiki ve kıymetli şeylerin örtbas edilmesi zorunludur.

Fakat bu tür ayak oyunları için hiç kimse, davasıyla bu esnaf takımının her nasılsa ağlarına yakalanmış hakiki filozof kadar az uygun değildir. Kazancın kulu kölesi olmakla onların güzel sanatlara, hatta şiire verecekleri zarar önemsizdir; çünkü onların eserlerinin her biri kendi başına ayrı bir varoluşa sahiptir; ve kötü iyiyi ne kadar karanlıkta bırakabilirse ancak o kadar onun ayağını kaydırıp yerine geçebilir.

Fakat felsefe bir bütün, dolayısıyla bir birliktir; o güzeli değil, hakikati hedefler. Güzelliğin çok çeşitli türleri olabilir, ama buna karşı bir tek hakikat vardır; birçok Mousa, fakat bir tek Minerva vardır. Bu sebepten ötürü şair kötü olanı eleştirmeyi neşeyle küçümseyebilir, fakat filozof kendisini bunu yapmaya zorunlu ve yükümlü addedebilir. Çünkü kabulü için uygun şartlar bulan kötü, açık ve kesin düşmanlıkla iyiye karşı çıkar ve çoğalan yabani otlar faydalı bitkileri boğar.

Doğası gereği felsefe dışlayıcıdır; esasen o çağın düşünme tarzının temelidir; ve dolayısıyla hâkim sistem, tıpkı sultanların oğulları gibi, kendisiyle birlikte başka herhangi bir sistemin varlığına tahammül etmeyecektir. Bundan başka bu konuda hem karar vermek fevkalade güç, hem de buna esas teşkil edecek verilerin elde edilmesi çetin ve zahmetlidir. Eğer hile ve ayak oyunlarıyla sahte dolaşıma çıkar ve parayla tutulmuş çığırtkanlarla gürültü ve patırtıyla her yerde gerçek ve hakiki olarak duyurulursa o zaman çağın ruhu zehirlenmiş, bütün edebiyat dalları yıkıma uğramış, aklın bütün yüksek uçuşları durmuş, gerçekten güzel ve sahici olan her şeye kar-

şı bir istihkâm duvarı örülmüş demektir, ve bu uzun bir süre ayakta kalacaktır. Bunlar φιλοσοφία πισθοφόρος'un* meyveleridir. Kant'ın zamanından beri felsefeye verilmiş olan zarara ve bunun doğurduğu sonuca örnekler vererek bakalım. Fakat tek başına Hegelci şarlatanlığın ve onun yayılış tarzının gerçek öyküsü günün birinde söylenmiş olanlara uygun bir misal için yeterli olacaktır.

Bütün bunların sonucunda, devletle ve gülünç felsefeyle değil de bilgiyle ve dolayısıyla kimsenin ne dediğine/diyeceğine aldırmaksızın ciddi biçimde hedeflenen salt hakikat araştırmasıyla ilgilenen kimsenin bunun için başka bir yere değil, üniversitelere, kız kardeşinin, *ad normam conventionis*** felsefenin hâkim olduğu ve yemek listesini düzenlediği yere bakması gerekecektir. Felsefe para kazanma işi olmaktan çıkıp, bundan böyle günlük hayatta ulu orta görünmese ve profesörler tarafından temsil edilmeseydi, bunun kendisi için daha sağlıklı olacağı görüşüne giderek daha fazla yaklaşıyorum.

Felsefe tıpkı uçurumların kenarında yetişen pembecik (*die Alpenrose*) çiçekler gibi ancak özgür dağ havasında serpilir, yapay koşullarda yetiştirildiğinde bozulup yozlaşır. Günlük hayatta felsefeyi temsil edenler büyük ölçüde kralı temsil eden oyuncunun yaptığını yaparlar. Sokrates'in böylesine bıkmaz usanmaz biçimde meydan okuduğu ve Platon'un alay konusu yaptığı sofistlerin felsefe ve retorik profesörlerinden farklı bir yanları var mıydı? Bu, hiçbir zaman bütünüyle ortadan kalkmadığı için benim hâlâ sürdürmekte olduğum o eski kan davası değil mi? İnsan zihninin en yüksek çabaları kârla

* (: Kazanca hizmet eden felsefe.)

** (: Yaygın kalıba göre.)

kazançla yan yana getirilemez; onlann soylu doğaları böyle bir alaşımı kabul etmez.

Belki de üniversitelerdeki felsefe, eğer atanmış öğretmenleri diğer profesörlerin izinde giderek yeni nesle, halen mevcut ve doğru olarak kabul edilen biçimiyle, özel (uzmanlık) konulannın bilgisini aktarmakla ve dolayısıyla dinleyicilerine yakın zamanların hakiki filozofunun sistemini, her konuda ayrıntıya girerek, gerçek ve doğru bir şekilde açıklamakla mesleklerinin gereğini yerine getirmiş olduklannı düşünselerdi hâlâ isteğe uygun olabilirdi. Elbette bu ancak, işlerinde yeteri kadar yargı gücüne ya da her halde ayırt etme melekesine yer vermeleri, Hegel bir tarafa, Fichte ve Schelling gibi salt sofistleri, filozof olarak kabul etmemeleri halinde mümkün olurdu. Fakat bunlar sadece sözü edilen niteliklerden yoksun olmakla kalmayıp, aynı zamanda filozof rolü oynamayı ve dünyaya derin düşüncelerinin meyvelerini sunmayı işlerinin bir parçası olarak görmek gibi ölümcül ve yanlış bir düşüncenin etkisi altında işlerini görmekteler.

Şimdi bu yanlış fikirden sayıları kadar acıklı ürünler çıkmakta ortaya, ve onlarda sıradan, hatta sıradan bile kabul edilemeyecek kafalar, çözümü için olağanüstü yeteneklere sahip en nadir kafaların en büyük çabalannın binlerce yıldır üzerine yoğunlaştığı sorunları ele almaktadırlar. Hakikate duydukları sevgiyle kendilerini unutan bu tür kafalar, ışık için tutkulu mücadelelerinden ötürü, zaman zaman hapse atıldı, hatta darağacında can verdi. Bu tür kafalar öylesine nadirdir ki, iki bin beş yüz yıldır ulusların tarihinin ardında kalın fon ses olarak ilerleyen felsefe tarihi, siyasi tarihin gösterebileceği yüz ünlü monarka karşı yüz ünlü filozofu zor gösterir. Çünkü doğa-

nın kendileri sayesinde daha açık bilincine ulaştığı bütünüyle saf (yalıtılmış) akılların ta kendileridir onlar.

Fakat bu kafalar kalabalıktan öylesine uzaktır ki, onların çoğunun kıymeti ancak ölümlerinden sonra ya da olsa olsa hayatlarının sonlarına doğru bilinir. Sözgelimi Aristoteles'in, sonraları başkalarından daha fazla yayılmış olan gerçek büyük şöhreti, bütün anlatılara göre, ilk kez ölümünden iki yüz yıl sonra gelmiştir. Adı günümüzde bile büyük çoğunluk tarafından bilinen Epiküros, Atina'da ölünceye dek kimsenin tanımadığı birisi olarak yaşadı (Seneca, *Epistulae*, 79). Bruno ve Spinoza ölümlerinden ancak iki yüzyıl sonra kabul edildi ve onurlandırıldı. David Hume gibi açık ve tanınan bir yazarın bile, eserlerini çok daha önce vermiş olmasına karşın, insanların kendisine dikkatlerini çevirmeleri için elli yaşına gelmesi gerekmişti. Kant ise ancak altmış yaşında ünlü olmuştu.

Günümüzün kürsü filozofları için bu işler kesinlikle çok daha çabuk olup bitmekte, çünkü onların kaybedecek zamanları yoktur. Nitekim bir profesör komşu bir üniversitedeki başarılı bir meslektaşının öğretisini insan bilgeliğinin erişilmiş en nihai zirvesi olarak ilan etmekte ve bu sonuncusu derhal felsefe tarihindeki yerini, bir başka deyişle, bir üçüncü meslektaşın gelecek panayır için hazırlamakta olduğu yeri doldurarak büyük bir filozof olmaktadır. O bundan böyle, hiç ilgisi olmadığı halde, bütün yüzyılların hakikat şehitlerinin ölümsüz isimlerinin ardına, o dönemde yıldızı parlayan atanmış meslektaşlarının değerli isimlerini tutuşturur; çünkü tıpkı listelere girebilen birçok filozof gibi, onlar da sayfalar doldurmuş ve meslektaşlarından evrensel kabul görmüşlerdir. Sözgelimi "Aristoteles ve Herbart" ya da "Spinoza ve

Hegel", "Platon ve Schleiermacher" isimlerinin birlikte yazıldığını görürüz, ve şaşırıp kalmış bir dünya şunu her halde gözden kaçırmayacaktır: aşırı tutumlu doğanın bir zamanlar yüzyılda ancak bir tane yetiştirebildiği filozoflar, son birkaç on yıl içinde, böylesine yüksek yeteneklere sahip olduğunu hepimizin bildiği Almanların arasında her yerde mantar gibi bitmektedir. Doğal olarak çağın bu şöhreti her bakımdan dikkat çekmektedir.

Dolayısıyla bir felsefe profesörünün ister edebiyat dergilerinde ister kendi çalışmalarında bir başkasının saçma, akıl almaz görüşlerini dikkatle incelemekten geri durması düşünülemez. Üstelik bunu öyle bir ağır ifadeyle ve resmi bir ciddiyetle yapacaktır ki sanki burada hakikaten beşeri bilgide kaydedilmiş gerçek ilerlemelerle ilgileniyormuş gibi görünecektir. Buna karşılık boş çabalarının karşılığı kendisine aynı onurlandırmayla çok geçmeden geri döner ve gerçekten biz biliyoruz ki *nihil officiosius quam cum mutuum muli scabunt.**

Fakat ciddi konuşmak gerekirse, sırf görev ve meslek aşkına, doğanın kendilerinde her şeyden daha az amaçladığı şeyi temsile ve düşünsel anlamda devlerin omuzlarını gerektiren yükleri üstlenmeye mecbur hisseden bunca sıradan kafa tam anlamıyla acıklı bir görünüm sergiler. Bet sesli birisinin şarkı söylemesini dinlemek, aksak birisinin dans etmesini seyretmek acı vericidir, ama zihni ufku sınırlı birisinin felsefe yapmasını seyretmek katlanılmaz bir şeydir.

İmdi, gerçek fikirlerden yana sefaletlerini gizlemek için çokları kendilerine uzun bileşik sözcüklerden, karmaşık belagat oyunları ve deyimlerden, uzun cümleler-

* (: Hiçbir şey iki katırın karşılıklı olarak birbirini kaşımasından daha ağır başlı görünmez.)

den, yeni ve işitilmemiş deyimlerden göz bağlayıcı bir aygıt icat eder. Bunların hepsi bir araya geldiğinde allamelik görüntüsü veren anlaşılması fevkalade güç bir jargon oluşturur. Bütün bunlara karşın söyledikleri bir hiçten ibarettir; yeni bir fikir elde etmeyiz, kavrayışımızın arttığını hissetmeyiz, çaresiz iç çekerek hayıflanırız: "Dönen değirmen taşlarının takırtısını işitiyoruz, ama öğütülen unu görmüyoruz."

Aslında yüksek perdeden söylenen bu boş, tumturaklı sözlerin arkasına ne kadar sıradan, ne kadar değersiz, derinliksiz, inceliksiz görüşlerin saklandığını çok açık biçimde görürüz. Keşke bu gülünç filozoflara varoluş meselesinin düşünürü kıskıvrak yakalayıp, en iç varlığını harekete geçirdiği gerçek ve korkunç ciddiyet hakkında bir fikir verebilseydik! O zaman artık gülünç filozoflar olamazlardı; mutlak düşünce ya da bütün temel kavramlarda bulunduğu söylenen çelişki hakkında değersiz süprüntüyü rahat rahat uyduramazlardı ya da kıskanılası bir övüngenlikle "dünya sınırsızın sınırlıda varoluşudur" ve "akıl sınırlıda sınırsızın yansımasıdır" vb. türünden içi boş zırvaları kullanamazlardı. Böyle bir şey onların hesabına zor olurdu, çünkü artık bir yandan filozof, diğer yandan özgün düşünür olmayı istemektedirler. Sıradan bir zihnin alışılmadık düşüncelere sahip olmasını beklemenin balığın kavağa çıkmasını beklemekten aşağı kalır yanı yoktur.

Diğer yandan zaten herkes *sıradan* fikirlere sahiptir ve bunlar için ders verme ihtiyacı duymaz; dolayısıyla burada sıradan kafalarla hiçbir şey başarılamaz, çünkü felsefede önemli olan tecrübeler ve olgular değil, sadece fikirlerdir. Geriliğin ya da yetersizliğin bilincinde olarak, kimileri çoğu kez eksik ve her zaman yüzeysel bi-

çimde anlaşılmış tuhaf fikirleri bir köşeye biriktirirler; ve elbette onların kafalarında böyle fikirler her zaman buharlaşıp boş deyim ve sözcüklere dönüşme tehlikesi içindedirler. Onlar bu boş deyim ve sözcüklerin üzerinde oynar ve belki de tıpkı domino taşları gibi bunları birbirine uydurmaya çalışırlar; böylelikle birisinin söylediğini diğerinin söylediğiyle ve ardından bir üçüncüyü dördüncüyle karşılaştırıp, bunların hepsinden daha zeki ve kurnaz görünmeye çalışırlar.

Bu tür adamlarda eşya ve dünya hakkında sağlam ve esaslı bir görüşü, sezgisel kavrayışa dayanan dolayısıyla bütünüyle tutarlı ve kucaklayıcı görüşü boş yere aramız. Bu sebepten ötürü herhangi bir şey hakkında kararlı bir görüşe ya da sabit ve belirli bir yargıya sahip değillerdir, fakat öğrendikleri fikirler, görüşler ve karşı görüşlerle bir sis bulutu içindeymişler gibi yollarını el yordamıyla bulurlar. Doğrusunu söylemek gerekirse onların bilgiye ve öğrenmeye dönük çabalarının altında yatan şey daha çok öğretmektir. Bunun böyle olmasında bir sakınca yoktur; ama o zaman filozof rolü oynamamaları, sapı samandan nasıl ayıracaklarını öğrenmeleri gerekir.

Gerçek düşünürler *derin kavrayış*ın peşinde olmuşlar ve onu (başka herhangi bir şey için değil) salt kendisi için aramışlardır, çünkü onlar içinde kendilerini buldukları dünyayı ateşli, heyecanlı biçimde şöyle veya böyle anlaşılır hale getirmeyi istiyorlardı; ama bunu ders vermek ve konuşmak için yapmıyorlardı.

Dolayısıyla sürekli tefekkür sonucunda zihinlerinde temeli her zaman *sezgisel* dünya *kavrayış*ı olan sabit, tutarlı ve esaslı bir görüş yavaş yavaş gelişti. Her alandaki özel hakikatlere yollar buradan ışır; bunlar da sırasında o temel görüşe ışık yansıtır. Aynı zamanda bundan on-

ların öyle veya böyle her hayat sorunu ve dünya ile ilgili belirli, iyi anlaşılmış ve tutarlı bir görüşe ulaştıkları sonucu çıkar; dolayısıyla onların diğer türden düşünürlerin yaptıkları gibi kimseyi boş deyimlerle oyalamasına gerek kalmaz.

Bu sonuncuların her zaman şeylerin kendileri yerine başkalarının görüşlerinin karşılaştırılması ve incelemesiyle meşgul olduklarını görürüz. Bu yüzden ortadaki sorunun, gözlerimizin önünde apaçık uzanan gerçek dünya ile değil, bir zamanlar orada olmuş birkaç seyyahın yazılı anlatılarından hareketle, eleştirel bir karşılaştırma yapmak zorunda kaldığımız uzak ülkelerle ilgili olduğunu düşünebiliriz. Ama onlar söz konusu olduğunda durum şöyledir:

Pour nous, Messieurs, nous avons l'habitude
De rediger au long de point en point
*Ce qu'on pensa, mais nous ne pensons point.**
Voltaire

Fakat bütün bu işin en kötü yanı meraklarında sığ ve yavan şeylerin ciddi ve önemli bir şey yerine konmasıdır, ki bu olmasa tuhaf bir heveskârlık olarak sürmesine göz yumulabilirdi. Ama eğer gerçek, büyük ve derin olan ortaya çıkıp derhal gerçek değerini kanıtlarsa böyle bir şeyin olması mümkün değildir. Dolayısıyla onlar iyiyi boğmak ve kötünün engellenmeksizin ilerlemesini sağlamak için bir araya gelirler, hepsi de zayıf ve iktidarsız olduğu için, gizli topluluklar ve gruplar oluştururlar;

* (: Bize gelince, beyler, başkalarının düşündüklerini uzun uzadıya ve ayrıntılı olarak eleştirmeye alışkınız, ama kendimiz hiç düşünmeyiz.)

edebiyat dergilerini ele geçirip orada kendi kitaplarında yaptıkları gibi, derin bir ululama ve vakur bir eda ile birbirlerinin ustalıklı başarılarını tartışırlar ve böylece burunlarına geçirdikleri bukağılarla dar görüşlü kamuoyunu güderler.

Bunların gerçek filozoflar karşısındaki durumu bir bakıma eski usta şarkıcıların şairler karşısındaki durumuna benzer. Söylenmiş olanların örneklendirilmesi isteniyorsa, kürsü filozoflarının kendi havalarını çalan edebiyat dergilerinde düzenli olarak boy gösteren çiziktirmelerine bakmak yeterlidir. Bu oyunlara aşina olan herkes, fırsat çıktığında bunların bir yandan kendi kusurlarını örtmek, diğer yandan önemli olanı önemsiz diye örtbas etmek için sergiledikleri büyük maharet ve kurnazlığı düşünmesi, kamuoyunun dikkatini önemli olandan uzaklaştırmak için başvurdukları oyun ve hileleri hesaba katması gerekir, tabii Publilius Syrus'un aforizmasını aklından çıkarmayarak: *Jacet omnis virtus, fama nisi late patet.** (Bkz. *P. Syri et aliorum sententiae*, J. Gruter'in düzeltilmiş metni, Meissen, 1790. I, 266).

Şimdi bu tür düşünceleri aklımızda tutarak, bu yol üzerinde on dokuzuncu yüzyılın başına doğru ilerleyelim ve önce Schellingcilerin, ardından daha vahimi, Hegelcilerin bu doğrultuda nasıl pervasızca günah işlediklerini görelim. İsteksizliğimizi yenelim ve mide bulandırıcı süprüntülerle dolu sayfaları çevirelim, çünkü kimsenin bunları okumasını bekleyemeyiz. O halde şöyle bir düşünüp hesaplamaya çalışalım, bu başarısız eserler için yarım yüzyıl içinde halk kim bilir ne kadar zaman, kâğıt ve parayı boşu boşuna harcamış olmalıdır?

* (: Orada yerde yatıyor erdem, şandan şöhretten yoksun bırakılmış olarak.)

Kamuoyunun sabrına kesinlikle akıl ermez; yıllar birbirini kovalar, o üzerine tıpkı kalın bir bulut tabakası gibi çullanan azap verici can sıkıntısına aldırmaksızın, bu kalın kafalı ve sıkıcı filozof taslaklarının sonu gelmez gevezeliklerini okur durur; en ufak bir fikir kırıntısı elde etmeksizin, sırf okuyor olmak için okur. Çünkü zihninde açık ve belirli hiçbir şey bulunmayan yazar, sözcükleri sözcüklere, deyimleri deyimlere ular durur; ama yine de hiçbir şey söylemez, çünkü söyleyecek bir şeyi yoktur, hiçbir şey bilmez, hiçbir şey düşünmez. Bu haliyle gene de konuşmak ister ve dolayısıyla sözcüklerini, fikirlerimi ve yargılarımı nasıl daha çarpıcı biçimde anlatırım kaygısıyla değil, fakat nasıl yapar da onların fikir ve yargı yoksunluklarını daha mahirane bir şekilde gizlerim kaygısıyla seçer.

Gene de bu lakırdılar basılır, satılır ve okunur ve yarım yüzyıl geçtiği halde okurlar, İspanyolların söylediği gibi, *papan viento*, yani safi hava yuttuklarının hâlâ farkına varmadı. Ne var ki insafı elden bırakmayarak bu boşa dönen değirmen taşlarını hareket halinde tutmak için sık sık, keşfi Messrs. Fichte ve Schelling'e kadar götürülebilecek çok özel bir düzenek kullanılır.

Sözünü ettiğim yapmacık çapraşık, yani anlaşılmaz biçimde yazma yutturmacasıdır; burada gerçek incelik (kurnazlık) muğlak deyim ve sözcüklerin öyle bir şekilde ayarlanmasıdır ki okur eğer anlamazsa ister istemez kusurun kendisinde olduğunu düşünür, halbuki yazar mükemmelen bilir ki kusurlu olan kendisidir; ve bunun tek sebebi, onun iletilecek gerçekten anlaşılabilir, yani açık seçik düşünülmüş bir fikrinin olmamasıdır.

Bu düzenek olmasa Fichte ve Schelling sözde şöhretlerinin temellerini atamazlardı; fakat söz konusu yutturmacayı hiç kimsenin Hegel kadar cüretkâr ve yaygın bi-

çimde kullanmadığını biliyoruz. Daha başında sözde felsefesinin saçma temel fikrini, yani eşyanın gerçek ve doğal akışını tersine çevirip, *tümel-evrensel* kavramları ilk, asli, hakiki anlamda gerçek şey (Kant'ın diliyle kendinde şey) yapma düşüncesini açık ve anlaşılır sözcüklerle açıklaması gerekirdi. Bunlar tecrübeye dayalı sezgisel kavrayıştan soyutlanmış ve bu yüzden değişime tabi olan şeyleri düşünmemizin elemesiyle ortaya çıkmış olan kavramlardır ve neticede ne kadar tümel-evrensel iseler o kadar boşturlar. Çünkü deneysel anlamda gerçek dünya ilk kez hakiki anlamda gerçek ya da kendinde şeyin bir sonucu olarak varlığına kavuşur.

Hegel bu ucube ὕστερον μρότεορονυ, bu gerçekten çılgın düşünceyi anlaşılır biçimde açıklamalıydı; buna böylesi kavramların bizim yardımımız olmaksızın kendi başlarına düşünüp hareket ettiklerini de eklemesi gerekirdi. Eğer bunu yapmış olsaydı, herkes onun yüzüne güler ya da omuz silker ve bu ahmaklığı ciddiye almaya değmez bir şey olarak görürdü. Fakat o durumda bile rüşvetçilik ve alçaklık o zamana kadar görülmüş en saçma şeyi dünyaya en yüksek bilgelik olarak ilan etmek ve onun yargı gücünü Alman fikir dünyasıyla uzlaştırmak için borazanlar boş yere çalardı. Böyle olmadı ve bu, akıl almaz tumturaklı saçmalık örtüsü altında yutturuldu ve deli saçması bir başarı oldu:

Omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
*Inversis quae sub verbis latitantia cernunt.**

Lucretius, I, 642.

* (: Ahmaklar kendilerine mecazi olarak ve tuhaf ya da şaşırtıcı sözcüklerle söylenen her şeye aşırı derecede hayran kalır ve hoşnut olur.)

Bu tür örneklerden cesaret bulan neredeyse her sefil kalem erbabı o zamandan beri yapmacık ve müşkülpesent çapraşıklıkla yazmaktan zevk duymaktadır ve sonunda ortaya öyle bir görüntü çıkmaktadır ki sanki hiçbir sözcük bunların o yüksek ya da derin düşüncelerini ifade etmeye yetmemektedir. Okura kendisini açıklamak için her yolu denemek yerine o okura hakaret edercesine şöyle seslenir gibidir: "Hiç kuşkum yok, aklımdan geçeni kestiremezsin!" Şimdi okur, "Öyleyse cehenneme kadar yolun var!" diye cevap vererek kitabı kaldırıp atacağı yerde kendisini amaçsızca sıkıntıya sokarsa, o zaman nihayetinde o bunun fevkalade, hatta kendi kavrayış gücünü bile aşacak derecede zekice bir şey olması gerektiğini düşünür ve kalkık kaşlarıyla onun yazarına bundan böyle derin düşünür der. Bu rezil yöntemin sonuçlarından biri şudur: İngiltere'de herhangi birisi bir şeyi çok karanlık veya tamamen anlaşılmaz diye nitelendirmek istediğinde, *it is like German metaphysics** der, tıpkı Fransızların: *c'est clair comme la boutellle à l'encre*** dediği gibi.

Belki burada zikretmek lüzumsuzdur, ama gene de çok sık söylendiğinden şikâyet edilemeyecektir, iyi yazarlar bunun tam tersine kendilerinin düşündüğü şeyi her zaman okurlarına tam olarak düşündürmek için çok büyük çaba harcarlar; çünkü aktarılacak değerli bir şeye sahip olan kimse onun (ulaşacağı yere ulaşmadan) zayi olup gitmemesi için her yolu deneyecektir. Dolayısıyla iyi üslup öncelikle bir yazarın gerçekten söyleyecek bir şeyinin olup olmadığına dayanır; günümüz yazarlarının

* (: Tıpkı Alman metafiziği gibi.)
** (: Bir türlü anlaşılmıyor.)

çoğunun yoksun olduğu ve kötü üsluplarından sorumlu olan şey bu önemsiz meseledir.

Fakat özelde on dokuzuncu yüzyılın *felsefi* eserlerinin genel karakteristiği gerçekten söyleyecek bir şeye sahip olmaksızın yazılmış olmalarıdır; bu onların hepsi için ortak bir özelliktir ve dolayısıyla Hegel'de olduğu gibi Salat'ta, Schleiermacher'de olduğu gibi Herbart'ta da araştırılabilir. O halde eş-sağaltım* yöntemine uygun olarak, en küçük bir fikir kırıntısı sulandırılmak suretiyle elli sayfalık bir sözcük seline dönüştürülür ve ardından yazar okurun gerçek Alman sabrına sınırsızca güvenerek sayfalar boyunca sakin sakin gevezelik yapmayı sürdürür. Böyle bir okumaya mahkûm olmuş kafa boş yere gerçek, sağlam ve esaslı fikirler umut eder; Arap çöllerinde su arayan bir seyyah gibi herhangi bir fikir kırıntısı için nefes nefese bir o yana bir bu yana koşup durur ve sonunda kaçınılmaz olarak çöl sıcağında kavrulur.

Diğer taraftan hangi dönemden ya da ülkeden olursa olsun, ister Platon ya da Aristoteles, ister Descartes ya da Hume, ister Malebranche ya da Locke, ister Spinoza ya da Kant, önemli değil, hakiki bir filozofu alalım ve inceleyelim. Her zaman fikirlerle dolu, bilgi sahibi ve bilgi üreten, ama özellikle her zaman onu, dürüstçe başkalarına iletmeye çalışan ince bir akılla karşılaşırız. Dolayısıyla böyle bir düşünürün algısı açık okuru onun her satırını okumanın zahmetinin karşılığını anında alır.

Aslında bizim filozof taslaklarının yazılarını fikir bakımından böylesine görülmedik derecede sefil ve dolayısıyla azap verici biçimde sıkıcı yapan şey gerçekte onlar-

* (: *Homöopathie;* sağlam insanda aynı hastalık belirtilerini gösterebilecek ilaçla (bu ilacı küçük dozlarda vererek) tedavi etme usulü.)

daki akıl yoksunluğudur, ama öncelikle şu gerçeğin payı teslim edilmelidir: onların anlatım tarzı genellikle aşırı derecede soyut, evrensel ve fevkalade geniş kavramlar üzerinde hareket eder, bu yüzden genellikle bir gösteri havası içerisinde, ancak muğlak, belirsiz, ikircimli ifadelerle ilerler. Bu hava gösterilerini yere değmemek için çok dikkatli olmaları gerektiğinden yapmak zorunda kalırlar. Eğer değerlerse orada gerçek, belirli, somut ve açık olanla karşılaşır, o zaman da laftan peynir gemileri tehlikeli kayalıklara bindirir, batar gider.

Çünkü duyuları ve anlama yetisini önlerinde sezgisel kavrayışta uzanan dünyaya ve dolayısıyla kendilerine gerçekten verilen şeye, saf, hakiki ve kendi başına yanlışa açık olmayan, bu yüzden o sayede şeylerin özünün iç yüzünü anlayacağımız şeye sağlam ve sarsılmaz biçimde yönlendirecekleri yerde, varlık, öz, oluş, mutlak, sınırsız ve benzeri gibi en yüksek soyutlamalardan başka bir şey bilmezler. Bunlardan yola koyulur, muhtevası nihayetinde safi sözcüklerden ibaret olan sistemler inşa ederler; dolayısıyla bu tür sözcükler gerçekte bir müddet oynanabilen ama patlamaması için gerçeklik zeminine değmemesi gereken sabun köpüğünden başka bir şey değildir.

Eğer bütün bunlara karşın başkasının işine burnunu sokan iktidarsız, ruhsatsız esnaf takımının öğrenim dallarına verdiği zarar, halihazırda güzel sanatlarda olduğu gibi, bu kadarla kalsaydı ve bundan ellerine hiçbir şey geçmeseydi, kendimizi bununla teselli eder ve buna aldırmayabilirdik. Fakat felsefede bunlar, önce hepsi bir araya gelip kötünün şöhretini ayakta tutmak için iyiye karşı doğal bir birlik oluşturarak, ardından iyinin tanın-

masını, revaç bulmasını engellemek için her yola başvurarak, müspet anlamda zarar vermektedirler.

Çünkü kendimizi kandırmayalım: dünyanın neresinde olursa olsun, her zaman, her koşulda cins zekâya ve anlayış gücüne karşı bizzat tabiatın tasarladığı, bütün vasatların, yetersizlerin, ve kalın kafalann gizli bir işbirliği vardır; bunlann tümü bir araya gelir ve muazzam büyüklükte sadık birlikler oluşturur.

Yoksa biz o kadar saf mıyız ki onların başka bir nedenle değil sırf tanımak, hayran olmak ve duyurmak için üstün olanı beklediklerine ve böylece kendilerini haklı olarak hiç hesaba katmadıklarına inanacağız? Buna imkân yok! Fakat *tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari.** "Bizim bir şey olabilmemiz için dünyada beceriksizler olmalı, beceriksizlerden başka kimse olmamalı!" Bu onların gerçek kılavuz sözüdür ve fare yakalamak kedi için ne kadar doğal bir içgüdüyse, yetenekli insanlann tanınmasının önünü tıkamak da onlar için o kadar doğal bir içgüdüdür.

Bir önceki denemenin sonunda alıntılanmış olan Chamfort'un güzel bir pasajı burada da hatırlanabilir. Herkesin bildiği sır bir kez daha dile dökülsün ve doğuştan geri zekâlılık gün ışığına çıkanlsın, her ne kadar tuhaf görünecekse de: dar kafalılık ve ahmaklık her zaman ve her yerde, bütün durum ve koşullarda, anlayıştan, zekâdan ve yetenekten nefret ettiği kadar şu dünyada başka hiçbir şeyden böylesine içten ve yürekten nefret etmez.

Burada vasatlık, hayatla ilgili bütün alanlarda ve işlerde görüldüğü gibi, kendine sadık kalır, çünkü o her yer-

* (: Herkes ancak kendisinin başaracağını umut ettiği kadarını över.)

de *tek başına* var olmak için üstün nitelikleri örtbas etmeye, hatta yok etmeye ve kökünü kazımaya çabalar. Onu hiçbir sevecenlik, hiçbir iyilik duygusu zihinsel üstünlükle uzlaştıramaz. Dolayısıyla o iflah olmazdır ve hep öyle kalacaktır; ve asıl korkutucu olan çoğunluğu da kendi yanına almış olmasıdır. Bu her alanda insanlığın ilerlemesinin önündeki belli başlı engellerden biridir.

Şimdi bu şartlar altında, diğer bilgi dallarında olduğu gibi, akıl, gayret, azimkârlık bakımından fazlalığın yeterli olmadığı, ayrıca kişisel mutluluk zararına, özel yeteneklerin de arandığı *bu* sahada nasıl bir ilerleme olabilir? Çünkü hiç kuşku yok, en çıkar gözetmez amaç içtenliği, varoluş muammasını çözmeye dönük karşı konulmaz dürtü, şeylerin en iç özünün derinliğini (iç yüzünü) anlamaya çalışan derin düşünme ciddiyeti, gerçek bir hakikat coşkusu—bunlar eski sfenksin önüne, çoklarının daha önce gidip kaybolduğu karanlık unutulma uçurumuna tepetaklak çakılma tehlikesini göze alarak, onun ezeli bilmecesini çözmeye dönük bir başka teşebbüsle, bir kez daha tehlikeli çıkış girişiminin ilk ve vazgeçilmez koşullarıdır.

Başkasının işine burnunu sokan bu iktidarsız, ruhsatsız esnaf takımının bütün bilgi dallarına verdiği bir başka zarar bir yanılgı tapınağının dikilmesidir; üstün kafalar ve düzgün karakterler sonradan onun yıkılması için zahmet ve meşakkatle, kimi zaman bütün hayatları boyunca, uğraşmak zorunda kalırlar; dolayısıyla felsefede, en genel, en önemli ve en güç bilgide de bu böyledir. Eğer bunun özel kanıtları isteniyorsa Hegelciliğin çirkin örneğine, şu arsız asılsız, gösterişten ibaret bilgeliğe bakılsın yeterlidir; onda dikkatli, dürüst düşünme ve araş-

tırma yerini felsefi bir yöntem olarak kavramların diyalektik öz-devinimine ve dolayısıyla keyfince havada ya da gökyüzünün en yüksek katında hoplayıp zıplayan ve ayak izleri Hegel heykelleri ve Hegelciler olan nesnel bir *düşünce-robotu*na bırakmıştır. Ne var ki kalın ve sığ kafalar ancak bu kadarını yumurtlar; ve mutlak anlamda nesnel bir şey olması bir tarafa, aşırı derecede özneldir ve ziyadesiyle vasat öznelerin uydurmasıdır.

Şimdi bu Babil yapısının yüksekliğini ve süresini düşünelim, garip ve yabancı araçlarla çalışkan gençlere zorla benimsetilen böyle bir mutlak saçmalık felsefesinin onunla yetişen nesillere ve dolayısıyla bütün bir çağa vereceği hesap edilemez zararı gözlerimizin önüne getirelim. Mevcut bilgin kuşağından sayısız kafa onunla bozulup zihinsel dengesini yitirmiyor mu? İçleri yoz, bozuk görüşlerle tıka basa doldurulmuyor mu? Ve düşüncelerin beklendiği yerde içi boş deyimleri, anlamsız lakırdıları ve mide bulandırıcı Hegel jargonunu kabul etmek zorunda kalmıyorlar mı? Hayat görüşleri baştan başa çılgınca değil mi ve en sıkıcı, dar kafalı ve hatta kaba saba düşünme tarzı, doğrudan seleflerinin ilham kaynağı olmuş olan soylu ve yüksek düşüncelerin ayağını kaydırıp yerini almıyor mu? Kısacası, Hegelciliğin kuluçka makinesinde olgunlaşmış gençler, zihinsel olarak hadım edilmiş, düşünme iktidarından yoksun, hadden huduttan haberleri olmayan gülünç adamlara benzemiyorlar mı?

Aslında baştan çıkarma ya da uyuşturucuyla uyutma girişimleriyle daha önce yönetmek için ehliyetsiz, hatta nesillerini sürdürmek için bile yetersiz hale getirilmiş belli taht varisleri bedenen nasıl yetiştirilmişse, onlar da şimdi ruhen öyle yetiştirilmektedir.* Onlar zihinsel ola-

* (Ya da ruhi yapıları öyle oluşturulmaktadır.)

rak kuvvetten düşürülmekte, akıllarını düzgün kullanmaktan yoksun bırakılmaktadır, ki bu acınacak bir durumdur ve babaların kesilmeyen gözyaşlarının sebebidir.

Şimdi diğer yandan felsefenin kendisiyle ilgili olarak ne denli rezil görüşlerin yayıldığına ve genel olarak ona karşı ne kadar temelsiz suçlamaların yöneltildiğine kulak verelim. Daha yakından bakıldığında, bu kara çalıcıların felsefeden, adı geçen sefil şarlatanın anlamsız ve amaçsız lakırdılarından ve onun budala ve saçma hayranlarının sığ zihinlerindeki yankısından başka bir şey anlamadığı görülür; onların felsefe dendiğinde anladıkları şey budur! Onlar başka bir şey bilmezler.

Doğrusu Hegelcilik genç neslin neredeyse tümüne zührevi hastalık gibi bulaşmıştır; ve nasıl ki bu musibet bedenin bütün salgılarını zehirliyorsa, diğeri de zihnin bütün güçlerini tahrip etmiştir. Dolayısıyla günümüzün daha genç bilginleri genellikle artık sağlam düşünce, hatta doğal anlatım gücünden yoksundur. Kafalarında tek bir doğru anlayış olmadığı gibi, herhangi bir şey hakkında tek bir açık ve belirli fikir de yoktur; bu boş ve karmaşık laf kalabalığı onların düşünce melekelerini çözüp dağıtmıştır.

Ayrıca bu Hegelcilik belasının, bir kez *in succum et sanguinem** nüfuz etti miydi, yok edilip kaldırılması kendisine benzetilen hastalık kadar güçtür. Buna karşılık onu kurmak ve dünyaya yaymak hayli kolaydı, çünkü tezgâhlar ve tertipler onlara karşı saf tutup sıralandığında, diğer bir deyişle, görüşlerin yayılması ve yargıların açıklanması için *maddi* yollar ve araçlar kullanıldığında, derin kavrayış ve anlayış çok geçmeden savaş alanını terk eder.

* (: Kana ve salgıya.)

Saf ve masum gençler üniversiteye çocuksu kanıcılıkla giderler ve her türlü bilgiye sahip sözde profesöre, hatta varoluşumuzun küstah sorgulayıcısına, şöhretinin bin dilden coşkuyla duyurulduğunu işittikleri ve derslerini yaşlı başlı devlet adamlarının takip ettiğini gördükleri adama korkuyla karışık hayranlıkla bakarlar. Dolayısıyla onlar oraya öğrenmeye, inanmaya ve saygı duymaya hazır olarak giderler. Şimdi bu yargı gücünden yoksun masum gençlere felsefe adı altında tepetaklak edilmiş tam bir düşünce karmaşası, varlık ve hiçliğin özdeşliği öğretisi, sağlam bir kafadan her türlü düşünceyi silip çıkaran bir sözcükler halitası, kaçıklar yurdunu hatırlatan saçma sapan lakırdı sunulursa ve Hegel'in öğrenciler için hazırladığı ders kitabından hareketle çürütülmez ve karşı konulmaz biçimde gösterdiğim gibi, bütün bunlar su katılmadık cehalet ve görülmedik bir ahmaklığın çeşnileriyle süslenmişse, o zaman bu gençler böyle bir boş laf kalabalığına bile saygı göstereceklerdir. Sözünü ettiğim kanıtlamayı Danimarka Akademisinin, bu beceriksizlerin aşılanmış övgücüsü ve felsefe dünyasının şarlatanlarının hamisinin, onun *summus philosophus*unun* yüzüne karşı söylemek için *Etik*'imin önsözünde yaptım.

Bu gençler felsefenin gerçekten böyle bir abrakadabradan ibaret olması gerektiğini düşünürler ancak ve bundan ötürü salt sözcüklerin düşüncelerin yerini tuttuğu felç olmuş kafalarla birlikte yürürler; bu yüzden hiçbir zaman gerçek düşünceler üretemeyecek ve dolayısıyla zihinsel olarak iğdiş edilmiş olacaklardır. Sonuçta iktidarsız, huysuz, ama görülmedik derecede tafralı düşüncelere sahip bir nesil yetişiyor; bunlar tıpkı bugün

* (: Felsefi zirve.)

önümüzde gördüğümüz gibi, tasarı ve niyetlerle şişinirler ve zihinsel olarak cansız mecalsizdirler. Bu suretle tanık olduğumuz binlerce kişinin düşünsel tarihidir ki, bu düzmece bilgelik onların gençliklerine ve en soylu yetilerine bir hastalık gibi bulaşmıştır, halbuki onlar da doğanın kuşaklar boyunca hazırladığı ve Kant'ınki gibi bir kafayı yetiştirdiğinde başarıya ulaştığı faydadan pay almalıydılar.

Özgür insanların (başka herhangi bir şey için değil) sadece kendisi için peşine düştüğü ve kendi temellendirmelerinin dışında başka bir dayanağı olmayan gerçek felsefe bu tür istismarları asla yapamazdı; böyle bir şeyi ancak, öncelikle devlet çıkarına hizmet eden üniversite felsefesi yapabilirdi. Bu yüzden devletin üniversitelerdeki felsefi tartışmalara, bu ister Gerçekçiler ve Adcılar, ister Aristoteles ve Rame, Descartes ve Aristoteles taraftarları arasında, ister Christian Wolff, Kant, Fichte, Hegel arasındaki bir sorun veya başka bir şey olsun hiç önemli değil, her zaman karıştığını ve taraf tuttuğunu görüyoruz.

Üniversite felsefesinin ciddi ve hakiki anlamda felsefeye verdiği zarara ek olarak, özellikle Kant felsefesinin daha önce sözü edilen baskılanmasıyla karşı karşıyayız; bunun sorumlusu büyük bir şaşaayla herkese duyurulan üç sofistin palavralarıdır. Önce, her ikisi de yeteneksiz olduğu söylenemeyecek, Fichte ve ardından Schelling, ve sonunda Hegel, bu sakar beceriksiz, mide bulandırıcı şarlatan, bütün bir neslin kafasını tamamen alt üst edip çökerten bu muzır şahıs—bunlar Kant felsefesini ileriye götürmüş, onun ötesine geçmiş, ve böylece gerçekten onun omuzlarına tırmanarak, emsalsiz derecede

yüksek bir bilgi ve derin kavrayış düzeyine erişmiş adamlar olarak ilan edildi. Bu yükseklikten o zaman Kant'ın, gerçekten büyük denilmeye layık ilk filozoflar olacak şekilde kendi görkemlerinin yolunu hazırlamış olan, çalışmalarına neredeyse acıyarak tepeden baktılar.

Kendilerine ait yargıdan yoksun bu gençlere ve öğretmenlerin sadece istisnai, yani kendilerine ait yargı gücüne ve ayrıca buna ait bir hisse sahip kafaları üniversiteye taşıyan, çoğu kez oldukça sağlıklı güvensizliğine hayret etmemek gerekirdi; çünkü bu gençler işittiklerine hemen inanıyor ve dolayısıyla bu yeni yüksek bilgeliğe hazırlayan ağır eserlerle ve böylece eski biçimsel Kant' la boşuna zaman harcamak gerekmediğini düşünüyorlardı. Tam tersine aptallaştırılmış üstatlara övgü şarkısı söylemek için, bu üç laf ebesinin sunağın üzerine birbiri ardına oturdukları, yeni bilgelik tapınağına bir an önce ulaşmak için acele ediyorlardı.

Fakat şimdi ne yazık ki üniversite felsefesinin bu üç putundan öğrenilecek hiçbir şey yok; yazıları boşuna zaman kaybettiriyor, ayrıca kafaları harap ediyor ve hepsinden çok da Hegel'inki. İşlerin bu şekilde seyrinin sonucu, Kant felsefesi hakkında gerçek bilgi sahibi olanların yavaş yavaş ortadan kaybolması oldu; dolayısıyla bu zamana kadar ortaya konulmuş bütün felsefi öğretilerin bu en önemlisi insanların zihninde canlı ve kalıcı bir şey olarak varlığını sürdüremedi, çağın yüz karasıdır bu. O şimdi sadece daha akıllı, daha doğrusu, aklı daha az çelinmiş, daha az şaşkın bir nesli beklemek için, yazarının eserlerinin cansız harflerinde yaşıyor. Dolayısıyla birkaç eski bilgini bir kenara bırakırsak Kant felsefesini tam olarak anlamış birisine kolay kolay rastlayamayacağız.

Diğer yandan günümüzün filozof yazarları bu konuda tasavvur edilebilecek en rezil cehaleti sergilerler. Bu onların bu öğretiyle ilgili anlatılarında en çarpıcı biçimde görülür ve ne zaman Kant felsefesi üzerine konuşmaya kalksalar ve onun hakkında bir şeyler biliyor pozuna bürünseler açık biçimde ortaya çıkar. O zaman, geçimlerini felsefeyle sürdüren adamların son iki bin yıl boyunca ortaya konulmuş ve neredeyse kendileriyle çağdaş olan bu en önemli öğretiyi gerçekten ve doğru dürüst bilmediklerini gördüğümüzde öfkeleniyoruz. Aslında bunlar Kant'ın eserlerinin isimlerini yanlış iktibas edecek ve zaman zaman onun söylediklerinin tam tersini söylemiş gibi gösterecek kadar ileri giderler. Kant'ın *termini technici*sini saçmalığa vardıracak derecede bozup berbat ettiler ve onlarla neye işaret ettiği hakkında en küçük bir fikre sahip olmaksızın kullandılar.

Doğal olarak, Kant'ın eserlerini alelacele tarayarak bu derin kafanın öğretisi hakkında fikir sahibi olabileceğimizi düşünmek mümkün değildir ve bu gülünç bir varsayımdır; bütün bunları uzun zaman önce "anlayıp geçtikleri"ni düşünen ucuz kalem erbabı ve felsefeci esnafı için uygun düşer (böyle bir yöntem). Kant'ın ilk havarisi Reinhold, *Saf Aklın Eleştirisi*nin gerçek anlamını büyük bir çabayla ancak beşinci kez incelediğinde anlayabildiğini söylemişti.

Burunlarından çekilip götürülen uysal kamuoyu bu tür adamların anlattıklarından hareketle bir kez daha Kant felsefesini en kısa zamanda ve hiç çaba göstermeksizin özümseyebileceğini düşünmektedir. Fakat böyle bir şey mutlak olarak imkânsızdır. Kant'ın temel eserlerini kendi çabamızla ve dönüp tekrar tekrar incelemedikçe, gelmiş geçmiş bütün felsefi fenomenlerin

bu en önemlisi hakkında en küçük bir fikir bile edinemeyiz.

Çünkü Kant doğanın şimdiye dek ürettiği belki de en özgün kafaya sahiptir. Onunla birlikte ve onun yolunda düşünmek, muhtemelen başka hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak bir şeydir. Çünkü o derecede bir zihin açıklığına ve kendine özgü bir akli dengeye sahipti ki böylesi asla başka herhangi bir ölümlünün payına düşmemiştir. Dikkatli ve ciddi bir incelemeyle, *Saf Aklın Eleştirisi*nin gerçekten derin bölümlerini okuyarak ve bütün dikkatimizi konuya verip sırlarına vakıf olarak, Kant'ın aklıyla gerçekten düşünmeyi ve böylece kendimizin üzerine yükselmeyi başardığımızda biz de (böyle bir seçkinliğe erişme) mutluluğ(un)dan pay alırız. Sözgelimi "Saf Anlayış Gücünün İlkeleri"ne dönüp bir kez daha baktığımızda; özellikle "Deneyin Benzeşimleri"ni (*Die Analogien der Erfahrung*) düşünüp *Tamalgının Sentetik Birliği*nin altında yatan derin düşüncenin iç yüzünü kavradığımızda durum böyledir.

O zaman kendimizi içine gömüldüğümüz bu baştan başa düş benzeri varoluştan harikulade bir şekilde uzaklaşmış ve yabancılaşmış hissederiz. Çünkü varoluşun asli unsurlarının her biri kendi başına alınmaktadır ve şimdi bütün fenomenlerin tamalgısının (*die Apperzeption*) sentetik birliğiyle birleştirilmiş zaman, mekân, ve nedensellik, aklımızın böylesine muazzam biçimde koşullandırdığı ve tam da bu sebepten ötürü salt fenomen olan dünyamızın kendisine dayandığı deneysel karmaşa ve onun akışının bütünleşmesini mümkün kılar. Tamalgının sentetik birliği bir bütün olarak dünyayı bu şekilde toparlar, bu aklımızın yasaları üzerine oturur ve bu yüzden dokunulmazdır.

Kant açıklamasında aklın yasalarıyla ortak bir noktaya doğru yaklaşan dünyanın temel ve asli yasalarını gösterir ve önümüze bunları tek bir ipe dizilmiş olarak koyar. Bu yöntem sadece Kant'a özgüdür ve şimdiye dek dünya ile ilgili ortaya atılmış, en yüksek nesnellik düzeyine sahip, en tarafsız yöntem olarak tanımlanabilir. Bu yöntemi takip etmek belki de başka herhangi bir şeyin benzerini sunamayacağı bir düşünsel haz sağlar. Çünkü bu şairlerin sağladığından daha yüksek türde bir zevktir, onlarınki kuşkusuz herkesin erişim alanı içindedir, oysa burada sözü edilen hazdan önce uğraşıp çabalamak gerekir.

Peki günümüzün felsefe profesörleri bunun hakkında ne bilir? Doğrusu hiçbir şey. Geçenlerde bunlardan birinin kaleme aldığı psikolojik bir yergi okudum, Kant'ın "sentetik tamalgı"sının (*sic*) etrafında dönüp duruyordu; çünkü bunlar Kant'ın teknik tabirlerini kullanmayı sever, her ne kadar burada olduğu gibi, ancak yarım yamalak öğrenilmiş ve anlamsız hale getirilmişse de. Şimdi o bundan yoğunlaşmış dikkatin anlaşılması gerektiğini sanıyordu. Bunlar ve benzeri ufak tefek meseleler onların anaokulu felsefesinin gözde konularını oluşturur.

Aslında bu beylerin Kant'ı incelemek için ne zamanları, ne istekleri, ne de şiddetli gereksinmeleri vardır. Onlar benimle ne kadar ilgileniyorlarsa Kant'la da o kadar az ilgilenirler; çünkü onların ince zevkleri başka adamları talep eder. Keskin ve ayırt edici Herbart, büyük Schleiermacher, hatta "bizzat Hegel"in söylediği şeyler onların düşünce malzemelerini oluşturur, onlara yakışan da budur. Ayrıca onlar "herkesi bastıran Kant'ın" unutulmaya terk edildiğini görmekten yürekten hoşnutluk duyarlar ve onu ölü bir tarihsel fenomen, bir ceset,

bir mumya haline getirmek için acele ederler, çünkü ancak o zaman korkmaksızın onunla karşılaşabilirler. Çünkü o her şeye karşın felsefede Yahudi Tanrıcılığına son vermiştir; fakat onlar bunu örtbas etmekten, gizleyip göz ardı etmekten hoşlanırlar, çünkü onlar böyle bir Tanrıcılık olmaksızın *yaşayamaz*lar, demem o ki karınlarını doyuramazlar.

Felsefede şimdiye dek kaydedilmiş en büyük ilerlemeden böyle bir geriye düşüşten sonra bugünlerin sözüm ona felsefe yapma uğraşının bütünüyle eleştiriden yoksun bir yönteme, yüksek sesli deyimlerin arkasına saklanmış inanılmaz bir kabalığa ve Kant'tan önce görülmüş olandan çok daha berbat bir doğalcı beceriksizliğe saplanıp kalmasına şaşmamak gerekir. Sözgelimi, cehaletin doğurduğu bir küstahlıkla insanlar her yerde, sanki çözüme kavuşturulmuş bir mesele, hatta mutlak anlamda kesin bir şeymiş gibi, kestirmeden *ahlaki özgürlük*ten, benzer şekilde kendiliğinden aşikâr şeylermiş gibi Tanrı'nın varlığından ve özünden, keza herkesin tanıdığı bir kimseymiş gibi "*ruh*"tan söz etmekte. Hatta Locke'tan bu yana bir köşeye sıvışmak zorunda kalmış olan "doğuştan gelen fikirler" ifadesi yeniden ortalıkta dolaşmaya başladı. Burada da yine Hegelcilerin bütün eserlerinde uzun uzadıya, selamsız destursuz, sözüm ona "ruh"tan söz ederken sergiledikleri kaba küstahlıktan söz edilebilir. Onlar cafcaflı zırvalanna hayretten dona kalıp gayet haklı ve yerinde olarak bu profesöre şu sorularla karşı çıkamayacağımıza güvenir: "Ruh? O da kim dostum? Onun hakkındaki bilgiyi nereden edindiniz? O daha çok, çıkarsamak ya da kanıtlamak bir tarafa, tanımlayamadığınız, işinize geldiği gibi kullandığınız elverişli bir dayanak değil mi? Önünüzde yaşlı kadın-

lardan oluşan bir kamuoyunun bulunduğunu mu düşünüyorsunuz?" Bunun gibi bir filozof taslağına böyle bir dil yakışırdı.

"Sentetik tamalgı"yla ilgili olarak bu esnaf takımının felsefe yapma biçiminin eğlendirici bir ayırt edici özelliği, kendileri için çok kullanışsız, ayrıca çok fazla ciddi olduğu ve artık onu gerçekten anlayamadıkları için, her ne kadar Kant'ın felsefesini kullanmasalar da, gevezeliklerine bilimsel bir hava vermek için, tıpkı babalarının şapkası, bastonu ve kılıcıyla oynamayı seven çocuklar gibi, onun ifadelerini gelişigüzel kullanmayı pek sevmeleridir. Sözgelimi Hegelciler bunu, Aristoteles ve Kant' tan mutlu bir habersizlikle ve onlara hiç aldırmaksızın, her türlü geniş ve evrensel kavramı ifade etmek için kullandıkları "kategoriler" sözcüğüyle yaparlar.

Ayrıca Kant felsefesindeki önemli mesele bilgimizin ya da bilişimizin, geçerliliğiyle birlikte, *içkin ve aşkın* kullanımlarıyla ilgilidir. Böylesi tehlikeli ayrımlara girişmek elbette gülünç filozoflar için tavsiye edilir bir şey olmazdı; ama onlar pek bilgili göründükleri için gene de bu ifadeleri kullanmaya can atarlardı.

Aslında felsefelerinin ana konusu, artık takdime gerek duyulmayan eski, iyi bir tanış olarak ortaya çıkan, hayırhah Tanrı oldu hep; onlar bu ifadeleri bu yüzden kullanırlar ve şimdi o dünyanın içinde mi yoksa dışında, yani dünyanın olmadığı bir mekânda mı, bunu tartışıyorlar. İlk durumda ona *içkin*, ikincisinde *aşkın* diyorlar; ve doğal olarak bütün bunları çok ciddi bir havayla ve büyük bir bilginlik edasıyla yapıyor ve bir yandan da Hegel jargonuyla konuşuyorlar. İçimizde yaşlı olanlara Falk'ın yergili almanağındaki bakır gravürü hatırlatan hoş bir latifedir bu; gravür bir balon içinde göğe yükselen, yükse-

lirken şapkası ve perukası da dahil giysi dolabının içindekilerinin tümünü yere atan Kant'ı ve bunları toplayıp üzerine geçiren maymunları gösterir.

Kişisel hedeflerin peşine takılmış safi sofistlerin palavralarının Kant'ın ciddi, derin ve namuslu felsefesinin ayağını kaydırıp yerine geçmesinin çağın kültürü üzerinde en tehlikeli, en onulmaz tesiri yaptığına kuşku yoktur. Hegel'inki gibi böylesine bütünüyle değersiz, hatta böylesine bozucu bir kafaya, bu ya da herhangi bir çağın birinci sınıf filozofu diye, düzülen övgü kesinlikle felsefenin bütünüyle soysuzlaşmasının ve bunun sonucunda genel olarak son otuz yıl boyunca yüksek edebiyatın gerilemesinin sebebi olmuştur. Felsefede küstahlık ve saçmalığın derin kavrayış ve anlayışın ayağını kaydırıp yerine geçtiği zamana yazıklar olsun, çünkü meyveler yetiştikleri toprağın tadını alırlar. Okunan ve dolayısıyla olgunluğa erişen neslin zihinsel gıdası olan, gürültüyle, alenen ve evrensel olarak övülen şeylerdir; fakat bu gıdanın en belirleyici etkisi onun yaşam gücü ve ardından onun yaratıları üzerinedir. Dolayısıyla bir çağın hâkim felsefesi onun ruhunu belirler. Eğer şimdi mutlak saçmalıktan ibaret bir felsefe egemense ve deli zırvalarının altında uydurulup ortaya konulmuş saçmalıklar büyük düşüncelerin yerine geçiyorsa, o zaman böyle bir tohum saçmanın sonucu şimdi önümüzde duran gibi berbat insan soyudur. Bunlarda akıl, hakikat sevgisi, namus, zevk yoktur ve herhangi bir soylu dürtüden, siyasi olanlar da dahil, maddi çıkarların ötesinde yer alan bir şey için güçlü bir arzudan yoksundurlar.

Buradan Kant'ın felsefe yaptığı, Goethe'nin şiir yazdığı, Mozart'ın beste yaptığı bir çağın ardından şimdiki siyasi şairlerin, hatta siyasi filozofların, sahtekârlık ve dü-

zenbazlıkla edebiyattan geçimlerini kazanan aç edebiyat adamlarının, dili keyiflerince harap eden her türden mürekkep tüketicilerin çağının nasıl gelebildiği açıklanabilir. O kendisini ev yapımı sözcüklerden biriyle, ona özgü olduğu kadar telaffuzu da hoş olan, "şimdiki zaman" la (*Jetztzeit*) adlandırır; gerçekten de şimdiki zaman, çünkü sadece Şimdi düşünülüyor ve gelecek, mahkûm edecek zamana bakmaya cesaret edilemiyor. Keşke gelecek kuşakların gözünde bu "şimdiki zaman"ın nasıl görüneceğini sihirli bir aynada gösterebilseydim. Fakat bu şimdiki zaman az önce övülen geçmiş çağı "kuyruklar" çağı diye adlandırır; fakat bu kuyruklara (*Zoph*) eklenmiş olanlar *kafalar*dı (*Koph*); şimdi öyle görünüyor ki sanki sapla birlikte meyve de kayboldu.

Hegel'in takipçileri bundan dolayı üstatlarının çağdaşları üzerindeki etkisinin büyük olduğunu ileri sürerken gayet haklıdırlar. Bütün bir bilginler kuşağını zihinsel olarak bütünüyle felç etmek, onları her türlü düşünceye iktidarsız hale getirmek, artık düşünmenin ne olduğunu bilmeyecek, ama felsefi düşünmeyi sözcük ve kavramlarla en keyfi ve bir o kadar da saçma oyun, ya da felsefenin basmakalıp temaları üzerine uydurma öne sürümlerle, veya bütünüyle anlamdan yoksun ve hatta çelişkilerle dolu önermelerle oluşturulan en düşüncesiz süprüntüler olarak görecek türden bir çıkmaza sokmak, işte Hegel'in övünülen tesiri bütün bunlar olmuştur.

Bir kez daha Hegelcilerin, bugün dahi yayınlayacak pervasızlığa sahip oldukları ders kitaplarını, saygınlığı sarsılmaya çalışılan, ama özellikle onlar ve Kant sonrası bütün filozoflarca sınırsız küçümsemeyle bakılan bir çağın, Kant'tan kısa bir süre önceki eklektik dönemin ders kitaplarıyla karşılaştıralım. Göreceğiz ki bu sonuncuların

öncekiler karşısındaki durumu her zaman, altının bakır değil, altının gübre karşısındaki durumu gibidir. Çünkü Feder, Platner ve diğerlerinin eserlerinde değişmez biçimde gerçek, kısmen doğru ve hatta değerli fikirlerin ve çarpıcı yorumların oluşturduğu zengin bir hazine buluruz; ayrıca felsefi sorunların dürüstçe ortaya konulduğunu, kendi kendimize düşünmek için uyarıldığımızı görür, felsefe yapmak için bir kılavuzla ve hepsinden önemlisi baştan sona egemen olan namuslu bir yaklaşım yöntemiyle karşılaşırız.

Diğer yandan Hegel okulunun benzer bir ürününde gerçek bir fikri boşuna araştırırız, tek bir fikre bile yer vermez o: çünkü herhangi bir ciddi ve samimi düşünme kırıntısı—bu onun işine yabancıdır. Bir anlama, hatta derin bir anlama sahip gibi görünen, ama yakından bakıldığında, gerçek yüzü, mutlak olarak içi boş kabuklar ve belagat oyunları olarak ortaya çıkan küstah sözcük terkiplerinden başka bir şeyle karşılaşmayız. Bunlar anlamdan ve düşünceden bütünüyle yoksundur. Yazar bunlarla kesinlikle okuru eğitmeye değil, yalnızca yanlış yöne yönlendirmeye çalışır ve okur bir düşünürle uğraştığını sanır, halbuki yazar düşünmenin ne olduğunu bilmeyen, derin bir kavrayıştan yoksun ve ayrıca bilgisiz, had bilmez birisidir.

Bu şu gerçeğin sonucudur: diğer sofistler, şarlatanlar ve karartıcılar yalnızca *bilgi*nin saflığını bozup lekeliyorlardı, Hegel onun *organı*nı, bizzat anlama yetisini de harabeye çevirdi. Yanlış yola saptırılmış insanların kafalarına, akli bilgi diye, en galiz saçmalıklar karışımı, bir *contradictiones in adjecto** örgüsü, kaçıklar yurdundan zırvalar zorla sokularak, bu tür parçaları tam bir sada-

* (: Bir isimle niteleyen sıfatı arasındaki mantıksal uyumsuzluklar.)

katle okuyan ve en yüksek bilgelik diye özümsemeye çalışan zavallı gençlerin beyinlerinin dengesi öylesine bozulmuştur ki düşünme yeteneğini ebediyen yitirmişlerdir. Dolayısıyla günümüzde bile onları mide bulandırıcı Hegel jargonu ile konuşup, üstatlarını överek ve ciddi ciddi, "Doğa başka varlığındaki ideedir" benzeri cümlelerin bir şey ifade ettiğini sanarak ortalarda dolaştıklarını görüyoruz. Genç körpe dimağları alt üst etmek gerçekten ne bağışlanabilir, ne tahammül edilebilir bir günahtır. Hegel'in çağdaşları üzerindeki övünülen etkisi işte böyle olmuştur ve ne yazık ki gerçekten her yere yayılmıştır; çünkü burada da sonuç sebeple orantılıydı.

Nasıl ki bir devletin başına gelebilecek en kötü şey en ahlaksız sınıfın, ayaktakımının başa geçmesiyse, felsefenin ve ona bağlı her şeyin, dolayısıyla insanlığın bütün bilgisi ve düşünsel hayatının başına da, bir yandan sadece yaltaklığıyla, diğer yandan zırva şeyleri yazacak yüz sözlüğüyle tanınmış bir sıradan kafanın, dolayısıyla bir Hegel'in, en güçlü ve emsali görülmemiş vurguyla, en büyük dâhi ve felsefenin sayesinde nihayet ve bütün zamanlar için uzun zamandır peşinde koştuğu hedefe eriştiği adam diye duyurulmasından daha kötü bir şey gelemez. Çünkü insanlığın en soylu şeyine karşı böyle büyük bir ihanetin sonucu, nihayetinde felsefenin ve dolayısıyla genel olarak edebiyatın günümüzde Almanya'daki gibi bir duruma gelmesidir. Zirvede küstahlıkla kol kola cehalet, erdemin yerinde hizipçilik, bütün temel kavramlarda tam bir karmaşa, felsefede toptan yanlış yönelim ve çözülme, din reformcuları olarak yassı kafalar, maddeciliğin ve vahşiliğin pervasız çıkışı, eski dillerden bihaberlik, sözcüklerin anlamsızca kırpılmasıyla kendi kendimizi sakatlama, (tutumluluk adına sözcüklerde)

ahmakların ve beyinsizlerin uygun görmesiyle rezilce harf sayımı, ve benzeri—etrafınıza bakmanız yeterli.

Hatta üstünlüğü ele geçiren kabalık ve bayağılığın dışarıdan görülebilir belirtisi olarak onun hiç yanından ayrılmayan uzun sakala, bir insanın hayvanlarla müştereken sahip olduğu erkekliği, önce bir *erkek* (*mas*) ancak ardından bir *insan* olmak istediği için, *insanlığa* tercih ettiğini ifade eden yüzün ortasındaki cinsiyet belirtisine bakın. Bütün yüksek uygarlıklarda ve ülkelerde sakalları tıraş etmek tersine göre doğru bir hissiyatın sonucudur; çünkü böylelikle o kimse hayvanlara özgü cinsel ayrımı bir yana bırakarak, her şeyden evvel bir insan, bir ölçüde *in abstracto* insan olmayı istemektedir. Diğer yandan sakalın uzunluğu her zaman barbarlıkla at başı gider, ki ismi* bunu ima eder görünür. Nitekim sakal ortaçağda, üslup ve tarzını bizim soylu muasırlarımızın (*Jetztzeitler*) taklit etmeye çalıştığı bu kabalık ve cehalet çağında serpilip gelişti.** Ayrıca felsefeye karşı burada

(: Gr. *barbaros (barbar)* yabancıların anlaşılmaz konuşmalarının yankısı, Lat. *barba* (sakal), O. Fr. *barbeor.*)

Sakalın erkek için doğal olduğu söylenir: kesinlikle doğru ve doğa durumunda ona gayet uygundur, nasıl ki tersi, tıraş olmak uygarlık durumunda uygun ise; çünkü ayırt edici işareti, erkek cinsinin göze batan ve herkesçe görülebilir özelliği, kaba vahşi gücün yasaya, düzene ve uygarlığa boyun eğmek zorunda olduğuna işaret eder. Sakal çehrenin hayvansı bölümünü abartır ve göze batar hale getirir ve böylece ona çarpıcı bir vahşi görünüm kazandırır. Bunun için böyle bir sakallı adamın yemek yerken yandan görünüşünü gözlerimizin önüne götürmemiz yeterlidir! Onlar sakalın sözümona bir *süs* olduğunu öne sürmeyi severler. İki yüzyıldır biz bunu sadece Yahudilerde, Kazaklarda, Fransisken keşişlerinde, mahkûmlarda ve haydutlarda görmeye alıştık. Çehreye sakalın verdiği tüyler ürpertici vahşilik, yüzün bir yarısını, üstelik duyguları dışa vuran yarısını görece *cansız* bir kütlenin kaplamasından kaynaklanır. Ayrıca kıllılığın her türü vahşicedir. Tıraş olma yüksek uygarlığın ./..

sözünü ettiğimiz hainliğin bir diğer ve ikinci sonucunu, yani ulus uğruna komşuların, çağ hatrına gelecek kuşakların küçümsenmesini zikretmeden geçemeyiz. Ne ekersek onu biçeceğiz, kurtuluş yok.

Zihinsel beslenmenin çağ üzerindeki güçlü etkisinden daha önce söz etmiştim. Şimdi bu, böyle bir beslenmenin düşüncenin muhtevasını olduğu kadar biçimini de belirlemesine dayanır; ve dolayısıyla büyük ölçüde, övülen ve bundan ötürü okunan şeye bağlıdır. Çünkü hakikaten büyük bir kafayla birlikte düşünmek kendimizinkini güçlendirir, onun kurallı kullanımını sağlar ve onu doğru yapı içerisine yerleştirir. O büyük ölçüde çocuğun elini tutup yazdıran yazı ustasının işini görür.

Öte yandan, Fichte, Schelling ve Hegel gibi, gerçekte sadece gösterişi ve bu yüzden okuru aldatmayı hedefleyen adamlarla birlikte düşünmek aynı ölçüde zihni harap eder; aynı şey kaçıklarla ya da sözgelimi Herbart gibi, zihninin içi dışına çıkmış kimselerle birlikte düşünmek için de geçerlidir. Ne var ki genel olarak ifade etmek gerekirse, olguların ya da onların keşiflerinin söz konusu olmadığı, esas konuyu yazarın kendi fikirlerinin oluşturduğu bilgi dallarında, sıradan kafaların yazılarını okumak esef verici bir zaman ve enerji kaybıdır. Çünkü böylesi adamların düşündüğünü herkes düşünebilir. Bunların kendilerini toplayıp hızla düşünmeye koyulması meseleyi kurtarmaz; çünkü bu onların güçlerini artırmaz, ve bir kimse hızla düşünmeye koyulduğunda çoğu kez en asgari düzeyde düşünür. Ayrıca akılları iradenin

../. simgesi ve işaretidir. Buna ek olarak polisler sakalları yasakla maya yetkilidir, çünkü adamlarını tekrar tanımayı güçleştiren bir nevi maske görevi görür ve böylece her türlü uğursuzluğu, hırsızlığı cesaretlendirir.

hizmetinde doğal çalışma kaderine sadık kalır, çünkü bu, işin doğası gereği böyledir. Dolayısıyla onların düşüncelerinin ve eylemlerinin altında her zaman bir *niyet ya da maksat* vardır; her zaman bir *amacı ya da hedefi* göz önünde bulundururlar ve sadece onunla ilişkili, dolayısıyla onunla örtüşen şeyi tanırlar.

İradeden bağımsız olan aklın etkinliği saf nesnelliğin ve dolayısıyla her türlü büyük başarıların koşuludur, fakat böyle bir şey sıradan insanlara ebediyen yabancı kalır ve onların içlerindeki bir kuruntudur. Onlar için sadece hedefler ve amaçlar önemlidir ve bir gerçekliğe sahiptir; çünkü onlarda irade baskın kalır. Bu yüzden onların yazdıklarına zaman harcamak iki misli ahmaklıktır.

Fakat *doğanın seçkinciliği* halk kesiminin asla bilmediği ve anlamadığı şeydir, çünkü bunu istememek için yeterli sebepleri vardır. Bu yüzden o beceriksizlerin sonuncusunun ürünleriyle tanışmak için, doğanın yüzyıllar boyunca kendi üzerine* soylu düşünme, hatta eserlerinin ruhunu serimleme görevini kendilerine tevdi ettiği seyrek ve sayıca az olanı hemen bir kenara bırakır. Bir kahraman çıkmaya görsün, halk kesimi hemen, yanı başına onun benzeri diye alçak, sefil birisini koyar. En cömert, lütufkâr hali içinde doğa ellerinden yaratılarının en nadirinin, gerçekten ortalamanın üzerinde yeteneklere sahip bir kafanın çıkıp gitmesine bir kez izin verdiğinde; eserleri sonunda "ahmak bir dünyanın mukavemetine karşı zafer kazanıp" da belirleyici ölçüt olarak kabul edilip önerildiğinde, işte o zaman kendi dünyalarından sürüklenmiş insanların yanlarında bir toprak parçasıyla gelmeleri uzun sürmez; bunlar *doğanın ne denli seçkinci olduğunu* anlamadıkları, hatta bundan kuşku bile duy-

* (: Doğa üzerine düşünme.)

dukları için, ellerindeki keseği sunağın üzerinde yetenekli kafanın yanı başına yerleştirirler.

Doğa öylesine seçkincidir ki ürettiği üç yüz milyon nesne arasında gerçek anlamda büyük bir kafaya rastlanmaz. Bu yüzden böyle bir kafayla adamakıllı tanışmalı ve onun eserlerini bir tür esinlenim olarak görmeliyiz; onları bıkıp usanmadan okumalı ve *diurna nocturnaque manu** tüketmeliyiz. Diğer yandan sıradan kafalarla alıp vereceğimiz hiçbir şeyimiz olmamalı ve onlara ne iseler o gözle, bir duvarın üzerindeki sinekler kadar olağan ve her yerde rastlanır bir şey gözüyle bakmalıyız.

Az önce anlatılmış olan bu doğal durum felsefede en acıklı biçimde ortaya çıkmıştır. Fichte sürekli olarak Kant'la birlikte anılır ve onun için kullanılan sıfatlarla nitelendirilir; "Kant ve Fichte" kalıcı bir deyim olmuştur. "Bakın biz elmalar nasıl yüzüyoruz!" denir... Schelling ve *proh pudor*!** hatta Hegel, bu ucuz zırvalar yazarı ve zihinlerin harap edicisi de benzer bir saygıyla karşılanır! Bu Parnassos'un zirvesindeki yürünmekten kaynaklanan aşınma hep daha çok olmuştur. Böyle bir halk kesimine Hamlet'in rezil, arsız annesine seslendiği gibi bağırmalıyız: "Gözlerin var mı? Gözlerin var mı?"

Yazık ki yok onların gözleri. Onlar hep aynı. Her yerde ve bütün zamanlarda onlar her türden taklidi ve yapmacık şeyleri saygıyla onurlandırmak için hakiki meziyetin kaybolup gitmesine göz yummuşlardır. Dolayısıyla onlar havası alınmış bir mahfaza içerisinde bir zil ne kadar ses çıkarırsa küt bilinçlerinde felsefenin salt sorunlarının bile ancak o kadar yankılandığı kafaların tafsilatlı eserlerini okurken felsefe çalıştıklarını sanırlar. Doğrusu-

* (: Gece gündüz.)

** (: Ne büyük bir rezalet!)

nu söylemek gerekirse bu tür kafalar doğa tarafından insanların kalanları gibi kendi halinde ekmeklerini dürüstçe kazanmak, ya da toprağı ekip biçmek ve insan nüfusunda bir artış sağlamaktan başka bir şey için yaratılmamış ve başka bir şeyle donatılmamışlardır; böyleyken resmi görevleri nedeniyle "zilli budalalar" olmaları gerektiğini sanırlar. Sürekli söze karışmaları ve bir şey söyleme arzuları onları bir sohbete katılan sağır kimselere benzetir. Dolayısıyla bunların, her zaman ancak ara sıra görünen ve doğal olarak en yüce hakikatlerin araştırılmasında çalışmak için derin eğilim ve dolayısıyla gerçek ve şiddetli arzu duyanlar üzerindeki etkisi, çoğu kez durum bu merkezde olsa bile, onların seslerini bilerek boğmadıklarında da, sadece rahatsız edici ve sersemletici gürültünün etkisine benzer. Çünkü bu tür tecrit edilmiş (yalnız) kafaların ileri sürdüğü şey bu adamların amacına hizmet etmez, zira bunlar için maksatların ve maddi hedeflerin dışında ciddiye alınabilecek hiçbir şey yoktur ve sayılarından ötürü çok geçmeden öyle bir yaygara koparırlar ki insan artık kendi sesini bile duyamaz olur.

Bugün hakikate ve Kant felsefesine rağmen bunlar, spekülatif Tanrıbilim, akli psikoloji, irade özgürlüğü, hayvan dizilerinde aklın derece derece farklılaşması görmezden gelinerek, insan ve hayvanlar arasında topyekûn ve mutlak bir farklılık (konuları üzerine) ders verme işini üslenmişlerdir. Bu suretle onlar namuslu hakikat araştırması için sadece bir *remora** hizmeti görmektedirler. Benim gibi birisi konuştuğunda sanki hiçbir şey duymamış gibi görünürler. Oyun her ne kadar yeni değilse de iyidir. Ne var ki ben bir porsuğun kavuğundan çıkarılıp çıkarılamayacağını görmek istiyorum.

* (: Engel.)

İmdi gizli maksat ve niyetle üniversitelerin felsefeyle oynanan bütün bu oyunların merkezi olduğu aşikârdır. Fichte'nin palavraları Kant'ın felsefede kaydettiği dünya çapında çığır açıcı başarıların yerine ancak böyle bir araçla geçebilirdi. Nitekim onun yerine de kısa bir süre sonra kendisi gibi adamların palavraları geçti. Böyle bir şey gerçek bir felsefe kamuoyunun, bir başka deyişle, felsefeyi başka bir amaç için değil, sırf kendisi için arayan, bu yüzden her zaman, fevkalade az sayıda hakiki ve samimi düşünürlerin oluşturduğu kamuoyunun olduğu yerde asla olmazdı. Elbette bu düşünürler varoluşumuzun esrarlı doğasından derin biçimde etkilenmişlerdir. Son elli yılın bütün bu felsefi rezaleti, profesörün kendilerine anlatmaktan keyif duyduğu her şeye dini bir sadakatle inanan öğrencilerden oluşan bir kamuoyu ile birlikte ancak üniversiteler sayesinde mümkün olabilmiştir.

Buradaki temel yanılgı üniversitelerin felsefî meselelerde bile, muhtemelen her biri kendi alanında üç temel fakülteye ait olan, son sözün ve belirleyici sesin haksız yere kendine ait olduğunu iddia etmesinde aranmalıdır. Fakat en başta ulaşılması gereken bir bilim olarak felsefede bu işlerin farklı olduğu görmezden gelinmektedir. Ayrıca felsefe kürsülerine yapılan atamalarda, başka bilgi dallarında olduğu gibi, sadece namzetlerin yeteneklerinin aranmadığı, ayrıca görüş ve kanaatlerinin de hesaba katıldığı gözden kaçırılıyor. Dolayısıyla öğrenci şimdi, nasıl ki Tanrıbilim profesörü dogmaları, hukuk profesörü kanunlar külliyatı, tıp profesörü patolojisi hakkında bilgi ve görgü sahibiyse, en yüksek yere atanmış felsefe profesörünün de konusunun uzmanı olması gerektiğine inanmaktadır. Bu yüzden öğrenci derslere çocukça bir

safdillikle katılmakta ve burada bilinçli bir üstünlük edasıyla şimdiye dek varolmuş olan bütün felsefeleri küçük görüp eleştiren bir adamla karşılaştığı için doğru yere gelmiş olduğundan kuşku duymamakta ve burada sanki Pythia'nın (oraklini söylediği) üç ayaklı sehpası önünde oturuyormuş gibi bütün bu göz boyayıcı şişirme bilgelikten etkilenmektedir.

Doğal olarak şimdiden itibaren onun için profesörününkinden başka bir felsefe yoktur. Gerçek filozoflar, yüz hatta bin yılların eğiticileri, eskimiş ve çürütülmüş olarak okunmaksızın kalır, fakat onların eserleri isteyenler için kitap raflarında sessizce ve vakur bir şekilde bekler; profesörü gibi öğrencinin de onlarla "işi kalmamıştır". Öte yandan o, profesörünün düzenli olarak çıkan düşünsel ürününü satın alır; onun sık sık tekrarlanan baskıları ancak işlerin bu durumuyla açıklanabilir.

Üniversitede geçen yıllardan sonra mezun olan her öğrenci genellikle, düşünce eğilimini erkenden benimsediği ve tarzını tavrını üstlendiği profesörüne sadık kalmayı sürdürür. Bu suretle böylesi felsefi ucubeler başka türlü mümkün olmayacak bir dolaşım, yazarları da kazançlı bir şöhret elde ederler. Sözgelimi Herbart'ın *Einleitung in die Philosophie*si gibi bir saçmalıklar toplaması başka türlü nasıl beş baskı yapabilirdi? Nitekim bu çarpıklığı su götürmez kafanın Kant'a yukarıdan bakıp, hoşgörüyle hatasını düzeltme lütfunda bulunduğu kendini bilmez küstahlık tekrar tekrar ortalarda görünür (sözgelimi bkz. dördüncü baskının 234-5 sayfalarında).

Bu türden düşünceler ve özellikle Kant'ın ölümünden bu yana üniversitelerde felsefenin içinde bulunduğu bütün bu duruma geriye dönük bir bakış bende gittikçe daha da sağlam bir şekilde şu görüşün yerleşmesini sağla-

dı: Eğer her halde bir felsefe olacaksa, yani insan zihninin en yüce ve en soylu melekelerini kıyas kabul etmez derecede bütün sorunların en ağırına adama imkânı sağlanacaksa böyle bir şey başarılı bir şekilde ancak felsefenin devletin her türlü etkisinden bağışık tutulması halinde mümkün olabilecektir. Dolayısıyla devlet felsefeyi takip etmeyip ona serbest bir alan sağladığında ve onun özgür bir sanat olarak varolmasına izin verdiğinde büyük bir hizmet yapacak ve insanlığını yeterince gösterecektir, ki her şeye karşın onun ödülü bu olmalıdır. Bunun karşılığında devlet kendisinin felsefe profesörlükleri için para harcamakla yükümlü olmadığını düşünebilir, çünkü geçimini felsefe*den* sağlamak isteyenler yalnızca fevkalade nadir rastlanan kimseler, gerçekten felsefe *için* yaşayanlar olacaktır, ama zaman zaman ona *karşı* sinsi biçimde işbirliği yapıp düzen kuranlar bile olabilir.

Resmi eğitim-öğrenim kürsüleri aslında daha önce oluşmuş ve halen varlığını sürdüren, bu yüzden öğretebilmek için öğrenilmiş olması yeterli olan bilgi dallarına aittir. Dolayısıyla genel olarak ifade etmek gerekirse, bu tür bilgi dallarının, karatahta üzerinde *trader*enin* de ima ettiği üzere, sadece aktarılması yeterlidir; yine de burada bunları zenginleştirme, düzeltme ve noksanlarını tamamlama imkânı daha yetenekli kafalara hâlâ açıktır.

Fakat esasen henüz var olmayan ve hedefine henüz erişmemiş, hatta onun yolunu dahi kesin bilmeyen bir bilgi dalının—doğrusu bizzat olabilirliği hâlâ tartışma konusu olan böyle bir bilgi dalının profesörlerce öğretilmesine izin vermek gerçekten saçmadır. Bunun doğal sonucu, bu profesörlerin her birinin mesleğini, hâlâ kayıp

* (Lat. *trado* (-didi, ditum, dĕre), aktarmak, anlatmak, terk etmek, vazgeçmek vs.)

olan bilgi dalının yaratılması olarak düşünmesi; ama bunun için gerekli olan yeteneğin (sorumluluğunun) tam bir güvenle Eğitim Bakanlığınca değil, ancak doğa tarafından verilebileceğini hesaba katmamasıdır. Bu yüzden o elinden gelenin en iyisiyle işe koyulur, süratle düşüğünü dünyaya getirir ve onu uzun zamandır aranan bilgelik olarak duyurur; vaftizinde vaftiz babalığını yapacak nazik bir meslektaş aramasına lüzum kesinlikle kalmayacaktır.

Dolayısıyla bu beyler ekmeklerini felsefeden kazandıkları için kendilerini *filozof* olarak adlandıracak kadar gözü kara olurlar; böylece felsefi meselelerde son söz ve kararın kendilerine ait olduğunu sanırlar. Neticede onlar filozoflar toplantısı bile tertip ederler (ki bu bir *contradictio in adjecto*dur,* çünkü dünyada aynı zaman dilimi içinde iki filozof nadiren bulunur, hele ikiden fazlasına hemen hiç rastlanmaz) ardından bir araya gelerek bir sürü oluşturur ve felsefenin yararına olacak şeylerle ilgili notları karşılaştırırlar.**

Ne var ki böylesi üniversite filozofları her şeyden evvel felsefeye gönüllerindeki ya da derin derin düşündükleri hedeflerle uyumlu olan eğilimi kazandırmak için çabalayacaklardır. Bu amaçla, eğer gerekliyse, sırf sonucun istedikleri ve gereksindikleri gibi olması için, daha

* (: Bir isimle niteleyen sıfatı arasındaki mantıksal uyumsuzluk.)

** *Gotha'daki filozof taslakları toplantısı* "Hiçbir felsefe kendi başına kayranın bağışlarının tümüne sahip değildir" diye feryat ediyor. Bu düz bir anlatımla şu demeye gelir: "Nesnel hakikat için çabalama! Çok yaşa vasatlık! Entelektüel seçkinliğe, doğanın kayırdıklarının mutlak yönetimine hayır, onun yerine ayak takımının egemenliği! İhtiyatı bırakıp uluorta konuşalım ve birimizin etkisi ne kadarsa diğerininki de o kadar olsun!" İşte o zaman bu namussuzlar çok eğlenirler. Nitekim onlar felsefe tarihinde bile şimdiye dek varolan meşruti monarşiyi kaldırıp yerine bir emekçi devleti getirmek isterler. Ama doğa buna karşı çıkar; o sert ve katı biçimde seçkincidir.

önceki hakiki filozofların öğretilerini yeniden biçimlendirip yanlış anlatacak hatta çarpıtacaklardır. Şimdi kamuoyu, yazıları felsefe başlığını taşıyan en son yazarların peşinde koşacak kadar çocuksu olduğu için, sonuçta saçmalık, sapkınlık, anlamsızlık ve her halükârda bütün bunların beraberinde getirdiği azap verici bir can sıkıntısıyla felsefeye eğilimleri olan sağlam kafalar, daha şimdiden olduğu gibi, bir kez daha ondan uzaklaştırılmakta ve böylece felsefe yavaş yavaş saygınlık ve itibarını kaybetmektedir.

Fakat kötü yolda olan sadece profesörlerin kendi ürünleri değil; Kant sonrası dönem de büyük kafaların kabul edilmiş ve dolayısıyla sorumluluklarına emanet edilmiş olan başarılarını koruyup kollamaya dahi muktedir olmadığını göstermektedir. Kant felsefesinin Fichte ve Schelling'in ellerinde oyuncak olmasına göz yummadılar mı? Kant ile laf ebesi Fichte'yi, sanki onun denginmiş gibi, en rezil ve haysiyet kırıcı bir tarzda her zaman birlikte zikretmiyorlar mı? Yukarıda zikredilen iki filozof taslağı Kant'ın öğretisinin ayağını kaydırdıktan ve onun eskimiş olduğunu ilan ettikten sonra, Kant'ın her türlü metafizik için koyduğu sıkı denetimin yerini en başıboş ve acayip anlayışlar almadı mı? Buna kısmen katkıda bulunanlar ve ellerinde *Aklın Eleştirisi* ile buna karşı sağlam bir şekilde karşı koymaktan bir ölçüde geri duranlar onlar değil miydi? Bunun nedeni onların, Herbart'ın zırvalarını ve Fries'in kocakarı dedikodusu türünden, ucuz uydurma şeylerini ve genel olarak herkesin aklına esen şeyleri ve geçici hevesleri ya satışa sunmak ya da yerleşik dinin öğretilerini felsefi sonuçlar diye yutturabilmek için başlamış olan kurallara karşı ihmalkârlıktan yararlanmayı daha akıllıca bulmaları değil miydi?

Bütün bunlar dünyanın karşısında şimdiye dek yüzünün kızardığı en rezil felsefi şarlatanlığın, Hegel'in ve sefil adamlarının etkinliklerinin yolunu hazırlamadı mı? Bu belaya karşı çıkanlar bile bu şarlatanın ve ucuz saçmalıklar yazarının büyük dehası ve güçlü aklı hakkında yaltaklanarak konuşmadılar ve böylece kendilerinin zavallı birer safdil olduklarını göstermediler mi? Bunların dışında tutulması gereken (sırf hakikat için söylenmeli ki), bu zihin karıştırıcıyı kararlı biçimde eleştirip kusurunu açığa vurarak ona yalnızca, her felsefe profesörünün bir diğerine karşı, artık düzeltilmez biçimde, gösterdiği tahammülü göstermiş olan sadece Krug ve Fries değil mi? Profesörlerin Alman üniversitelerinde bu üç sofiste hayran kalarak kopardıkları gürültü ve yaygara en sonunda İngiltere ve Fransa'da bile herkesin dikkatini çekmedi mi? Gerçi buralarda bu az biraz araştırıldıktan sonra kahkahaların arasında kaybolup gitti. Ama onlar yüzyılların akışı içinde büyük güçlüklerle elde edilmiş ve nihayetinde sorumluluklarına emanet edilmiş hakikatlerin, özellikle bunlar maksatlarına uymadığında, bir başka deyişle, gerçekten sadece Yahudilere mahsus olan sığ, akılcı ve iyimser bir Tanrıbilimin sonuçlarıyla uyuşmadığında, hain bekçileri ve koruyucuları olduklarını gösteriyorlar. Onların bütün felsefe uğraşlarının ve onun yüksek, çalımlı deyimlerinin önceden gizlice belirlenmiş hedefi böyle bir Tanrıbilimdir. Ve böylece onlar ciddi felsefenin kuşkusuz büyük çabalarla gün ışığına çıkarmayı başardığı bütün bu öğretileri ortadan kaldırmaya, tanınmaz hale getirmeye, örtbas etmeye, yanlış anlatmaya ve hatta öğrencileri eğitme planlarına ve daha önce sözü edilen etekli felsefelerine uyan şeyin düzeyine çekmeye kalkışacaklardır.

İrade özgürlüğü öğretisi bunun sarsıcı bir örneğini sunar. Hobbes, Spinoza, Priestley ve Hume gibi büyük kafaların birleşik ve birbirini takip eden çabaları insanın bütün iradi eylemlerinin kesin zorunluluğunu çürütülemez biçimde kanıtladıktan, hatta Kant bu konuyu tamamen yerleşmiş olarak kabul ettikten sonra,* bunlar birdenbire sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyor, kamuoyunun cahilliğine, hatta günümüzde Tanrı'nın ismine güvenerek, neredeyse bütün elkitaplarında irade özgürlüğünün yerleşmiş, hatta doğrudan doğruya kesin bir olgu olduğunu varsayıyorlar. Böyle bir yöntem hangi ismi hak eder? Eğer az önce sözü edilen filozofların tümü tarafından yerleştirilmiş olan herhangi bir şey kadar sağlam biçimde yerleştirilmiş böyle bir öğreti, etekli felsefelerinin zorunlu bir bileşeni olduğu için, öğrencilere müspet irade özgürlüğü saçmalığını benimsetmek amacıyla bu profesörler tarafından buna rağmen saklanıyor ya da inkâr ediliyorsa bu beyler gerçekte felsefenin düşmanları değil midir? Ve bütün irade edimlerinin katı zorunluluğu benim Norveç Bilimsel Araştırmalar Cemiyeti'nce ödüllendirilmiş denememdeki kadar kapsamlı, açık, tutarlı ve eksiksiz biçimde başka hiçbir yerde kanıtlanmadı (çünkü *conditio optima est ultimi,*** Seneca, *Epistulae*, 79); hal böyleyken beni her yerde edilgen dirençle karşılamaya dönük eski siyasetleriyle uyum içinde, bu denemenin adı o gün bugün ne kitaplarında, ne bilim dergilerinde, ne süreli edebiyat yayınlarında geçi-

* Kategorik imperatife dayanan özgürlük postülasının Kant için teorik değil, sadece pratik bir geçerliliği vardı. Bkz. benim *Die Grundprobleme der Ethik*imin, *Über die Freiheit des Menschlichen Willens*, "İrade Özgürlüğü" bl. 4; *Über die Grundlage der Moral*, "Etik'in Temeli" § 6.

** (: En sonda yer alan en elverişli konumdadır.)

yor; en acımasız biçimde örtbas ediliyor ve *comme non avenu** bakılıyor; nasıl ki genel olarak benim etiğim gibi aşağılık amaçlarına hizmet etmeyen her şeye, aslında bütün eserlerime de aynı şeyi yapıyorlarsa.

Benim felsefem onların ilgisini çekmiyor; ama bunun nedeni başka bir şey değil, hakikat araştırmasının onların ilgisini çekmemesidir. Tersine onların ilgisini çeken şey ücretleri, ücret olarak talep ettikleri altınlar ve özel danışmanlık unvanlarıdır. Felsefenin de onları ancak günlük ekmeklerini çıkardıkları kadarıyla ilgilendirdiği doğrudur. Bunlar Giordano Bruno'nun daha önce *sordidi e mercenarii ingegni, che, poco o niente solleciti circa la verita, si contentano saper, secondo che comunmente e stimato il sapere, amici poco di vera sapienza, bramosi di fama e reputazion di quella, vaghi d'appaire, poco curiosi d'essere*** (Bkz. *Opere di Giordano Bruno*, yay., A. Wagner, Leipzig, 1830, c. II, s. 83) diye tasvir ettiği kimselerdir. Dolayısıyla benim "İrade Özgürlüğü Üzerine" denemem, on akademi tarafından ödüllendirilmiş olsaydı bile bunlar için ne ifade ederdi?

Ama diğer yanda bu konu üzerine o zamandan bu yana kendi eş dost çevrelerinden alıkların yazdığı zırvalar şişirildikçe şişirilmekte ve hararetle tavsiye edilmektedir. Böyle bir davranışı nitelendirmeme lüzum var mı? Felsefeyi, aklın haklarını ve düşünce özgürlüğünü temsil eden adamlar bunlar mı?

* (: Sanki hiç ortaya çıkmamış gibi.)

** Hakikate pek az kıymet veren ya da hiç kulak asmayan alçak ve paragöz adamlar; bunlar olağan olarak bilgi diye kabul gören şeyle yetinirler, içlerinde hakiki bilgelik aşkına yer yoktur. Bunlar bilgeliğin sağladığı şöhret ve saygınlığın peşinde koşarlar; bir şey olarak görünmeye can atarlar ve bir şey olmakla çok az ilgilenirler.

Bu türden bir başka örnek de *spekülatif Tanrıbilim*dir. Kant desteklerini oluşturan bütün delillerini ortadan kaldırmış ve onu tamamen yerle bir etmişken, benim bu kârlı felsefenin adamları olan dostlarım, aradan altmış yıl geçtikten sonra bile, spekülatif Tanrıbilimi felsefenin gerçek ve bütünüyle asli konusu olarak yaymaktan zerrece geri durmaz. Ne var ki bu yıkılmış temellendirmeleri kaldığı yerden ileri götürmeyi göze alamadıkları için şimdi fazla gürültü çıkarmaksızın *mutlak* hakkında konuşup durmaktadırlar; bu bir örtük kıyastan (*Enthymem*), ifade edilmemiş öncüllerden varılan bir sonuçtan başka bir şey değildir. Onlar bunu korkakça ve kurnaz bir tarzda, Kant'ın döneminden beri kendine ait biçimi içinde görünemeyen ve dolayısıyla bu kılık içinde yutturulması gereken kozmolojik delili maskelemek ve yerleştirmek amacıyla yaparlar.

Sanki Kant bu son oyunu önceden sezmiş gibidir, çünkü açıkça diyor: "İnsanlar her zaman mutlak olarak zorunlu varlıktan söz etmişler ve onun varlığını kanıtladıkları kadar bu mahiyetteki bir şeyin tasavvur dahi edilip edilemeyeceğini ve nasıl edileceğini anlamaya çalışmamışlardır—Çünkü bir şeyi zorunlu kabul etmek için, *koşullanmamış* sözcüğüyle anlama yetisinin her zaman gerekli kıldığı bütün koşulları reddetmek, koşulsuz biçimde zorunlu olan bir şeyin kavramıyla, bir şeyi mi yoksa muhtemelen hiçbir şeyi mi düşündüğümü anlamamı sağlamaz." (*Saf Aklın Eleştirisi*, 1. Bsk., s. 592; 5. Bsk., s. 620.)

Burada bir kez daha kendi öğretimi hatırlatmak isterim: Zorunlu olmak mutlak olarak ve her yerde, var olan ve verili bir sebep ya da temelden ileri gelmekten başka hiçbir anlama gelmez, dolayısıyla böyle bir temel bi-

zatihi her türlü zorunluluğun *koşul*udur. O nedenle koşulsuz olarak zorunlu bir *contradictio in adjecto*dur* ve bu yüzden bir düşünce değil fakat içi boş bir kavram, elbette profesörler felsefesinin harcında sık sık kullanılan bir malzemedir.

Ayrıca burada şu da zikredilebilir ki, doğuştan (var olan) düşüncelerin imkânsızlığıyla ilgili büyük çığır açıcı ve temel öğretisine ve o zamandan bu yana bu temelde bilhassa Kant'ın kaydetmiş olduğu her türlü ilerlemeye karşın bu φιλοσοφία μισθοφόροςun** beyleri gayet soğukkanlı biçimde öğrencilerine zorla bir "Tanrı fikri"ni, genel olarak metafizik konuların akıl melekesiyle doğrudan bir bilgisini ya da anlaşılmasını benimsetmektedirler. Kant'ın ender rastlanır bir keskin zekâ ve düşünce derinliği sergileyerek teorik aklın her türlü tecrübe imkânının ötesinde yer alan konulara asla ulaşamayacağını kanıtlamış olmasının hiçbir faydası yoktur. Bu beyler bu tür şeylere aldırmazlar; onlar elli yıldır kestirmeden akıl melekesinin kesinlikle doğrudan ve mutlak bilgiye sahip olduğunu, gerçekte kökensel olarak metafiziğe dayalı bir meleke olarak bunun, her türlü tecrübe imkânının ötesinde yer alan, sözüm ona duyumüstü, mutlak, hayırhah Tanrı'yı, bunun dışında her ne deniyorsa onu, doğrudan bilip, kesin biçimde kavradığını öğretmeyi sürdürüyorlar. Fakat *akl*ımızın metafiziğin gerekli konularını *sonuçlar ya da çıkarımlar aracılığıyla* değil, fakat *doğrudan doğruya* bilecek mahiyette bir meleke olduğu hiç kuşkusuz bir peri masalıdır ya da açıkçası aşikâr bir yalandır. Çünkü böyle bir iddianın temelsizliğine kendimizi inandırmak için kendi kendimizi dürüstçe sınamamız

* (: Bir isimle niteleyen sıfatı arasındaki mantıksal uyumsuzluk.)

** (: Ücret karşılığı hizmet eden felsefe.)

yeterlidir ve bunun güç bir yanı yoktur; ayrıca metafizik söz konusu olduğunda durum ister istemez farklı olacaktı. Ancak üniversitelerdeki felsefenin en kötü sonuçlarından biri, ne yanından bakılırsa bakılsın felsefe için tehlikeli olan ve yayıcısının kafa karışıklığı ve kurnazca niyetleri hariç her türlü amaçtan yoksun olan böyle bir yalanın, en büyük düşünürlerin kanıtlarına karşın, yarım yüzyıldan beri kürsünün daimi dogması olmuş ve binlerce kez tekrarlanarak genç öğrencilerin beyinlerine kazınmış olmasıdır.

Ne var ki böyle bir eğitimle uyum içinde, kürsü filozofları için metafiziğin gerçek ve temel izleği, Tanrı ile dünya arasındaki ilişkinin ele alınıp tartışılmasıdır; onların ders kitaplarını bunun en ayrıntılı temellendirmeleri doldurur. Her şeyden evvel onlar bu meseleyi çözüme kavuşturmak için atandıklarını ve kendilerine bunun için ücret verildiğini düşünürler ve o zaman Mutlak ya da Tanrı hakkında, sanki gerçekten bir şey biliyorlarmış gibi, gayet ciddi pozlar takınarak nasıl da ukalaca ve bilgiççe konuştuklarını görmek eğlendiricidir; onların bu halini görünce çocukların oyun oynarken takındıkları ciddiyeti hatırlamadan edemeyiz. Çünkü her fuarda temelini hayırhah Tanrı hakkında en ayrıntılı açıklamanın oluşturduğu ve gerçekte meselelerin onun bakımından ne kadar farklı göründüğünü ve ayrıca onun dünyayı nasıl yaratmaya başladığını ya da doğurduğunu veya meydana getirdiğini açıklayan yeni bir metafizik sistemi ortaya çıkar; böylece her altı ayda bir sanki onun hakkında en son haberleri alır gibi oluruz.

Ne var ki bu çerçeve içerisinde çokları şimdi, neticesi fevkalade gülünç olan belli bir güçlükle karşılaşıyor. Nitekim onlar farkındalar ki Eski Ahit'te göründüğü biçi-

miyle, keyfi hareket etmeyen kişisel bir Tanrı'yı öğretmek zorundalar. Diğer yandan Tanrı sözcüğünün dünya ile aynı anlama geldiği Spinoza kamutanrıcılığı yaklaşık kırk yıldır bilginler, hatta sıradan eğitim görmüş kimseler arasında mutlak olarak baskın ve evrensel düşünce tarzı haline geldi. Fakat onlar bunu bütünüyle terk etmeyi istemiyor, ama bu yasak tabağa uzanmayı da göze alamıyorlar. Şimdi kendilerini acınacak biçimde içinde kıvrandıkları ve sıyrılmaya çalıştıkları bir konumdan, hep olageldiği üzere, karanlık, çapraşık ve belirsiz deyimler ve boş laf kalabalığı ile kurtarmaya çabalıyorlar. Kimisinin Tanrı'nın dünyadan kesinlikle, sınırsızca ve tamamen, gerçekten tamamen, farklı olduğunu, ama hemen ardından da, bütünüyle ve her bakımdan onunla birleşik ve özdeş, esasen her şeyiyle onun içinde olduğunu ileri sürdüklerini görüyoruz. Bu bana *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'ndaki, korkunç bir aslan gibi gürlemeye söz veren, ama aynı zamanda bir bülbül kadar yumuşak biçimde şarkı söyleyebilen dokumacı Bottom'ı hatırlatır. Dolayısıyla bu gösteride onlar hiç görülmedik güçlükle karşılaşırlar; çünkü onun için dünyanın dışında yer olmadığını ileri sürerler, ancak dünyanın içinde de ondan yararlanamaz ve ne yapacaklarını bilemez halde iki iş arasında bocalayarak onu bir o yana bir bu yana fırlatıp dururlar.*

* Zevki selimlerinin onurunu korumak için şimdi içlerinden kimisinin bana yönelttikleri övgü de benzer bir sıkıntıdan ileri gelmektedir, çünkü ışığım artık başkalarından gizli saklı değil. Ama atılganlık gösterip temel meselede yanıldığımı ilave etmekte acele ediyorlar, çünki cafcaflı laf kalabalığı içinde saklı ve tuhaf biçimde, *de rigueur* (beklentiler doğrultusunda) kesilip biçilerek amaca uygun hale getirilmiş Yahudi mitolojisinden tamamen farklı bir şey olan bir felsefeyle fikir birliği içinde olmamaya büyük özen gösteriyorlar.

Diğer yandan her türlü Tanrı bilgisinin imkânsızlığının *a priori* delilleriyle birlikte *Saf Aklın Eleştirisi* onlar için kafalarının karışmasına izin vermeyecekleri bir boş laf kalabalığıdır; çünkü onlar varoluşlarının amacını bilirler. Bunlara herhangi bir delile dayalı olarak varoluşu hakkında bilgi sahibi olmadığımız, gerçek doğası hakkında mutlak olarak hiçbir tasavvurumuzun bulunmadığı bir şeyden söz etmekten daha felsefe dışı bir şey düşünülemeyeceği cevabını vermek kendi adımıza küstahça bir müdahale olur; çünkü onlar varoluşlarının amacını bilirler.

Onlar beni ilgi ve dikkatlerinin çok altında birisi olarak bilir ve eserlerime tam bir aldırmazlıkla benim ne tür biri olduğumu açığa çıkardıklarını sanırlar (her ne kadar tam da bu şekilde hangi kıratta adamlar olduklarını açığa vurmuş olurlarsa da). Dolayısıyla eğer onlara Kant'ın felsefenin gerçekten ve gayet ciddi biçimde Tanrıbilim olmadığını ve asla olamayacağını, tersine tamamen farklı bir şey olduğunu söylerken şaka yapmadığını anlatırsam bu, tıpkı son otuz beş yılda vücuda getirdiğim her şey gibi, boşuna nefes tüketmek olacaktır. Aslında nasıl ki başka her bilim dalı Tanrıbilimin karışmasıyla bozulmuşsa, felsefenin de böyle ve tarihinin gösterdiği üzere bunun hepsinden daha fazla böyle olduğunu biliyoruz. Bu aynı zamanda ahlak hakkında da geçerlidir ve bunun böyle olduğunu *"Über die Grundlage der Moral"* başlıklı denememde çok açık biçimde göstermiştim.

Bu yüzden edilgen dirence dayalı ayak oyunlarına sadık kalarak bu beyler bu eserle ilgili olarak da fareler kadar sessiz kaldılar. Dolayısıyla Tanrıbilim felsefenin sorunlarının tümü üzerine şalını örter ve böylece sadece onların çözümlerini değil, hatta anlaşılmasını dahi imkânsız hale getirir. Bundan dolayı, dediğim gibi, *Saf Ak-*

lın Eleştirisi gayet ciddi biçimde, emekliye ayrılan *ancilla theologiae*nın,* son defa olarak lütufkâr hanımının dikkatini çektiği mektubuydu. Tanrıbilim o zamandan beri ara sıra sırf görünümü kurtarmak uğruna eski uşağın iskartaya çıkarılmış üniformasını üstüne geçiren paragöz bir hizmetçiyle yetinmektedir; nasıl ki İtalya'da benzer yedekler özellikle Pazar günleri sık sık görünüyor ve dolayısıyla *Domenichini* adıyla biliniyorlarsa.

Fakat Kant'ın *Eleştirileri* ve temellendirmeleri elbette üniversite felsefesinin kayalıklarına ister istemez bindirip parçalanacaktı. Çünkü orada şöyle denir: *sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.*** Yirmi tane Kant çıkıp bu işin imkânsızlığını gösterecek olsaydı bile, felsefe yine de Tanrıbilim olacaktı; varoluşumuzun amacını biliyoruz; *in majorem Dei gloriam**** varız. Her felsefe profesörü, tıpkı VIII. Henry gibi, bir *defensor fidei*dir;***** temel ve asli mesleğini bununla idrak eder. Bu yüzden Kant'ın spekülatif Tanrıbilimin mümkün her temellendirmesinin sinir ve kas tellerini bir daha kimsenin tamir etmeyi üstlenemeyeceği biçimde kesip parçalara ayırmasından sonra neredeyse elli yıldan beri felsefi çaba sessizce ve el altından Tanrıbilimin kuyruğuna takılma girişimlerinden ibarettir ve felsefi yazılar da çoğu kez cansız bir bedeni boş yere yeniden diriltme girişimlerinden başka bir şey değildir.

Sözgelimi bu kârlı felsefenin beyleri insanda şimdiye dek bütün dünyanın dikkatinden kaçmış olan bir *Tanrı*

* (: Tanrıbilimin hizmetçisi.)

** (: Dilerim öyle olsun; dilek beni sebepleri göstermek (istidlâl) yükümlülüğünden kurtarır.)

*** (: Tanrı'nın şanını yüceltmek için.)

**** (: İnancın savunucusu.)

fikri keşfettiler ve karşılıklı uzlaşmalarıyla ve kendilerine kulak kesilen kamuoyunun masumiyetiyle cesaretlenerek bunu uzun boylu düşünmeden ve arsızca ortaya attılar ve böylece sonunda namuslu Leiden Üniversitesindeki Hollandalıları bile yoldan çıkardılar. Felsefe profesörlerinin hile ve oyunlarını samimi bir şekilde bilimde ilerleme olarak görerek Hollandalılar 15 Şubat 1844'te aşağıdaki ödüllü soruyu gayet ustaca ortaya attılar; *Quid statuendum de Sensu Dei, qui dicitur, menti humanae indito,** ve benzeri. Kant'a kadar bütün filozofların böyle bir *Tanrı fikri* aracılığıyla kanıtlamak için büyük uğraş verdikleri şey *doğrudan bilinen* bir şey olacaktı. Bütün hayatlarını, kesinlikle düşünmeyi gerektiren, iki kere ikinin dört ettiğinden bile daha doğrudan bildiğimizi ima ederek, doğrudan *bilinc*inde olduğumuz bir şey için kanıt sağlamakla tüketmiş olan daha önceki bütün filozoflar kim bilir ne kadar zavallıydı. Böyle bir şeyi kanıtlamak istemek, gözün gördüğünü, kulağın işittiğini, burnun koku aldığını kanıtlamak istemek gibi bir şey olmalıdır. Buna göre, eğer kabul edenlerin sayısıyla değerlendirilecek olursa, Budacılar, yani yeryüzündeki belli başlı dinlerden birinin takipçileri, kim bilir ne kadar akıl almaz vahşiler olmalı. Onların dinsel coşkuları o kadar büyüktür ki Tibet'te neredeyse her altı kişiden biri kutsal tarikatlardadır ve bunların mensuplarından talep ettiği evlenme yasağına uymaktadır. Öğretileri fevkalade saf, yüce, müşfik ve katı biçimde çileci (Hıristiyanlık gibi, hayvanları unutmamış olan) bir ahlakı destekler. Bu öğreti belirgin biçimde Tanrıtanımaz bir öğreti olmakla kalmaz, Tanrıcılığı da reddeder. Dolayısıyla kişilik bizim ancak hayvansal doğamızla

* (: Zihinlerimizde doğuştan mevcut olan Tanrısal bilinçle ilgili görüşünüz nedir?)

bildiğimiz, dolayısıyla ondan ayrıldığında artık açık seçik kavranılamayan bir fenomendir. Şimdi böyle bir fenomeni dünyanın kökeni ve ilkesi haline getirmek her zaman, kökleri ve dayanağının akılda olması bir tarafa, kolay kolay kimsenin aklına gelmeyecek bir iddiadır. Diğer yandan kişilik fikrinden yoksun bir Tanrı, felsefe profesörlerinin buldukları bir kaçamak, bir *contradictio in adjecto,** düşüncesizleri susturmak ya da kulağı kirişte olanları yatıştırmak için kullanılan boş bir ifadedir.

Dolayısıyla bizim üniversite profesörlerimizin yazıları Tanrıbilim için en canlı coşkuyu, ama hakikat için çok küçük bir arzuyu dışa vurur. Hakikate zerrece saygı duyulmaksızın görülmedik bir utanmazlıkla safsatalar, kaçamak yöntemler, yanlış yorumlar, hatta sahte iddialar kullanılmakta, hatta bir araya getirilmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi, dolaysız, duyumüstü bilgi ve dolayısıyla doğuştan gelen düşünceler akıl melekesine izafe edilir ya da daha doğrusu yanlış yere üstüne yıkılır; bütün bunlar sırf Tanrıbilimi, yalnızca Tanrıbilimi, ne pahasına olursa olsun Tanrıbilimi ortaya çıkarmak için yapılır. Gereken saygıyı göstererek bu beyleri kendi hallerine bırakıp Tanrıbilimin çok büyük bir değere sahip olduğunu düşünmeye devam etmelerini isterdim, ama ben her halde daha büyük değere sahip olan bir şeyi, yani dürüstlüğü, işte olduğu gibi düşünmede ve öğretimde de dürüstlüğü biliyorum. Dünyadaki bütün Tanrıbilimler için ondan ayrılmak istemem.

Fakat halihazırda her kim *Saf Aklın Eleştirisi*ni ciddiye almış ve onun hakkında dürüst bir tutum takınmış ve dolayısıyla teklif edecek bir Tanrıbilime sahip değilse, bun-

* (: Bir isimle niteleyen sıfatı arasındaki mantıksal uyumsuzluk.)

dan sonraki en iyi yol ister istemez bu beylerle yüz yüze gelmekten uzak durmak olacaktır. O dünyanın görüp görebileceği en kusursuz ve hayranlık uyandırıcı şeyi getirecek ve yerin göğün bütün bilgeliğini ortaya koyacak olsaydı bile, Tanrıbilim yoksa, bu adamlar yine gözlerini ve kulaklarını başka tarafa çevirirlerdi. Aslında onun davası ne kadar büyük bir değere sahipse o kadar fazla, hayranlık değil, kırgınlık ve küskünlük uyandıracaktır; ona karşı edilgen dirençleri o kadar kararlı ve dolayısıyla onu boğmaya çalıştıkları sessizlikleri o kadar art niyetli olacaktır; aynı zamanda bu çıkar birliğinin fikir bakımından böylesine verimli olan nefis düşünsel ürünü üzerine o ölçüde pervasızca övgüler düzeceklerdir. Bunu sırf kendilerinin böylesine nefret ettiği derin kavrayış ve samimiyet başkalarını bastırıp sesini duyuramasın diye yaparlar.

Dolayısıyla bu kuşkucu Tanrıbilimciler ve ortodoks filozoflar çağında böyle bir şeyi bu beylerin güttüğü siyaset talep eder. Onlar karıları ve çocuklarıyla, benim uzun bir hayat boyunca olanca gücümle bütün varlığımı adadığım, bilgi dalından geçinirler. Onlar için tek sorun üstlerinin tavsiye ve önerileriyle uyum içinde olan Tanrıbilim sorunudur; geri kalan her şey ikinci derecede önemlidir. Daha başından her biri felsefeyi kendi diliyle, anlatım tarzı ve örtülü ifadelerle, spekülatif Tanrıbilim olarak tanımlar ve gayet çocuksu bir tarzda felsefenin temel amacının Tanrıbilimi kovalamak olduğunu ifade ederler.

Varoluş sorununa özgür ve tarafsızca yaklaşmamız ve onda kendisini sergileyen bilinçle birlikte dünyayı tek verili şey, sorun, karşısına cesurca çıktığımız yaşlı sfenksin muamması olarak düşünmemiz gerektiği konusunda hiçbir şey bilmezler. Eğer Tanrıbilim felsefeye kabul edilmek istiyorsa, diğer bütün öğretiler gibi, önce giriş belge-

sini oluşturmalıdır, ardından bu belge bütün düşünürler arasında hâlâ en yüksek saygınlığa sahip olan ve bu saygınlığı günümüzün kürsü filozoflarının takınmaya çalıştıkları gülünç yüz ekşitmelerinden zerrece zarar görmemiş olan *Saf Aklın Eleştirisi*nin bürosunda incelenir. Dolayısıyla kendine ait güven belgesi olmaksızın Tanrıbilim giriş izni elde edemez; bunu tehdit, kurnazlık, hatta kürsünün satılık başka bir şeyinin olmadığını gösterip yalvararak da elde edemezler. Öyleyse dükkânı kapatsınlar!

Çünkü felsefe bir kilise ya da bir din değildir. O dünyadaki fevkalade az kimsenin girebildiği küçük bir yerdir ki orada her zaman her yerde nefret edilip eziyet gören hakikat her türlü zevk ve zorlamadan bir kerecik olsun özgür olacaktır; orada kölelerin bile özgürce konuşmasına izin verildiği hakikatin saturnaliası* kutlanacak, ululanacak, hatta ayrıcalıklı olup son sözü o söyleyecektir; orada mutlak olarak tek başına hakikat hüküm sürecek ve beraberinde başka hiçbir şeyi kabul etmeyecektir.

Dolayısıyla bütün dünya ve onun içindeki her şey *gizli niyet*le, ve çoğu kez alçak, bayağı ve kötü niyetle doludur. Doğal olarak sadece bu küçücük yer bundan özgür kalacak ve sadece *derin kavrayış*a, her şey için son derece önemli olan ilişkilerle ilgili derin kavrayışa açık olacaktır. Bu küçücük yer felsefedir; yoksa onu farklı bir şekilde mi anlayacağız? Eğer öyleyse, o zaman her şey bir şaka ve bir güldürüdür—"Muhtemelen ara sıra olduğu gibi."

Elbette bu kürsü filozoflarının muhtasar (özet) kitaplarından hareketle değerlendirilecek olursa, felsefenin sofuluk için bir kılavuz ya da kiliseye gidenler için bir eğitim kurumu olduğu sanılacaktır. Çünkü çoğu kez ga-

* (: Saturnus onuruna kutlanan bir ekim şenliği.)

yet açık biçimde asıl amacın ve temel hedefin spekülatif Tanrıbilim olduğu varsayılır ve bu amaç için her çare denenir, her yola başvurulur. Fakat her inanç umdesi felsefenin kesin yıkımına katkıda bulunur. Bunlar bir zamanlar Skolastikte olduğu gibi, şimdi felsefeye açıkça ve alenen dahil edilebilir ya da günümüzde artık kanıksandığı üzere, *petitiones principii,** yanlış mütearife(belit)ler, uydurma içsel bilgi kaynakları, Tanrısal bilinçler, göz boyayıcı temellendirmeler, tantanalı deyimler ve cafcaflı zırvalarla yutturulur. Bu türden her şey felsefenin yıkımı olur, çünkü bu her türlü hakikat araştırmasının ilk koşulu olan, dünya ve varoluşumuza ilişkin açık, tarafsız, bütünüyle nesnel kavrayışı imkânsız hale getirir.

Felsefe adı altında ve yabancı kılıkta yerleşik dinin temel dogmaları, şimdi Hegel'in değerli ifadelerinden birine göre "mutlak din" payesi verilen dogmalar üzerine ders vermek belki çok kazançlı bir iş olabilir. Çünkü bu öğrencileri devletin amaçlarına daha uygun hale getirmekte ve okur kamuoyunun inancını güçlendirmektedir; fakat bunu herkese *felsefe* diye duyurmak gerçekte bir şeyi olmadığı bir şey olarak pazarlamaktan farksızdır. Eğer bu ve yukarıda sözü edilen tüm şeyler hiçbir engelle karşılaşmadan yoluna devam edecek olursa o zaman üniversitelerdeki felsefe ister istemez hakikatin giderek daha da fazla *remorası*** haline gelecektir.

Çünkü ona yöneltilecek eleştirinin belirleyici ölçütü, hatta onun önermelerinin yol gösterici ilkesi olarak saf hakikatin, hiçbir eksiği olmayan dürüst bir araştırmayla ve en yüksek zihinsel güçlerin yoğunlaşmasıyla bile eriş-

* (: Tartışılacak konudan kaçınma; mantıksal yanılgı: bir temellendirmenin öncüllerinde bizzat kanıtlanacak sonucu varsayma.)

** (: Engel.)

menin böylesine güç olduğu hakikatin dışında başka bir şey kabul edilecek olursa felsefenin işi biter. Yozlaşır ve üzerinde doğru diye uzlaşılan bir masala, ya da Fontenelle'nin tarih için dediği gibi, bir *fable convenue*ye* döner. Eğer önceden düzenlenmiş bir hedefe göre felsefe yaparsak ne yana dönsek, son derece esrarlı varoluşumuzun karşımıza çıkardığı sorunların çözümünde bir adım bile ilerleyemeyiz. Elbette böyle bir felsefe yapmanın günümüz üniversite felsefesinin değişik türlerinin tümüne özgü ayırt edici özelliği olduğunu kimse inkâr etmeyecektir; çünkü hepsinin sistemlerini ve önermelerini tek bir hedef noktasına göre hizaladıkları apaçık bellidir.

Ayrıca bu gerçek anlamda Yeni Ahit Hıristiyanlığı, ya da onlar için ruhu çok yüce, çok ulvi, çok tuhaf, çok az bu dünyalı ve dolayısıyla kötümser ve bu yüzden devletin Tanrılaştırılması için bütünüyle elverişsiz olan Hıristiyanlık bile değildir. Tersine bu safi Yahudiliktir, dünyanın varlığını üstün seçkin bir kişisel varlıktan aldığını ve bu yüzden en hoş, en güzel şey ve πάντα καλά λίαν** olduğunu öne süren öğretidir. Onlar için bu her türlü bilgeliğin özüdür; felsefe buna götürmeli, eğer direnç gösterecek olursa, (kendisi kolundan tutulup) buna götürülmelidir. Hegelciliğin çöküşünden bu yana bütün profesörlerin, daha iyi yaparak birbirlerini geçmeye çalıştıkları tek sesli eleştiriyle, kamutanrıcılığa karşı verdikleri savaşın sebebi de budur. Böyle bir gayret ona karşı inandırıcı, ikna edici sebeplerin bulunmasından kaynaklanmış olabilir mi? İlk baştaki kuvvetiyle sakin biçimde duran ve onlara gülümseyen bu muhalefete karşı nasıl bir sıkıntı ve telaş içinde sebepler aradıklarını görmüyor

* (: Doğru diye üzerinde uzlaşılan bir masal.)
** (: Her şey çok güzel oldu! (Tekvin, 1: 31))

muyuz? Dolayısıyla tüm doğa binlerce ağızdan bunu duyursa bile, "mutlak din" ile salt bağdaşmazlığının bu öğretinin doğru olmadığının, olamayacağının sebebi olarak gösterilmesinden herkes hâlâ kuşku duyabilir. Yahudilik söyleyeceğini söyleyebilsin diye doğa sessiz kalmalıdır.

İmdi eğer "mutlak din"in dışında onların göz önünde bulundurduğu bir şey varsa o da profesörlükleri bahşetme ve geri alma gücüne sahip önemli bir bakanlığın başka arzuları olacaktır elbette. Aslında onların ilham kaynağı olan, büyük emek ve gayretle ortaya koydukları eserleri yönlendiren esin perisi budur; dolayısıyla düzenli olarak, söze başlarken bir ithaf biçiminde ona yakarılır. Bana kalırsa hakikati kuyudan çekip çıkaracak, aldanışın şalını yırtacak ve her türlü karanlığa meydan okuyacak adamlar işte bunlardır.

İşin doğası gereği başka hiçbir bilgi dalında içleri bilgi aşkı ve hakikat iştiyakıyla dolu üstün yetenek sahibi adamlar, insan zihninin en önemli mesele üzerine en yüksek çabalarının sonuçlarını yeni bir neslin seçkinlerine sözle aktarmakta, ya da bu nesilde araştırma ruhunun uyandırılmasında olduğu kadar kesin gerekli değildir. Diğer yandan bakanlıklar hiçbir bilgi dalının geleceğin bilginlerinin, dolayısıyla devleti ve toplumu yöneten sınıfın en ayrıntılı görüşleri üzerinde bu bilgi dalı kadar büyük bir etkiye sahip olmadığını düşünürler. Bu yüzden o öğretisini bakanlığın iradesi ve hâkim görüşleri doğrultusunda düzeltip denkleştiren en sadık adamların elinde olmalıdır. Doğal olarak bu iki gereklilikten ikinci sıraya alınması gereken ilkidir. Şimdi bu duruma yabancı olan birisine bazen öyle görünebilir ki, kendilerini Platon ve Aristoteles araştırmasına adamış olanlar sanki

tuhaf bir şekilde ahmaklığından en küçük bir kuşku duyulamayacak kimselerdir.

Burada yeri gelmişken özel öğretmenlik gibi görevlerin bir felsefe profesörlüğü için çok tehlikeli bir hazırlık olduğuna işaret etmekten kendimi alamıyorum; ve üniversitedeki öğrenimlerinden sonra bu tür görevlerde bulunmuş olanların neredeyse tamamı bu olguyu görmezden geldiler. Çünkü bu tür görevler uysallık ve itaatkârlık için uygun bir eğitim zeminidir. Böyle bir konumda bulunan bir insan özellikle öğretilerini işvereninin iradesine bütünüyle uydurma ve efendisininkilerden başka hedef tanımama alışkanlığı içindedir. Erken yaşlarda kazanılan bu alışkanlık kök salar ve ikinci tabiat haline gelir, böylece o kimse ardından felsefe profesörü olduğunda felsefeyi bile profesörlüklerden sorumlu bakanlığın isteklerine tam uygun olarak kesip biçmeyi gayet doğal bir şey olarak görür. Sonuçta sanki sipariş üzere hazırlanmış gibi görünen felsefi görüşler hatta sistemler ortaya çıkar. Demek oluyor ki hakikat üzerine ince bir oyun oynanmaktadır!

Elbette burada hakikate mutlak saygı göstermek ve gerçekten felsefe yapmak için yerine getirilmesi gereken birçok şartın yanı sıra bir tanesinin neredeyse vazgeçilmez olduğu açıktır. O şudur: kendi ayaklarımızın üzerinde durmak ve efendi tanımamak; dolayısıyla δός μοι πού στῶ* belli bir anlamda burada da geçerlidir. Her halde felsefede büyük şeyler başarmış olanların çoğu benzer bir konumdaydı. Spinoza bunun o kadar açık biçimde farkındaydı ki kendisine önerilen profesörlük teklifini geri çevirmişti.

* (: Bana bir istinatgâh ver... (dünyayı yerinden oynatayım, Syrakuzalı Archimedes.))

"Ημισυ γὰρ τ'ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεύς
Ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσιν.*

Gerçekten felsefe yapmak bağımsızlığı talep eder:

Ηᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος οὔτε τι εἰπεῖν,
Οὔθ' ἔρξαι δύναται, γλῶσασα δέ οἱ δέδεται.**
Theognis

Sadi'nin *Gülistan*'ında da (çev. Graf, *Leipzig*, 1846, s. 185) geçim tasasıyla bunalmış olanların hiçbir şey başaramayacağını söyleyen bir pasaj vardır. Bu bakımdan hakiki filozof, doğası gereği kolayca tatmin olan ve bağımsız yaşamak için çok fazla şeye ihtiyaç duymayan kimsedir; çünkü o Shenstone'un şu sözünü kendisine kılavuz beller: "Özgürlük (Macar) Tokay (şarabın)dan daha canlandırıcı bir kalp ilacıdır."

Dolayısıyla burada söz konusu olan sadece felsefeyi teşvik etmek ve hakikat yolunda ilerlemek olsaydı, yapacağım en iyi tavsiye üniversitelerde onun adına sürdürülen kıvırtma ve şarlatanlığa son verilmesi olurdu. Çünkü ciddi ve dürüst biçimde amaçlanan felsefenin yeri üniversiteler değildir; ancak çoğu kez onun yerini, bir *nervis alienis mobile lignum*** olarak, üzerine onun giysileri giydirilmiş, el kol hareketleriyle gösteri yapan bir kukla doldurur. Şimdi eğer böyle bir kürsü felsefesi gerçek düşünceler yerine anlaşılmaz, kafa sersemletici deyimler, uydurma sözcükler, saçmalıklarına spekülatif

* (: Çünkü yıldırımlar saçan Zeus tutsaklık günü bir kimseyi bunaltmaya başlar başlamaz onun meziyetinin yarısını alır.)

** (: Yoksulluğun bunalttığı herkes istediğini söyleyemez, yapamaz, onun dili artık özgür değildir.)

*** (: Dışarıdan güçlerin hareket ettirdiği tahta kukla.)

ve aşkın denilen işitilmedik fikirler koymaya çalışırsa ortaya çıkan şey felsefenin bir *parodie*si* olur ve felsefe saygınlığını yitirir. Günümüzde durum bu noktaya gelmiştir.

Bütün bu olup bitenler karşısında, hakikat dışında her şeyi göz ardı eden ve felsefenin ilk koşulu olan derin ciddiyetin safi bir imkân olarak bile varlığından söz edilebilir mi? Hakikatin yolu sarp ve uzundur; kimse bu mesafeyi sözü edilen ayak bağlarıyla kat edemez; tam tersine burada kanatlar gereklidir. Bu yüzden ben felsefenin bir geçim kapısı olmaktan çıkmasından yanayım; bu onun özleminin yüceliğiyle bağdaşmaz; esasen bu eskilerin bile bildiği bir şeydi. Gençler hayatlarının kalanında felsefeye karşı çıksınlar diye her üniversitede birkaç derinliksiz konuşmacıyı tutmak tamamen gereksizdir. Voltaire şunları söylerken gayet haklıdır: *les gens de lettres qui ont rendu le plus de services au petit nombre d'êtres pensans repandus dans le monde, sont les lettrés isolés, les vrais savans, renfermés dans leur cabinet, qui n'ont ni argumenté sur les bancs de l'université, ni dit les choses à moitié dans les académies: et ceux-là ont presque toujours été persécutes.***

Felsefeye dışarıdan sunulan her türlü yardım doğası gereği kuşkuyla karşılanmalıdır. Felsefenin peşinde olduğu şey mahiyetçe o kadar yüce, o kadar ulu bir şeydir ki hamuru kötülükle yoğrulmuş bu dünyanın etkinlikleriyle samimi bir ittifaka giremez. Tersine onun asla bat-

* (: Gülünç taklit.)

** (: Dünyaca ünlü düşünürlere en büyük hizmette bulunmuş olan az sayıda yalnız (tecrit edilmiş) yazar, araştırmalarına kapanmış hakiki bilginlerdir; onlar ne iddialarını bir üniversite kürsüsünden açıklamış, ne de akademilerde yarı doğrular ortaya atmışlardır; neredeyse her zaman eziyet görmüş olanlar onlardır. (J.E.P.))

mayan kendine ait kılavuz yıldızı vardır; dolayısıyla ona, yardım etmeksizin, ama aynı zamanda engellemeksizin de, ihtiyaç duyduğu alanı sunmalıyız. Yaradılışça yüksek hakikat tapınağı için yetenekli kılınmış ve orası için görevlendirilmiş kutsal yolun vakur yolcusunun gerçekte sadece midesiyle ve geceleyecek iyi bir yerle ilgilenen adamla birlikte anılmasına izin vermemeliyiz; çünkü böyle bir adamın bu şeyleri kendisine mal etmek için kutsal yolcunun yoluna taş koymasından korkulmalıdır.

Bütün bunların sonucu olarak devletin amaçlarını bir kenara bırakıp ve sadece felsefenin yararına olacak şeyleri düşünerek üniversitelerdeki eğitimin tümüyle tam ve kesin biçimde kanıtlanabilir bir bilim olarak mantık dersleriyle ve felsefe tarihiyle sınırlanmasının doğru olacağını düşünüyorum. Sonuncusu bir ders dizisiyle kısa ve özlü olarak verilmeli ve Thales'ten Kant'a kadarki dönem altı aylık bir süreyi kapsamalıdır. Böylece süresinin kısalığı ve üslubunun açıklığı sonucunda profesörün kendi görüşlerine mümkün olduğunca az yer verilecek ve öğrencinin gelecek çalışma doğrultusu için yalnızca bir kılavuz olarak görünecektir.

Çünkü filozoflarla kesinlikle ikinci el açıklamalarla değil, ancak onların kendi eserleriyle gerçekten tanışabiliriz; ve bunun neden böyle olduğunu başyapıtımın ikinci baskısının önsözünde açıklamıştım. Ayrıca hakiki filozofların özgün eserlerini okumak her halde zihin üzerinde yararlı ve teşvik edici bir etki yapar, çünkü onu üstün ve bağımsız bir düşünürle doğrudan temasa getirir. Diğer yandan şu felsefe tarihleriyle zihin her zaman sıradan bir aklın donup katılaşmış düşünce silsilesinin kendisine verebileceği devinimi edinir yalnızca. Böyle bir akıl konuları her zaman kendince düzenler.

Bu yüzden bu profesörlerin derslerinin felsefi başarılar alanında bugüne kadarki genel yönelimle sınırlandırılmasını ve sunumundan birbiri ardına ortaya çıkan sistemlerin daha önce var olanlarla belli temas noktalarını göstermekten öteye gidecek her türlü iddia ve işlevsel yaklaşım tarzından ayıklanmasını tercih ederim. Dolayısıyla bu her sistemi gerçekleşmesi gereken bir şey olarak gösteren, bundan dolayı *a priori* bir felsefe tarihi inşa eden, her filozofun başka bir şeyi değil, nasıl düşünmüşse tam olarak o şekilde düşünmüş olması gerektiğini kanıtlayan Hegelci felsefe tarihi yazarlarının cüretkâr varsayımıyla tam bir karşıtlık içindedir. Bu çerçeve içerisinde profesör, onlara gülmese bile, çok kolay ve kurumlu biçimde hepsini görmezden gelir.

Günahkâr! Sanki bütün bunlar, böyle bir eser alçak ve ahmak takımından kurtarılıp korunsun diye bu dünyanın kötülükleri içinde itilip kakılmak zorunda kalmış, (toplumdan kendisini) soyutlamış tek tek kafaların eseri değil; onlar münferit oldukları kadar müstesnadırlar ve bu yüzden her biri için Ariosto'nun sözü, *natura il fece, e poi ruppe la stampo** en eksiksiz anlamda geçerlidir.

Sanki Kant suçiçeğinden ölmüş olsaydı bir başkası *Saf Aklın Eleştirisi*ni yazacaktı, sözgelimi, alnının üzerindeki alameti farikayla, doğanın seri malı üretimlerinden biri—iki buçuk santim kalınlığında bir kafatası içinde iyi korunan, adamakıllı kaba dokulu bir buçuk kiloluk kaba beyniyle, 70 derecelik yüz açısı, zayıf nabzı, sönük meraklı gözleri, güçlü biçimde gelişmiş ağız yapısıyla, düşüncelerinin karakurbağasını andıran çevikliğiyle uyumlu ağır, sarsak yürüyüşüyle bir kekeme. Evet, bekleyin

* (: Doğa ona damgasını vurmuş, ardından da kalıbı parçalamıştır.)

öyleyse! Onların sırası, profesörün hesap ettiği an, ne zamansa gelsin, yani balık kavağa çıksın bakalım, sizin için *Saf Aklın Eleştirisi*ni ve hatta sistemleri ortaya koyacaklardır.

Elbette bu beylerin mümkün olduğu kadar çok şeyi terbiye ve eğitime izafe etmek, hatta kimilerinin yaptığı gibi doğuştan yeteneklileri doğrudan inkâr etmek ve her şeyin bir kimsenin tabiatın ellerinden çıkma tarzına, ona kimin babalık ettiğine ve hangi ananın, hatta hangi saatte gebe kaldığına bağlı olduğu hakikatine karşı kendilerini her bakımdan emniyete almak için yeterli sebepleri vardır. Bu yüzden anası bir kuş beyinli ve babası kalın kafalı olan birisi altı üniversite bitirse bile bir *İlyada* yazamaz. Ama hiç önemli değil; doğa seçkincidir ve herhangi bir feodal ya da kastlara dayalı sistemden daha fazla böyledir. Dolayısıyla onun ehramı çok geniş bir tabandan çok keskin bir zirveye yükselir. Onlardaki hiçbir şeye tahammül edemeyen bu ayaktakımı güruhu bütün seçkinci sistemleri devirmeyi başarsa bile, bunun varlığını sürdürmesine ister istemez izin vermek zorunda kalacaktır; bundan dolayı onlara bir ödül verilmeyecektir; çünkü bu gerçekten "Tanrı'nın kayrasıyla"dır.